

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1946.

Andra kammaren.

Nr 2.

Torsdagen den 17 januari.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 11 innevarande januari.

§ 2.

Föredrogs för remiss till utskott i ett sammanhang Kungl. Maj:t propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1946/47 och, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46.

*Vid remiss
av statsverks-
propositionen
m. m.*

Därvid anförde:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! 1946 års riksdag, som är vår första riksdag efter krigets upphörande får efter vad som förebådats i trontal och statsverksproposition att taga ställning till frågor av för vårt land och vårt folk oerhört stor räckvidd.

I Konungens trontal vid riksdagen öppnande omnämndes krigsslutet och segermakternas beslut att förnya försöken att genom ett nytt folkförbund lägga grunden för en varaktig fred. Det förklarades vidare, att Sverige efter måttet av sina krafter vill medverka till fredens trygghet och att riksdagen har att vänta förslag om vårt lands anslutning till Förenta nationerna.

Ingen iakttagare lär väl ha kunnat undgå att observera, att krigsslutet kom förhållandevis snabbt, och att den nya fredens födslovänder varit desto mera långdragna. Det är förmodligen oundvikligt att den politiska såväl som den ekonomiska återuppbyggnaden efter den katastrof världen genomgått sedan september 1939 kommer att kräva ansenligt tidsutrymme. Att rasera har alltid varit mycket lättare än att bygga upp. Det är också uppenbart — däri vill jag livligt instämma med trontalets ord — att Sverige för sin del och efter sina resurser vill medverka till dagens stora internationella uppgift, nämligen att efter kriget vinna freden. I den mån detta vårt bidrag kan underlättas genom medlemskap i det nya folkförbundet skall högern för sin del medverka till ett positivt beslut i denna riktning.

Jag har, herr talman, det allmänna intrycket, att orons vågor alltjämt gå höga runt omkring oss, och att det ännu återstår mycket, innan det erforderliga förtroendet i världen återställts eller säkrats för någon längre tid. Vi ha sett i dessa dagar, då Förenta nationerna samlats till möte i London, att svåra meningssdivergenser råda mellan stormakterna, och vi ha också fått bevitna, att internationella överenskommelser, varom till synes stor enighet rått, möta svårt före i portgången. Det tillkommer knappast oss, som dess bättre varit befriade från krigets hemsökelse, att fälla några omdömen om dessa företeelser, men vi kunna å andra sidan icke undgå att notera dem och att låta dem inverka på vårt ställningstagande. Vi få betrakta världen sådan den är och icke sådan den borde vara. Sveriges utrikespolitiska linje förefaller mig under dessa om-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
ståndigheter böra få vara den gamla att undvika att deltaga i stormaktskombinationer men samtidigt söka lämna vårt bidrag till gemensam internationell samhörighet. Vad som tilldragit sig under de åtta månader, som förflutit sedan krigsslutet, bör ha inskräp, att varken små eller stora stater få hänge sig åt illusioner, men att det samtidigt är av stor vikt, att de ansatser och möjligheter till en fredens ordning som finnas också tillvaratagas.

Medan fredsbygget långsamt fortskrider är det en uppgift för vårt land att bidraga till att lindra den nöd, som följt i krigets spår. De hjälpaktioner, som i statens hägn utförts av olika organisationer, såsom Röda korset, Rädda barnen o. s. v., äro förtjänta både av understöd och tacksamhet. Vad som göres kan förefalla vara en droppe i ett ändlöst hav, men detta får icke förhindra oss att spänna våra krafter och göra vad vi förmå.

Vad angår den mera materiella återuppbyggnaden anför trontalet, att Sverige i sin handelspolitik vill främja strävandena att undanröja handelshindren och åstadkomma internationell ekonomisk samverkan. Om denna riktlinje är ingenting annat än gott att säga. Handelsministern kan ju återropa ett flertal handelsavtal som reella bevis härför. Jag erinrar om avtalen med våra nordiska grannländer, och vi ha ju också andra som äro värda att minnas. Det bör dock tilläggas, att målet för denna strävan att främja handelsutbytet så långt det går bör vara, att det i ett sådant utbyte icke blott ingår att ge utan också att få. Vår kreditförmåga har sina gränser. Landets produktiva resurser sammanhånga i hög grad med den varuimport, framför allt bränslen såsom kol och koks, som vi kunna skaffa oss. Vi ha också en inre återuppbyggnad inom vårt eget land att tänka på, vilken icke får äventyras.

Jag skall i övrigt icke närmare gå in på detta kapitel. Men en sak bör dock bringas på tal för de upplysningar, som handelsministern kan vara i stånd att lämna. I Polen och Tjeckoslovakiet synes man i den internationella socialismens intressen vara i färd med att »befria sig från utländskt kapital», som det heter. I detta utländska kapital ingå också ganska ansevärd svenska tillgångar. Det har försports från Polen, att »allierade medborgare skola få kontant ersättning», men det är icke lika klart, hur det skall gå med de svenskägda företagen och tillgångarna. Det har påståtts i pressen, att soulagemanget åt de svenska intressena varit otillfredsställande, i den mån sådant erbjudits. En del större företag ha ju nationaliserats. Det är möjligt att flertalet av svenskar ägda företag icke sysselsätter ett så stort antal arbetare, som angetts som gräns för nationaliseringen. Men även företag, vilka undgå detta, kunna få arbeta under rätt besvärliga förhållanden. Jag hörde om ett svenskt företag, vilket tillverkar ytterst värdefulla produkter, där direktören vid sin sida fått ett driftsråd om tre personer, en vaktmästare, en springpojke och en snickare. Driftsrådet skall underskriva alla direktörens order, t. ex. om penningutbetalningar m. m. Det svenska bolaget får dock ännu så länge ha en ledamot kvar i styrelsen. Det är nog icke lätt att driva ett företag under sådana förhållanden. Jag vill utgå ifrån att svenska regeringen lämnar de svenska ägarna av företag och tillgångar i de berörda länderna det stöd och den hjälp, som erfordras, men för övrigt avvaktar jag och många medborgare med mig de upplysningar, som statsrådet Myrdal eventuellt kan ge. Jag skulle vilja tillägga, att vi ha stora fordringar i övrigt i Europa. Jag tänker då närmast på fordringarna i Tyskland, och det gäller att bevaka också dem för de svenska intressenas räkning.

Utrikesministerns strävanden att återuppbygga vår utlandsrepresentation — och icke bara återuppbygga den utan, såsom det förefaller i statsverkspropositionen, förstärka den — anser jag förtjäna riksdagens alldeles särskilda stöd.

Våra nordiska grannländers läge och vårt förhållande till dem ägnas några tacksamhetens uttryck i trontalet. Jag har ingen anledning att förtaga intryc-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ket härav, och jag vill till fullo instämma i den uttalade önskan, att samarbetet alltmåra skall utvidgas.

För icke så länge sedan kunde vi i tidningarna läsa, att socialdemokraternas samarbetskommitté träffats i Köpenhamn, och att man i samband därmed arrangerade ett nordiskt utrikesministermöte. Det skulle förvisso enligt min uppfattning ha varit mera i sin ordning, att det socialdemokratiska mötet hängts på den ministeriella konferensen än tvärtom. I sammanhang som dessa representerar ju utrikesexcellensen icke blott sitt parti utan också den övriga delen av det svenska folket. Därmed vill jag på intet sätt förmena den nordiska socialdemokratien att utbyta tankar och åsikter. Men jag anser dock, att vad som inträffat motiverar en antydning, att det nordiska samarbetet bör vara av den omfattningen, att det icke i första hand bör följa partigränser.

Som jag förut nämnt ha vi orsak till glädje över de humanitära insatser till lindrande av folkens nöd, som det står i svensk förmåga att göra. Anslutningen till dessa hjälpaktioner på frivillighetens väg vittnar om att svenska folkets hjärta är med i synnerlig grad i dessa aktioner.

Tyvärr måste man nog säga sig, att denna politik i humanitetens tjänst står i föga samklang med det förfarande, som Sverige låter de baltiska flyktingar, som skola utlämnas, undergå. Av ett uttalande av utrikesministern kort före riksdagens början framgick, att regeringen icke tycks ha funnit någon utväg att hjälpa dessa stackars människor från ett öde, som de frukta. Jag tror, att det bringar dem föga lisa, att de skola sändas ut ur landet på svensk köl. Utan att närmare ingå på denna fråga, som kanske kommer upp i ett annat sammanhang här i debatten, tillåter jag mig i alla händelser att uttala min starka besvikelse över den utveckling, som denna fråga fått.

Den utrikespolitiska debatten, framför allt beträffande vårt ekonomiska livs framtida gestaltning, har under det gångna året varit rätt livlig. Särskilt har ju finansministern varit en outtröttlig debattör, och jag hör till dem som vilja erkänna, att han gått till meningsutbytet med gott humör, ett betyg som icke kan utfärdas för de meningsfränder, vilka i tidningar och diskussioner ansett sig böra uppträda till hans försvar, vilket jag icke vet om det varit nödvändigt. De ha gjort det med en sådan energi, att jag förmodar, att de helt och fullt gillat, om radioteaterns revy författare fått en allvarlig förmaning att man icke får skämta med herr Wigforss. Jag utgår ifrån, att om något sådant skett det knappast kommit från herr Wigforss själv.

Säkerligen har diskussionen varit nyttig för att åstadkomma ett politiskt intresse men knappast för att skapa någon större klarhet beträffande socialiseringen, vilket varit avsikten med den. Uttalandena därom ha varit alltför obestämda och skiftande. Det var ju därför med ett särskilt intresse man emot såg årets statsverksproposition, vilken var den första sedan 1936, som framlagts av en renodlad socialdemokratisk regering. Kanske skulle man där få se det första utkastet till den nya ekonomiska politiken. Jag tror, att ingen har funnit någon vägledning av vad som står i propositionen. Finansministerns uttalanden äro — jag skulle vilja säga i alla avseenden — försiktiga och knapphändiga. I bilagan till inkomstberäkningen förekommer dock på s. 17 följande mening: »Åtgärder som ännu mera direkt ta sikte på en utveckling av våra produktiva tillgångar inom olika näringsgrenar komma likaledes att kräva ökade bidrag från statens sida.» Jag vet icke vad finansministern menar med detta dunkla uttalande. Avses därmed en socialisering, och vilka äro i så fall de olika näringsgrenarna?

Omställningen från en omfattande försvarsberedskap till mera fredliga förhållanden har gått bättre än man vågat hoppas. Den befarade arbetslöshetskrisen har, efter vad man kan förmoda, skjutits ett långt stycke fram i tiden,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och i stället befinna vi oss, för att använda statsverkspropositionens egna ord, i en markerad högkonjunktur med påtaglig brist på arbetskraft och stigande lönenivå samt på vissa områden en tydlig varuknapphet. I stället för att behöva stimulera de produktiva krafterna så att sysselsättningen skulle hållas uppe måste samhället upprätthålla krigstidens konsumtions- och prisreglerande åtgärder längre än eljest skulle varit nödvändigt. Det penningpolitiska program, som finansministern för ett par år sedan ställde upp och fick riksdagens godkännande på, har han nu, såvitt jag förstår, utan vidare fått gå ifrån. Real-lönen skulle återställas genom att det vid krigets upphörande väntade pris-fallet skulle få slå igenom och sänka produktionskostnaderna. Man väntade väl också, att en förbättring av realinkomsterna skulle inträda. Utvecklingen har icke blivit den tänkta. Importpriserna äro i flera fall högre än vi räknat med, och icke heller frakterna ha gått tillbaka så kraftigt, att det medfört några mera avsevärda prisförändringar. Här hemma har lönestoppet icke kunnat vidmakthållas, och en så gott som allmän lönestegring pågår. I det läget synes finansministern ha utrymt tidigare försvarsställningar. Det som vore önskvärt att få veta vore, var finansministerns nästa befästningslinje går, och på vad sätt han där tänker taga upp försvaret mot en påträngande inflation. Detta är en fråga, som alldeles särskilt berör de många tusen småsparare och pensionärer, vilka nu faktiskt bli utplundrade. Höga skatter låga räntor och ett allttjämt försämrat penningvärde ha försatt dessa människor i ett mycket dåligt läge, och det förefaller, som om dagens maktinnehavare ha mindre känsla för denna stora grupp än för många andra. Jag förmodar, att det icke ingår bland de mera tänkbara tingen, att exempelvis de som en gång i tiden ha tecknat försvarsobligationer under vackra försäkringar ha någon utsikt att få ett tillägg, så att även deras realinkomst återställas.

Regeringen och kanske framför allt dess närmaste medarbetare ha i god tid före riksdagen varslat om att stora sociala förslag skulle framläggas. I dessa redogörelser har man framför allt talat om de fördelar, som dessa sociala reformer innebära för dem de avse att skydda, men uppehållit sig mycket flyktigt vid hur de skola komma att finansieras.

Jag har själv haft tillfredsställelsen att få vara med och förbereda förslag till en avsevärt förbättrad folkpensionering och en utbyggd sjukförsäkring. Jag säger »tillfredsställelsen» emedan jag anser det vara mycket önskvärt, att människor beredas en större trygghet både vid sjukdom och inträdande ålderdom. Men vad jag varit högst otillfredsställd med är, att det icke gått att få någon överblick beträffande vilka sociala åtgärder som planerats på olika håll, och att det icke funnits något intresse för att söka åstadkomma en sammanställning av önskvärda sociala förslag för att möjliggöra en ekonomisk bedömning av möjligheten att förverkliga dem. Jag har inom socialvårds-kommittén vid upprepade tillfällen framfört kravet på att söka åstadkomma en ekonomisk plan beträffande socialvården, men det har avvisats med att för detta fordrades särskild ekonomisk expertis och större kännedom om det statsfinansiella läget än vad en vanlig kommitté förfogade över. Jag har en känsla av att även om denna expertis varit representerad av den nationalekonom, som i början av kommitténs arbete var med, man hade kommit till ungefär samma resultat. Jag har envisats att taga upp frågan, då statssekreteraren i socialdepartementet varit närvarande, för att få departementets medverkan — men med samma resultat. Och detta, herr talman, i en tid då planhushållning och planmässighet äro de ord, som man hör mer än några andra. Vad jag fått besked om är, att vederbörande utredningar lämpligen böra utarbeta och komma med förslag, som de anse önskvärda. Sedan tillkommer det Kungl. Maj:t att bedöma, när de skola läggas fram, och om det finns ekonomiska förutsätt-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ningar att genomföra dem. Ett sådant resonemang är föga verklighetsbetonat. I och med att en utredning tämligen enhälligt lägger fram omfattande förslag beträffande exempelvis folkpensioneringen eller sjukförsäkringen, förslag, som ett mycket stort antal människor anser vara till fördel för dem, uppstår en så stark politisk press på regeringen, att dennas möjlighet att pröva förslaget ur ekonomisk och statsfinansiell synpunkt blir avsevärt förminskad, ja kanske knappast någon alls. Det är mot bakgrunden av vad jag här sagt, som det särskilda yttrande, vilket herr Hagård och jag fogat till socialvårds-kommitténs yttrande beträffande folkpensioneringsförslaget, bör läsas. Vi ha där sagt, att det icke beretts kommitténs ledamöter möjlighet att erhålla erforderlig överblick vare sig beträffande vilka åtgärder av mera kostnads-krävande natur, som äro under utförande eller som planeras, eller beträffande de ekonomiska förutsättningarna och det statsfinansiella läget. Vi ha därför yrkat på att den ekonomiska och finansiella frågan göres till föremål för en grundlig utredning, innan frågan förelägges riksdagen.

I trontalet meddelades, att i första rummet står vid denna riksdag det sociala reformarbetet. Riksdagen har att emotse förslag till obligatorisk sjukförsäkring och till avsevärt höjda folkpensioner, förslag till samhällets stöd åt mödrar och barn, däribland husmoderssemestrar och fria skolmältider m. m. Alla dessa förslag genomförda kräva mycket stora belopp av det allmänna. När man hört allt detta, var det med spänning man gick att taga del av budgetförslaget och se, hur finansministern tänkte lösa finansieringsproblemet. Till sin överraskning finner man då, att i statsverkspropositionen har man följt samma arbetsmetod som i utredningarna. Man låtsas föga om den väldiga utgiftsökning som ligger framför oss, och något försök till ekonomisk »socialplan» saknar man fullständigt. Jag har vid ett par stora diskussionsmöten hört frågan ställas till finansministern, hur man inom budgetens ram skulle få möjligheter att pressa fram ytterligare en miljard kronor till sociala ändamål. Finansministern har, såvitt jag kunde uppfatta, icke lämnat något tillfredsställande svar på den frågan.

Årets budgetförslag går ju ut på att med bibehållande av ett hårt skatetryck åstadkomma en i stort sett balanserad driftsbudget. Hade icke den nya uppbördsreformen kommit till och medfört ett inkomstbortfall, hade ett överskott på 300 å 400 miljoner kronor uppstått. Dessa 300 å 400 miljoner äro alltså vad vi skulle kunna räkna med i fortsättningen som »tillgängliga» för att möta krav på förbättrade statsjänarlöner, bättre skolformer och ökade sociala utgifter. Jag upprepar: det är under förutsättning att vi bibehålla en i vissa fall nästan konfiskatorisk beskattning. Vi vilja alla gärna hoppas, att tiderna bli sådana, att vi kunna räkna med en stigande nationalinkomst, men den är icke utan vidare given. Vi äro i hög grad beroende av utvecklingen i andra delar av världen. Jag undrar inte på att finansministern i dagens läge uttrycker sig så försiktigt och föga optimistiskt som han gör i sitt uttalande beträffande budgetläget. Jag skulle kanske kunna instämma i det omdöme om finansministerns uttalande, som en chefredaktör i en socialdemokratisk tidning, som har säte och stämma i denna kammare, skrev, när han läst detta uttalande: »Det flammnar inte av optimism, men det färgas heller inte av deprimerande pessimism.»

Finansministern tar ingen ståndpunkt till den Hammarskjöldska promemorian och förutsätter, att de praktiska frågorna angående budgetens balansering få tagas upp, då de stora utgiftsförslagen föreligga klara i sina huvuddrag. Får man döma efter det uttalande finansminister Wigforss gjorde till Morgontidningen dagarna innan riksdagen började, så rekommenderade han icke en underbalansering av budgeten i ett läge, då full sysselsättning råder.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

och det tror jag vi böra hålla honom räkning för. När det råder full sysselsättning men den inhemska efterfrågan på varor och tjänster icke kan tillgodoses i tillräcklig grad, måste det ställa sig vanskligt att fortsätta med underbalansering av budgeten, i varje fall i den mån de lånefinansierade åtgärderna avse att öka efterfrågan på konsumtionsvaror. Till den senare gruppen få väl många av de sociala åtgärderna hänföras. Det måste ju vara i hög grad angeläget, att vi icke reformera på ett sätt, som bidrager till en ytterligare penningvärdeförsämring, och att det hela slutar med att de grupper vi vilja hjälpa endast få ett större antal kronor att röra sig med, men att dessa kronor ha så liten köpkraft att den reala förbättringen blir ringa.

Vad jag vill komma till är, att regeringen borde tidigare än som nu tydligen är tänkt ha låtit riksdagen få del av den ordning, i vilken den avser att genomföra de stora sociala förslagen, och hur man räknat med att de skola finansieras. Vad som borde prövas är den angelägenhetsgrad, som bör vara avgörande för i vilken ordning de olika förslagen skola framföras, och vidare ett bedömande av de ekonomiska och statsfinansiella möjligheterna. Det senare borde vara vägledande för den takt, vari de skola föras ut i livet. Det är möjligt, att regeringen gjort allt detta och har någon genomtänkt arbetsplan, men i så fall vore det på tiden att även riksdagen får del av denna. Nu känns det som om vi hålla på och bygga upp ett kolossalt stort hus utan att ha grundförhållandena klara. Om finansministern är rätt refererad i Morgontidningen — och det utgår jag ifrån — så har han sagt: »Den gamla sanningen är alltså en sanning, att om vi vilja ha en god ekonomi och största möjliga välstånd, så måste vi hushålla väl.» Jag ber att i all ödmjukhet helt och fullt få ansluta mig till herr Wigforss' uttalande.

Vid genomläsningen av inkomstberäkningarna får man ju åtskilligt att tänka på, och jag fäste mig bland annat vid att ökningen av skatteunderlaget huvudsakligen ligger hos gruppen anställda. Företagare inom jordbruk, industri och andra yrken ha icke förmått öka sina inkomster i samma takt som löntagarna. Det är också anmärkningsvärt — och det är något som slagit mig med häpnad — att man räknar med att så mycket som en sjättedel av de anställdas taxerade inkomst utgöres av löner och pensioner, som uppbäras av i allmän tjänst anställda.

I och med denna förskjutning såväl mot en allt större del av inkomsterna till löntagarna som av denna del till i allmän tjänst anställda och statsmaktens normgivande inflytande på löne marknaden i allmänhet har lönesättningen i långt större utsträckning än hittills blivit känslig för politiska vindar. Därmed ökas också faran för att statsledningen icke förmår hålla stånd och avväga framkomna krav mot produktionsbetingelserna, utan att resultatet blir en ständig skruvning uppåt, som förr eller senare leder till en icke önskvärd försämring av penningvärdet.

Vad försörjningsläget beträffar så har detta avsevärt förbättrats. Det är bränslet och gummit som alltså inge bekymmer. Statsrådet Gjöröses redovisar, hur han tänker sig avvecklingen av kristidshushållningen, och det är verkligen angenämt att se, att han har sådana tankar. Det hindrar ju icke, att man gör vissa reflexioner även därvidlag och undrar, om icke läget är sådant, att exempelvis korten på mjöl och bröd — framför allt restaurangkorten — utan större fara skulle kunna avskaffas rätt snart, vilket skulle innebära en stor lättnad för många människor, kanske icke minst för köpen-skapens folk. Det kan givetvis råda olika uppfattningar om hur vissa kristidsregleringar utfallit, likaså angående takten för deras avveckling. Jag tror dock, att det svenska folket i stort sett är berett att ge herr Gjöröses och hans medhjälpare sitt erkännande för det betydelsefulla arbete de utfört. Kvar

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

står dock, att det blir en glädjedag, när herr Gjöres försvinner med alla sina kort och otalet blanketter. Jag tror, det blir många som den dagen kostar på sig en extra kopp bönkaffe.

Till de stora utredningar, som vi med spänning vänta resultatet ifrån, hör 27-mannakommittén, som djuplodar jordbruksproblemen. Den stora utvandring från landsbygden av människor i de mest arbetsföra åldrarna, som fortgår i oförminskad takt, håller på att skapa nya och säkert långt ifrån lättlösta samhällsproblem. Jag har sagt det tidigare från denna plats — jag fick vid det tillfället veta, att det icke var något nytt jag då kom med — men jag upprepar det: Jag tror knappast, att det går att hitta någon patentlösning, som ensam dämmer upp strömmen. Vi få nog på snart sagt alla områden se till vad vi kunna göra för att landsbygden skall bli bättre tillgodosedd. Vi torde först och främst böra ha detta befolkningsspörsmål klart för oss, när det är fråga om avvägning i inkomsthänseende mellan olika befolkningsgrupper, men också när det gäller utformningen av det sociala program, som årets riksdag skall gripa sig an med.

Innan jag nu till sist, herr talman, yrkar remiss till utskotten av Kungl. Maj:ts proposition nr 1, tillåter jag mig taga upp en fråga som, så egendomligt det än låter, torde vara föremål för större intresse utanför än inom riksdagen, och det är riksdagens egna arbetsformer. Riksdagen diskuterar, utreder och beslutar om snart sagt allting i vårt samhälle, men riksdagen har icke visat någon större förmåga att ordna sitt eget arbete på ett klokt och förnuftigt sätt. Det förefaller nog åtminstone dem som leva utanför riksdagen som om utvecklingen faktiskt blivit den, att ju radikalare riksdagen blivit ju »konservativare» — och då konservativ i mindre god betydelse — har riksdagen blivit i fråga om sitt eget arbete. Trots att riksdagen är samlad större delen av året få vi inför slutspurten en olidlig anhopning av viktiga ärenden, vilka då pressas igenom på få dagar. De långdragna riksdagarna medföra, att riksdagsledamöterna ha svårt att hålla kontakten med hembygd och hemlän utan att offra en avsevärd tid på resor. Självständiga företagare och många andra yrkesutövare anse sig icke kunna mottaga riksdagsmannauppdrag. När nu kriget med sina särskilda krav på riksdagen är över och vi äro på väg mot mera normala tider, tror jag det vore klokt, om riksdagens konstitutionsutskott ville ägna detta spörsmålet ett närmare studium. Riksdagen är en viktig del av det svenska folkstyret och får icke slentrianmässigt glida in i alltför tyngande arbetsformer.

Det är många stora och betydelsefulla frågor årets riksdag får att taga ställning till. Jag är övertygad om att riksdagen sin vana trogen kommer att så grundligt som möjligt försöka bearbeta Kungl. Maj:ts propositioner. I alla händelser lovar jag, herr talman, att den grupp jag företräder skall med stort intresse och redlig vilja gå att pröva Kungl. Maj:ts förslag.

Jag yrkar, herr talman, remiss till vederbörande utskott.

Herr **Ohlin**: Herr talman! De senaste veckorna ha vi med intresse och spänning följt arbetet i London för uppförande av en ny internationell organisation, som skulle kunna utgöra ett av de viktigaste instrumenten för mänsklighetens strävan att undgå krig. Sveriges villighet att i sin mån deltaga i detta arbete ha regering och riksdag redan i höstas betygat. Från de liberala synpunkter jag företräder hälsar man med särskild glädje detta försök att ersätta krigets våld med fredliga uppgörelser och välkomnar regeringsförklaringen att Sverige skall så snart tiden är inne söka inträde i den nya organisationen. Ett drag av utvecklingen i London förtjänar måhända att särskilt uppmärksammas. Det förefaller som om de båda i London representerade nordiska länderna, Danmark och Norge, betraktades såsom icke tillhörande vare

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sig ett västallierat eller ett östeuropeiskt block. Det förefaller mig, som om detta förhållande skulle kunna underlätta en utrikespolitisk samverkan mellan dessa länder och vårt eget land. Tills vidare ha vi anledning att ställa oss avvaktande för att så snart tidpunkten är lämplig inta vår plats i den nya fredsorganisationen och där i samverkan med andra göra vår insats för trygghet och fred och internationellt ekonomiskt samarbete. Men vi ha ingen anledning att dröja med försöken att närmare utbygga det nordiska samarbetet på det ekonomiska och kulturella området.

Den budget som finansminister Wigforss förra veckan lade fram på riksdagens bord har i pressen erhållit många benämningar. Till de mest träffande hör väl uttrycket övergångsbudget. Den är en övergångsbudget icke endast i den betydelsen, att den i hög grad påverkas av skattesystemets omläggning och därför erhållit ett extraordinärt utseende. Även i ett annat och mera väsentligt avseende är det möjligt, att den i framtiden kommer att betecknas som en övergångsbudget. Det förefaller ju icke uteslutet, att regeringen har för avsikt att låta de svenska statsfinanserna från och med budgetåret efter 1946/47 skötas efter helt andra principer än de som varit allmänt accepterade hittills för fredliga tider. Tyvärr ger finansministern icke riksdagen och folket någon närmare upplysning därom. Han lämnar oss alla i okunnighet om hur han ser på de statsfinansiella problemen, ehuru det väl icke skulle varit omöjligt för honom att i avvaktan på framkomsten av en del uppgifter rörande utgifter och framtida inkomster något karakterisera sin egen syn på de statsfinansiella problemen, sådana de möta under de närmaste efterkrigsåren. Det hade funnits så mycket mera anledning härtill, synes det mig, som just budgeten för 1946/47 på grund av sin speciella karaktär icke ger någon vägledning rörande regeringens inställning i detta avseende. Finansministern tillgriper den för en man i hans position ovanliga taktiken att ställa sig i efterhand. Han inbjuder allmänheten och riksdagen att diskutera en rad viktiga principiella statsfinansiella frågor, men avstår blygsamt från att själv hålla något inledningsanförande. Jag vill visst inte misstänka finansministern för att uppskjuta sitt ställningstagande i avsikt att först avlyssna hur opinionsvindarna blåsa. Men en fast och målmedveten ledning av den finansiella politiken kan hans förfaringssätt i varje fall icke kallas.

Enligt finansministerns siffror skulle budgeten för nästkommande finansår ha visat ett överskott på ungefär 350 miljoner kronor, om det gamla skattesystemet varit i kraft under hela året. Detta är ju en mycket intressant siffra. Den visar att nuvarande skattesatser äro mer än tillräckligt höga för att täcka nuvarande utgiftsbehov. Emellertid kan man ställa upp även en annan kalkyl för nästa finansår, en kalkyl som visar hur budgetläget skulle varit, icke om det gamla skattesystemet ägt bestånd, utan om det nya systemet med skatt vid källan på löpande inkomst varit i kraft under hela finansåret i stället för som nu blir fallet endast under den senare hälften. Med ledning av riksräkenskapsverkets siffror kan man beräkna, att i så fall den direkta statsbeskattningen, exklusive krigskonjunkturskatten, skulle ge en inkomst på ungefär 1 420 miljoner kronor, i stället för 1 300 miljoner kronor med nuvarande skattesystem under hela nästkommande budgetår. Då finansministern av ifrågavarande skatter under detta övergångsår blott kan påräkna en inkomst på 951 miljoner kronor, får han tydligen nära 470 miljoner kronor mindre än han skulle ha haft om det nya skattesystemet varit i kraft under hela budgetåret. Eftersom varje budgetresonemang som syftar på en bedömning av statens finansiella läge helt naturligt inriktas på framtiden — det övriga tillhör ju den ekonomiska historien — förefaller mig denna siffra vara egentligen ännu intressantare än den finansministern presenterar. Må-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hända har herr Wigforss varit obenägen att ange hur stor skillnaden i verkligheten är mellan skatteintäkten under nästa budgetår och det belopp, som skulle inflyta om det nya skattesystemet varit i kraft. Siffrans storlek skulle kunna stärka anspråken på skattesänkningar. I betraktande av att det genom skattesystemets omläggning försvunna budgetöverskottet faktiskt närmar sig en halv miljard kronor, kan man inte annat än beklaga att finansministern inte mera intresserat sig för frågan, huruvida icke en viss reduktion av såväl den indirekta som den direkta beskattningen skulle varit naturlig. Han kunde exempelvis ha diskuterat frågan om ett slopande av omsättningsskatten samtidigt med en avveckling av de generella subventionerna. När nu herr Wigforss uppskjuter behandlingen av hela detta skattekomples till längre fram under riksdagen, så är det ett naturligt och synnerligen berättigat önskemål att han i varje fall ordnar så, att riksdagen får möjlighet att vid detta senare tillfälle ge sin uppfattning till känna rörande hela komplexet och även får möjlighet att genom motioner och på andra sätt föreslå ändringar över hela linjen, om så skulle anses befogat.

Måhända invänder finansministern, att skattesystemets omläggning i sig själv innebär en lättnad för skattebetalarna. Han gör ju ett dylikt påstående i inledningen till finansplanen. Ja, rent formellt låter detta kanske säga sig, men hur förhåller det sig i verkligheten? Vill man bedöma denna fråga tror jag man bör skilja på inverkan av två helt olika sidor av skattesystemets omläggning. För det första innebär det nya systemet att skattebetalningarna till större delen komma att ske under andra halvåret eller jämnt fördelas över hela året, medan de hittills till övervägande del ägt rum under första halvåret. För det andra betalas skatterna i framtiden på grundval av det löpande årets inkomster i stället för på grundval av en inkomst, som ligger närmare två år tillbaka i tiden. Det är klart att uppskovet med betalning av en del av skatten från första till andra halvåret innebär en viss, låt vara obetydlig fördel. Skattebetalaren erhåller möjlighet att under en eller annan månad åtnjuta ränta på en mindre del av statsskatten. Såvitt jag kan se utgör denna lättnad endast en bråkdel av en procent av skattebeloppet och för många skattebetalare, som inte ha sina pengar på räntebärande räkning, knappast någon verklig besparing alls. Av relativt ringa betydelse är också den omständigheten, att skattebetalare, som avlider i början eller mitten av året, i många fall kommer att betala något mindre i skatt före sin död under detta år än han skulle ha gjort med det gamla systemet.

Ekonomiskt långt större konsekvenser har den omständigheten, att det nya skattesystemet innebär betalning på grundval av det löpande årets inkomster. Detta betyder en lindring för människor med sjunkande inkomster, t. ex. för dem som inträda i pensionsålder, men å andra sidan betyder det en skattehöjning för alla människor med stigande inkomster. Särskilt gäller detta för yngre personer, som för första gången erhålla en väsentlig inkomst och som omedelbart drabbas av skatt därpå. Nu förhåller det sig ju så, att nationalinkomsten väntas vara stigande på grund av den fortgående höjningen av produktionens effektivitet. Detta betyder, att de människor, som äro i ett sådant läge, att det nya systemet innebär en skatteskärpning, måste vara flera och drabbas hårdare än vad som uppväges av att ett mindre antal människor får skattelättnader. För folket i dess helhet inträder med det nya systemet, om skattesatserna bibehållas, en ökning av skattebördan. Detta motväges endast i mindre grad därutav, att dödsbon icke ha att erlägga några eftersläpande skatter. Med nuvarande system är det ju till största delen välsituerade dödsbon som betala dylika skatter, medan övriga erhålla befrielse. Innan man uttalar sig om den lättnad, som denna omläggning onekligen innebär för välsituerade personers

Vid remiss av stultsverkspropositionen m. m. (Forts.)

efterlevande, torde det vara klokt att avvakta de förslag, som ryktet säger att finansministern överväger i frågan om revision av arvsbeskattningen.

Den ökning av skattebördan, som skattens beräkning efter löpande inkomst för medborgarna innebär, uppgår till väsentliga belopp. Får man utgå från de antaganden rörande nationalinkomstens fortsatta stegring, som riksräkenskapsverket använder sig av, kommer inkomstbeskattningen till följd av det nya beräkningssättet att ge 5 å 10 procent mer än den eljest skulle ha gjort. Det minsta belopp, varmed skattebördan på så sätt ökas, är alltså ett sextiotial miljoner kronor. Ett väsentligt högre belopp är ej osannolikt. Denna ökning av skattebeloppen vid formellt oförändrade skattesatser framträder också i de siffror rörande inkomst- och förmögenhetsskatten för budgetåret 1946/47, som jag nyss nämnde. Med det gamla skattesystemet skulle staten ha erhållit 1 300 miljoner kronor men med det nya 1 420 miljoner kronor vid samma skatteunderlag. Denna ökning med 120 miljoner kronor beror till en del på att en större del av debiterade belopp anses inflyta sedan man övergått till skatt vid källan, men till större delen beror den på av mig nu berörda förhållande, att skatten varje år beräknas på ett högre inkomstbelopp. Sammanfattningsvis kan man alltså säga, att finansministern genom nu föreslagna eller beslutade åtgärder ger medborgarna ett uppskov på en eller annan månad med en del av den statliga inkomstbeskattningen från och med ingången av 1947. Samtidigt ökas skattetrycket — om oförändrade skattesatser bibehållas — genom den tekniska onläggningen med minst ett sextiotial miljoner kronor, troligen mera. Man måste nog erkänna, att herr Wigforss som skattesänkare är vida mindre effektiv än han varit som skattehöjare. Inför hans tal om skattelättnad, ett ord, som väcker glada förväntningar hos alla skattebetalare, känner jag mig böjd att travestera ett gammalt latinskt ordspråk: »Lita inte på finansministrar, ens när de komma med skänker».

Jag hälsar med glädje att finansministern lyckats uppnå en överenskommelse med statstjänstemännen om en väl motiverad provisorisk löneförbättring och att denna ej som år 1944 begränsas att gälla endast en mindre del av dem. Man får nu avvakta den mera varaktiga lönereglering, som motses till hösten. Jag skall givetvis ej i dag närmare diskutera riktlinjerna för densamma men utgår ifrån att formen för det nu föreslagna provisoriet ej betyder, att finansministern avböjer en reglering, som återställer 1935 års reallön för samtliga tjänstemän. Ingen kan ju påstå, att de vid denna tidpunkt voro överbetalade, jämfört med andra, och landets nationalinkomst var redan i fjol större än 1936 års, ja översteg till och med något 1939 års siffra. De flesta andra folkgrupper ha redan kommit ganska nära 1939 års standard, som för dem var högre än den år 1935 rådande. Tjänstemännens reallöneläge år 1935 är därför en naturlig utgångspunkt för en diskussion av frågan i vad mån hänsyn till den enskilda arbetsmarknadens förändringar, nationalinkomstens fortsatta utveckling, statens finanser med flera omständigheter motiverar och möjliggör en reallönestegring därutöver för den ena eller andra gruppen av tjänstemän och i vilken mån differentieringen mellan högre och lägre tjänstemän bör minskas genom att en förbättring för de lägre avlönade sättes i främsta rummet. Jag tror icke på klokheten av en politik, som främst inriktar det statliga sparsamhetsnitet på att beröva tjänstemännen en inkomstutveckling i takt med andra jämförliga folkgruppers. Sverige har i sin självständiga, effektiva och hederliga stab av statstjänstemän en tillgång av oskattbart värde, som det gäller att värda och bevara. Den synpunkt jag här framför gäller ett återställande av statstjänstemännens ersättning till ett med hänsyn till andra gruppers naturligt läge och innebär självklart intet förord för allmänna lönerörelser som skulle hota prisnivåns stabilitet.

Jag övergår nu till några reflexioner rörande det statsfinansiella läget på

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

längre sikt. Finansministern utlovar här en senare framställning med siffror rörande planerade utgifter och påräkneliga statsinkomster under några år framåt. Jag anser det i och för sig vara ett lyckligt grepp att försöka en dylik prognos liksom jag är glad att finansministern genom en finansdelegation låter representanter för olika partier diskutera tillrättaläggandet av hithörande beräkningar. Därigenom tryggas nämligen att de olika alternativ, som partierna kunna vara intresserade av, bli så vitt möjligt belysta. Det bör underlätta den följande diskussionen och bidra till klarhet. Enligt min mening har man här en praktisk form för samverkan mellan regeringen och oppositionspartierna, genom vilken ingendera i minsta mån berövas sin handlingsfrihet, men en saklig behandling underlättas.

Trots tillfredsställelsen häröver kan jag emellertid ej underlåta att fråga varför finansministern ej något tidigare igångsatt den skatteutredning och den analys av budgetutsikterna, som nu först väntas om någon månad. I så fall skulle han undvikit att ge svenska folket intrycket, att planeringen av de dyrbara sociala reformerna sker utan att avseende fästes vid de ekonomiska och statsfinansiella förutsättningarna. Socialminister Möller har enligt pressreferat förklarat, att de sociala reformförslagen — hittills innefattande ej blott principer utan även siffror och belopp — skola läggas på riksdagens bord så snart det tekniskt är möjligt. Man får förutsätta, att de då skola åtföljas av förslag om hur pengarna skola skaffas. Ungefär samtidigt med detta socialministerns yttrande förklarade finansministern, att han tills vidare icke vet var pengarna skola tas. Och i den föreliggande statsverkspropositionen kommer han inte längre än till en inbjudan åt allmänheten att diskutera budgetprinciperna. Den iver, med vilken herr Möller skyndar sig att göra långtgående uttalanden — synbarligen utan att besväras av ekonomiska hänsyn — står i en skarp motsättning till den tillbakadragenhet herr Wigforss iakttagit, när det gäller en finansministers plikt att ange de finansiella förutsättningarna för de dyrbara reformer, som ställas i utsikt från regeringshåll. Inför detta skådespel kan man inte underlåta att rikta en fråga, närmast till hans excellens statsministern: *var står regeringen?* Opererar socialministern på egen hand? Eller företräder han regeringens ståndpunkt? I senare fallet: har regeringen beslutat sig för ett enormt utgiftsprogram utan att veta hur det skall finansieras? Här finns det utrymme för ett klagande besked. Jag fruktar att det blir omöjligt att övertyga svenska folket om att regeringsledamöternas skiftande operationer var för sig äro ett exempel på klok »planhushållning». Men det har ju visat sig förr, att många socialdemokrater äro mera benägna att resa kravet på planering mera som ett medel att utsträcka statens verksamhet än som ett medel att sörja för en effektiv planering av den verksamhet, som staten redan bedriver.

Jag vet inte om finansministern går så långt att han väntar, att vi i oppositionen skola göra principiella deklarationer redan nu om vad vi anse tillrådligt eller icke tillrådligt, t. ex. i fråga om lånefinansiering av löpande utgifter i det framtida statsfinansiella läge, som han själv först om några månader tänker yttra sig om, och utan att han alls angivit en egen ståndpunkt i principiellt avseende. Väntar han sig detta, så beklagar jag att inte kunna tillmötesgå honom. Det har hittills ansetts vara en regerings första plikt att regera, vilket innebär, att den har att taga ledningen och tillkännage sina avsikter i de stora samhällsfrågor, som väntas bli aktuella. Socialdemokraterna bruka ej tröttna att framhålla, med vilken målmedvetenhet och energi regeringen arbetar. Är det nu meningen, att regeringen i stället skall sätta sig i efterhand, så skola naturligtvis vi i oppositionen anpassa oss därefter. Men tills vidare avvaktar jag frågans uppläggning till våren innan jag tager ställning.

Jag skall emellertid begagna tillfället att framlägga några grundläggande

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

synpunkter på det stora hushållningsproblem, som torde komma att inta en central ställning i den offentliga debatten under lång tid framåt.

Inför antydningar och uppgifter om nya utgifter av samma storleksordning som de militära beredskapsutgifterna, alltså omkring en miljard om året, men i motsats till dessa ingalunda tidsbegränsade, synes på vissa håll i regeringspartiet den åsikten framträda, att när vi hade råd till det ena, så kunna vi väl också ha råd till det andra. Något egentligt problem skulle alltså helt enkelt icke föreligga. Man förbiser då, att en ökning av statsskulden med 9 miljarder kronor under sex år från 1939 i och för sig innebär en allvarlig statsfinansiell belastning. Ett fortsättande av en dylik lånepolitik under ytterligare ett par 6-årsperioder skulle radikalt försämra vårt statsfinansiella läge. En sådan skulle försvåra en rationell ekonomisk politik inte minst när det gäller försvar av penningvärdet. Den stora statliga skuldsättningen sedan 1939 är för övrigt ingalunda ett uttryck för att vi »haft råd» till krigsårens väldiga utgifter, i den bemärkelsen att de varit väl förenliga med en sund ekonomisk utveckling. Tvärtom förhåller det sig ju så, att denna stora statliga upplåning, i den mån den finansierat improduktiva utgifter, betytt ett ianspråktagande av medborgarnas sparmedel, vilka eljest skulle kunnat finna en produktiv användning med en snabbare ökning av produktivitet och levnadsstandard som följd. Den reala kapitalbildningen under krigsåren har blivit vida mindre än eljest skulle varit fallet. Byggnadsverksamheten har varit mindre, och på en del håll inom näringslivet och transportväsendet har rentav en kapitalförtäring ägt rum.

Den satsen äger naturligtvis alltså sin giltighet under tider av ett någorlunda gott utnyttjande av produktionsmöjligheterna, att en statlig upplåning minskar den tillgång på kapital, som kan användas för investering i bostadsbyggande och näringsliv. När många människor numera äro benägna att förbise detta, så beror det på att staten i ett depressionsläge med oanvända produktionsmöjligheter sådant som det under första hälften av 1930-talet rådande, kan öka sina utgifter utan att detta behöver taga i anspråk produktionskrafter som eljest skulle funnit användning på annat håll. Men denna möjlighet beror helt och hållet på den angivna, vid denna tidpunkt rådande förutsättningen. Man måste därför fråga, om det är sannolikt, att vi i Sverige under de närmaste åren skola ha en överflödande riklig tillgång på arbetskraft, som det blir svårt att ge sysselsättning. För min del tror jag ingalunda att detta kommer att bli karakteristiskt för vårt ekonomiska läge, möjligen fränsett en eller annan tillfällig depressionstendens. Ökningen av de arbetsföra åldrarna upphör som bekant under de närmaste åren, och vi ha därför att räkna med en stagnerande tillgång på arbetskraft. Detta är en av flera omständigheter som tillsammans göra sannolikt, att vi böra förbereda oss på en knapphetsekonomi av snarast motsatt slag än 1930-talets depression. I så fall får hushållningsproblemet helt och hållet sin gamla kända innebörd. Det gäller att välja, om man vill använda tillgängliga resurser för ett ändamål eller för ett annat. Finansministern höll nyligen ett även av herr Skoglund i dag berört anförande, där detta förhållande underströks, men jag observerade, att referatet därav inte fick någon mera framträdande plats i det socialdemokratiska huvudorganet och att tankegångarna inte avsatt några spår i ledarspaltens analys.

Inför planerna på en mängd i och för sig högst önskvärda sociala reformer, utbyggnad av undervisningsväsendet och åtskilligt annat, blir alltså den stora frågan: *hur långt ha vi råd?* Man kommer icke bort från detta spörsmål genom att föreslå, att en del av utgifterna även under goda tider skola täckas medelst upplåning. Ty i så fall blir följden, som närmare angives i herr Hammarskjölds promemoria, att antingen bostadsbyggandet eller de produktiva investeringarna i näringslivet, själva produktions- och transportapparatens utbyggnad, få i samma mån inskränkas. Ty regeringen överväger väl

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inte några åtgärder till ökning av det allmänna sparandet? Kan en sådan ökning åstadkommas, så vidgas ju utrymmet för offentliga utgifter av olika slag genom en inskränkning av enskilda sparares konsumtion.

Vid bedömningen av dessa spörsmål bör man inte förbise, att hastigheten av det ekonomiska framåtskridande, som genom en växande nationalinkomst och ökade statsintäkter skall ge möjlighet till en allt bättre social omvårdnad, beror på storleken av investeringarna i näringslivet. Det kan nog inte bestriidas, att ur denna synpunkt investeringarna i jordbruk, industri, handel och transportväsen med flera näringsgrenar intaga första platsen, i fall man önskar åstadkomma en någorlunda snar och snabb effektivitetsstegring.

Samma hänsyn till produktiviteten har man anledning att ta även när det gäller en annan fråga, som vi få tillfälle att mera konkret diskutera till våren, nämligen höjden av den direkta beskattningen. Det är inte säkert, att ju högre skattesatser som tillämpas, desto mera pengar inflyta till statskassan. Som det många gånger framhållits kan en hög utvecklingstakt i ett näringsliv av nuvarande struktur förutsätta både en rätt spridd kapitalbildning på olika händer och en känsla av att det lönar sig att ta nya initiativ, trots därmed förenade risker. I den mån detta är fallet, kan det vara klokt att hålla en måttlig nivå för de direkta skatterna och att anpassa nya utgifter inom den därav betingade ramen. Framåtskridandets hastighet är nämligen för den framtida levnadsstandarden, även den framtida sociala standarden, långt viktigare än om en eller annan reform skulle få uppskjutas ett eller annat år.

För folkpartiets del vill jag understryka, att vi äro angelägna att medverka i en energisk och målmedveten social reformpolitik. Taktén i densamma får naturligtvis anpassas efter storleken i de tillgängliga resurserna. Mig förefaller det uppenbart, att dessa resursers begränsning under alla omständigheter, och vilken uppfattning man än intager i fråga om beskattningens höjd, framtingar en fördelning av reformerna över en längre tidsperiod än det fåtal år, som man talat om i den socialdemokratiska pressen. Även andra skäl tala för att man söker uppnå ett lagom av skyndsamhet. Det är svåra och invecklade sociala reformproblem det gäller, och de böra planeras med den största omsorg. Det skulle icke skada, om den tid som gavs åt remissinstanserna bleve något längre än som hittills understundom varit fallet. Framförallt kräver uppbyggandet av en organisation av kvalificerad arbetskraft på det sociala och medicinska området en väsentlig tid. Utvecklingen i fråga om folktandvården är ett extremt men lärorikt exempel på hur det kan gå, när denna omständighet ej tillräckligt beaktas. Det förefaller mig som om nödvändigheten av tillgång till utbildad arbetskraft för de olika uppgifternas handhavande långt mera konsekvent beaktades vid diskussionen av undervisningsreformerna, vilket är en orsak till att de bliva successivt genomförda under ett ganska stort antal år, än vad fallet varit vid den hittillsvarande diskussionen om de sociala reformerna. Enligt min mening är det högst angeläget, att den utbyggnad och demokratisering av vårt undervisningsväsende, som är en av de mest påträngande uppgifterna för vårt svenska samhälle, icke av tekniska skäl sättes i efterhand i förhållande till hela raden av sociala reformer. En demokratisering av undervisningsväsendet är också en social angelägenhet, och med hänsyn till dess inverkan på befolkningens arbetsduglighet och produktivitet intager den icke någon svagare ställning än flertalet sociala reformer. Därför vore det önskvärt, att dessa viktiga och dyrbara åtgärder på undervisningsväsendets och socialpolitikens område finge vägas mot varandra, när den ordningsföljd skall bestämmas, vilken man vill följa vid deras genomförande. Jag hoppas att ecklesiastikministern här etable-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

rar en sund konkurrens med sin kollega socialministern. Skall en sådan överblick och omsorgsfull avvägning av reformtakterna bli möjlig, torde det emellertid icke räcka med att riksdagen i år tager ställning därtill en gång för alla. Det torde bli nödvändigt att skrida till nya avvägningsbeslut successivt år efter år. Även av detta skäl tror jag det vore klokt, om socialministern underlät att forcera igenom hela det väldiga socialreformatoriska programmet. Endast genom en något långsammare och omsorgsfullare behandling och avvägning av hela den lista av reformer, vars angelägenhet vi alla äro ense om, tror jag att det är möjligt för staten att i detta viktiga skede bedriva en verkligt planmässig hushållning.

Det gäller här en uppbyggnad av vår sociala omvårdnad och vårt undervisningsväsende, vilken kommer att sätta sin prägel på svenskt samhällsliv under många årtionden framöver. Det är med andra ord ett verk på lång sikt. Därför är det säkert lyckligast, om detsamma kan erhålla en fast ekonomisk grund och om det kan genomföras i största möjliga samförstånd mellan alla folkgrupper efter noggrann prövning. Sker detta, blir Sveriges folk nog i längden tacksammare mot den som haft ledningen än om ett annat tillvägagångssätt försökes. Det parti som jag representerar ser det som en av sina stora uppgifter under de närmaste åren att i mån av sina krafter medverka till en lycklig utveckling på detta område.

Jag övergår till sist, herr talman, till några reflexioner kring den s. k. *socialiseringsfrågan*. Jag har emellertid ej för avsikt att nu fortsätta en diskussion av samma slag som den gångna höstens. I förbigående konstaterar jag, att den hurtfriskhet, som tidigare kännetecknade vissa socialdemokratiska kretsars attityd, nu försvunnit. En viss eftertankens kranka blekhet synes ha inställt sig, tydligen under intryck av den offentliga debatten, som alltså ej varit utan nytta. Den torde också ha gjort klart, att det stora flertalet av vårt folk ej känner en socialisering av väsentliga delar av näringslivet som en angelägen uppgift.

På tal härom vill jag erinra om att hans excellens statsministern för någon månad sedan var beredd att tillerkänna en för halvtannat år sedan gjord Gallupundersökning vitsord rörande svenska folkets nuvarande inställning till frågan om skattesänkningar kontra sociala reformer, trots att denna undersökning ej gav något bestämt utslag. Det vore intressant att få upplyst, om statsministern fäster lika stor eller kanske större vikt vid de mycket tydligare utslag av folkopinionen mot en utvidgning av statsdrift och statsreglering i näringslivet, som framträtt i ett par alldeles färskas undersökningar. Den tydligen vitt spridda känslan, att regeringen bör ge bättre besked om sina avsikter i socialiseringsfrågan, är enligt min mening värd att särskilt observeras.

På socialdemokratiskt håll har man beklagat sig över det sätt, varpå socialiseringsdebatten förts på borgerligt håll. Man är bland annat missnöjd med att oppositionen fäster så stor vikt vid vad som står i de senaste 25 årens socialdemokratiska program och vid vissa uttalanden i stället för att blott uppehålla sig vid arbetarrörelsens 27-punktsprogram, som man något oförtjänt synes vilja ge rangen av kanonisk skrift utan konkurrens. Jag har svårt att förstå denna kritik. Enligt min mening har höstens debatt framför allt lidit av *en* svår brist, men av helt annat slag. Socialdemokraterna ha rätt konsekvent försökt att trola bort skillnaden mellan den aktuella socialpolitiken och konjunkturpolitiken å ena sidan och socialiseringspolitiken å andra sidan. När har man hört en socialdemokrat klart ange, att beträffande de förra sakerna har hittills ingen väsentlig meningsskiljaktighet framträtt mellan partierna? Icke någon enda gång har jag fått uppleva det. Däremot har jag hört flera socialdemokrater framställa de i arbetarrörelsens efterkrigsprogram ingående social- och konjunkturpolitiska av-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

snitten som om det vore mot dessa som oppositionen vänder sig. Här behövs tydligen ett ärligt klargörande om hur långt enigheten sträcker sig och var meningsskiljaktigheten börjar.

Ett problem inom den ekonomiska sfären, som tränger sig fram, gäller den s. k. industriella demokratin. Med stor glädje har jag iakttagit, att inom näringslivet finns en stor och växande förståelse för angelägenheten och betydelsen av att en fortsatt demokratisering äger rum inom arbetslivet. Inom folkpartiet intressera vi oss mycket för detta spörsmål, även om den allmänna uppfattningen i våra kretsar torde vara den, att det i främsta rummet ankommer på parterna på arbetsmarknaden och inom företagen att genom frivilliga överenskommelser finna bundna former för den erforderliga samverkan. En delegation av sakkunniga arbetar sedan länge inom det parti jag tillhör med en undersökning rörande hithörande viktiga organisatoriska spörsmål. Det är vår avsikt att i en nära framtid för offentligheten framlägga några resultat av dess arbete som ett led i strävandena att främja trivsel och effektivitet i näringslivet.

Naturligtvis är det önskvärt att socialiseringsfrågan i den offentliga debatten behandlas så konkret som möjligt. Det torde bli rikligt tillfälle till det i framtiden. Men å andra sidan är det nödvändigt att se de enskilda socialiserings-spörsmålen mot bakgrund av den allmänna inställning regeringspartiet intager. De olika socialdemokratiska principprogrammen under de senaste 25 åren ha ej undergått någon principiell förändring, och detta har ej heller från ledande socialdemokratiskt håll påståtts. Deras tendens är allt fortfarande, som av den allmänna inledningen i programmet framgår, att avskaffa det på enskilt vinstintresse uppbyggda näringslivet och skapa en ny produktionsordning. Finansminister Wigforss uttalar med erkännansvärd uppriktighet t. ex. att storindustrin skall socialiseras. Statsministern däremot använder den mjuka pedalen, när han någon gång spelar med i socialiseringsorkestern, och säger, att endast när näringslivet brister i effektivitet och förmåga att ge folket god sysselsättning skall staten träda till och socialisering ifrågakomma. Detta nya slagord »effektivitet» har nästan blivit ett nyckelord i den socialdemokratiska propagandan. Det verkar som en översättning av den amerikanska kapitalismens slagord under 1920-talet: efficiency. Förmodligen fäster statsministern mera vikt vid just näringslivets förmåga att ge ej blott hög lön utan även tryggad sysselsättning åt folket än den amerikanska affärsvärlden gjorde. Detta ger mig anledning att anknyta till konjunkturinstitutets påpekande, att vi i Sverige bruka importera våra lågkonjunkturer och därmed följande arbetslöshetskriser från utlandet. Det är därvarande depressioner som sprida sig hit, bland annat genom att utlandets efterfrågan på våra exportvaror avtager, varmed arbetslöshet följer. Hur en socialisering av t. ex. exportindustrin skulle kunna förhindra detta är mer än jag kan förstå. Kan en socialisering av svenska företag trygga goda konjunkturer i utlandet och därmed förhindra att en depression uppkommer även i vårt land? Man skall vara socialiseringsdogmatiker av renaste vatten för att tro det. För den som inser omöjligheten därav, finns då endast den utvägen att söka dämpa depressionen med en aktiv konjunktur- och arbetslöshetspolitik, vilket alla partier äro överens om. Den andra utvägen, att genom protektionistiska åtgärder avskärma oss från utlandet, har som väl är inga anhängare, åtminstone när det gäller industrien. I stället få vi väl lita till och deltaga i den internationella samordning av konjunkturpolitiken och handelspolitiken, som nu börjar planeras i Förenta nationerna. — Genom konjunkturinstitutets påpekande, vars riktighet ingen vågat bestrida, synes mig socialdemokraterna ha förlorat, jag vill icke säga ett av sina bästa, men ett av sina flitigast använda socialiseringsargument. Det förhåller sig tydligen icke så, att en eventuellt uppträdande tillfällig depression är ett bevis på det enskilda näringslivets inkompetens och en

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
 anledning tro, att en socialiserad företagsamhet skulle visa sig effektivare eller mera i stånd att ge god sysselsättning.

Den bästa konkretiseringen av den ekonomisk-politiska diskussionen uppnår man enligt min mening genom att utgå från verkliga brister i samhället och eventuella hjälpmedel däremot. Huruvida ett par statliga kommittéer kunna bidra till en snabbare s. k. strukturrationalisering av en eller annan näringsgren eller ej framstår då som en fråga av mindre vikt. I folkpartiet ha vi ingenting emot att undersökningar göras, när det sker på lämpligt sätt. Långt betydelsefullare är det problem, som gäller de förluster det svenska näringslivet och dess anställda åsamkas genom långvariga arbetskonflikter, t. ex. fjolårets i verkstadsindustrien. Motsvarande förluster framkallas av arbetskonflikter i Förenta staterna, Storbritannien m. fl. länder. Hur skola än större olycker av denna art kunna undgås? Svaras det att arbetsgivarna borde bevilja alla löneanspråken, så reser sig spørgsmålet hur man skall kunna undvika en så snabb lönestegring, att den drar med sig en fortgående inflation. Att undvika arbetskonflikter och inflation men bevara medborgarfriheten, se där ett av de stora och brännande samhällsproblemen. Det förefaller som om regeringen och oppositionen vore överens om att dess existens likväl icke i och för sig är ett bevis för att staten bör träda till och börja styra och bestämma på arbetsmarknaden. Varför skulle det då ifråga om varumarknad och produktion förhålla sig så, att otillfredsställande förhållanden i ett eller annat avseende äro skäl för socialisering? De kunna vara motiv för en förutsättningslös undersökning, men det är en annan sak. Statens insatser bli då bestämda av förhållandena i varje särskilt fall. Överväganden av denna art synas mig tydligt visa, att den kompromissbetonade position i socialiseringsfrågan, som statsministern under fjolåret sökte intaga, är mycket oklar och att närmare besked äro önskvärda.

Man hör understundom från socialdemokratiskt håll, att det är oppositionen som överdriver socialiseringsspørsmålets betydelse. Låt mig härpå svara en sak. Vill man inom de icke-doktrinära socialdemokratiska kretsarna verkliga åstadkomma en avgörande moderation av de politiska motsättningar, som för närvarande bottna i socialiseringsfrågan, så kan det väl låta sig göra. Erkänn då först, att den sociala reformpolitik och den sysselsättningspolitik, som avse att skapa trygghet för de breda lagren och att eliminera fattigdomen, äro en gemensam strävan för regering och opposition, där i varje fall hittills ståndpunkterna varit i stort sett likartade! Visa att detta även gäller arbetet på undervisningsväsendets utbyggnad och demokratisering! Gör klart för folket, att meningsmotsättningen främst gäller omfattningen av den statliga affärsverksamheten och den centrala dirigeringen av näringslivet! Betona sedan, att den moderata socialdemokratien övergivit den marxistiska teorien om kapitalräntan som en utsugning av de arbetande och om den ofrånkomliga kampen mellan klasserna! Understryk att ni icke delar finansministerns och en del andra intellektuella socialisters åsikt att arbetarna endast kunna bli fria, när icke längre enskilda personer äga och leda företagen! Meddela att enligt er mening organisationsformen är en praktisk lämplighetsfråga, där tävlan såvitt möjligt bör fälla utslaget! Efter sådana linjer skulle — förefaller det mig — de politiska motsättningarna kunna överbyggas, arbetsmiljön för näringslivet förbättras och ansträngningarna inom politik och ekonomi kunna inriktas på produktiva uppgifter, även om en del motsättningar, t. ex. i fråga om skattepolitiken och eventuellt reformtakten, skulle kvarstå. Finns det bland flertalet socialdemokrater något hinder för ett dylikt ställningstagande? I jakande fall är tydligen arbetarpartiet principiellt marxistiskt-socialistiskt och vår principiella kritik av programmen ofrånkomligen nödvändig. I nekande fall, om det inte finns något hinder, varför in-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

riktas ej politiken på det som folkets flertal anser väsentligt? Att vänskapsförhållandet till kommunisterna skulle svalna kan väl ej vara något avgörande hinder?

Trots logiken i detta resonemang vågar jag tyvärr knappast hysa någon förhoppning om att det socialdemokratiska partiet skall kunna och vilja frigöra sig från den doktrinära marxistiska belastning, som i dag enligt min mening är ett för partiet och landet så svårt handikap. För oss återstår då ej annat än att försöka åstadkomma att olägenheterna därav bli så små som möjligt för land och folk. Det sker genom samverkan i arbetet på att skapa ett socialt välordnat och ekonomiskt högtstående Sverige men energisk opposition mot försöket att göra vårt land till ett fält för socialistiska experiment.

Jag undrar ibland, om man inte i stället för dagens frågeställning för eller emot socialismen skulle någon gång betona en annan motsättning: den som gäller människor med liberal åskådning å ena sidan och de antiliberala å andra sidan. Liberal är den som sätter människornas frihet och därav beroende utvecklingsmöjligheter i centrum för strävandena att skapa ett socialt samhälle. Antiliberal är t. ex. den som i stället tager sikte på gruppen, på massan, som alltid eller i regel låter lojaliteten mot gruppen och klassen och disciplinen inom denna väga tyngre än hänsyn till individen. För människor av det förra slaget är den kommenderande, allt bestämmande statsmakten motbjudande i och för sig, därför att den skapar sämre livsbetingelser. De antiliberala däremot berusa sig med de produktionssiffror, som de tro skulle bli möjliga blott allt ordnades rationellt i jättefabriker och kollektivjordbruk under en central ledning utan att hindras av onödiga individuella hänsyn. Meningsmotsättningen gäller uppenbarligen detta: vad slags samhälle önska vi? Ett som är uppbyggt på frihet och därför på ekonomisk och kulturell decentralisation eller ett där de styrande — måhända motvilligt — mer och mer begränsa friheten i sin strävan att underlätta en ingående central reglering, som de tro främja effektiviteten? Vi i folkpartiet föredra obetingat det första. Det samma torde vara fallet med ett flertal av de andra icke socialistiska partiernas anhängare. Finns det inte också i arbetarpartiet många, många med i stort sett samma sympatier för ett socialt ordnande samhälle av den liberala typen? Utan tvivel. Jag behöver endast peka på kooperationens intresserade skaror som ett exempel. I så fall finns det i vårt land en stor folkmajoritet för den typ av samhälle, som mest överensstämmer med gamla svenska frihetstraditioner, men som radikalt skiljer sig från kommunismens kollektivistiska samhällsordning. Är detta riktigt, och vilja socialdemokraterna ta konsekvenserna därav, så borde det finnas möjligheter att undvika ett regeringsparti och borgerlig opposition gräva ner sig i skyttegravsställningar i tron att deras strävanden i väsentliga avseenden icke låta sig förenas. Det borde finnas förutsättningar för en målmedveten samverkan, där man i det sociala uppbyggnadsarbetet ständigt strävade efter att finna enkla och så litet byråkratiska problemlösningar som möjligt — främst av de verkligt viktiga spörsmålen — till försvar för det individualistiska, västerländska samhället, sådant det skulle kunna blomstra när fattigdom och otrygghet besträfs.

Herr Pehrsson-Bramstorp: Herr talman! Den glädje över Danmarks och Norges befrielse, som kom till uttryck i trontalet i rikssalen vid öppnandet av årets riksdag, delas av det parti jag representerar. Likaså hälsa vi med tillfredsställelse, att samarbetet med våra nordiska grannländer kunnat återupptagas, samt dela den förhoppningen, att det måtte kunna utvecklas på ett tillfredsställande sätt.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Att avvecklingen av de krisregleringar, som under kriget varit nödvändiga, bedrivs med all möjlig skyndsamhet, röner vårt gillande. Vi finna det också naturligt, att förberedelserna fortsätta för lösning av efterkrigstidens problem. Huruvida de förslag, som komma att framgå ur dessa förberedelser, kunna erhålla vårt stöd, blir beroende av utredningarnas slutliga resultat. Be-
bådat förslag om anslutning till Förenta nationerna äro vi beredda att pröva, då ett sådant föreligger från regeringens sida.

Såsom var att vänta och som även är naturligt, då det gäller för vårt folk att anpassa sig efter de nya förhållanden, som komma att inträda i efterkrigstidens värld, inta reformerna på sociallagstiftningens område en framträdande plats. I de sociala välfärdsåtgärderna ingår bostadsbyggandet som ett viktigt led. Jag vill angående bostadsfrågorna endast uttala den förväntningen, att investeringarna för bostadsändamål inom städerna och de större samhällena inte bli av den storleksordning, att pengar komma att saknas för att täcka behovet på landsbygden, där det finns lika dåliga eller ännu sämre bostäder än de sämsta i Stockholm. Befolkningen i tätorterna har genom de missvisande beräkningsmetoder, som använts vid dyrortsgraderingen, sedan många år tillbaka intagit en privilegierad ställning gentemot andra människor, inte endast därigenom att de kunnat åtnjuta bättre bekvämligheter utan också därigenom att de erhållit extra betalning för dessa förmåner. Även efter nu tänkta omläggningar av systemet blir förhållandet inte mycket annorlunda.

Beträffande övriga sociala reformer omfatta vi den meningen, att förbättringen av folkpensionerna, barnbidragen samt husmoderssemestern äro de frågor, som måste komma i första hand. Vi förutsätta dock givetvis, att de förmåner, som skola ges genom dessa planerade reformer, inte avses bli begränsade till vissa grupper av behövande utan att även de, som bo långt bort från breda och ljusa gator och vägar, få sin rättmätiga del. Emedan sjukförsäkringen nämnes först i uppräkningsordningen av de sociala reformåtgärderna, vill jag trots att jag ansluter mig till tanken på dess genomförande ifrågasätta, om samhället står rustat att tekniskt genomföra denna obligatoriska försäkring. Jag har den uppfattningen, att om reformen genomföres nu, kommer den blott på papperet att gälla för alla, medan däremot endast ett mindre antal av dem som bo i större samhällen, där sjukvården redan nu är relativt väl ordnad, kommer att få omedelbar nytta av en sjukförsäkring.

Hur är det t. ex. med tandvården, där för flera år sedan en reform beslutades? Har inte denna reform blott blivit en åtgärd på papperet, som inte kunnat i verkliga livet genomföras? Människor som bo i bygder, som äro långt avlägsna från de stora befolkningscentra, ha det svårare att ordna sin tandvård nu än före den tidpunkt, då statsmakterna fattade sitt beslut om folktandvården. Det kan tyckas abderitiskt, att jag kastar fram ett sådant påstående, men utvecklingen på folktandvårdens område är med hänsyn till personalbristen logisk. Det finns inte tillräckligt med tandläkare och tandtekniker, och de som finnas att tillgå söka sig i första hand till sådana platser, där det ur såväl ekonomiska som andra synpunkter är mest fördelaktigt att bo. På dessa platser är det väl ordnat för tandvårdens personal för betjäning av det större klientel, som blivit en följd av de statliga åtgärderna, men på landsbygden finns det inte personal i tillräcklig omfattning för att sköta tandvården för dess befolkning. Det begränsade antalet tandläkare räcker inte till för denna uppgift.

Med kännedom dels om beläggningen på våra sjukhus och dels om den tillgång på läkare och sjuksköterskor som finns, torde diagnosen inte komma att lida av något större fel, om jag förutsäger, att det efter sjukförsäkringens genomförande kommer att bli ett större klientel, som söker vård och som också

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kommer att få sådan på de orter, där såväl läkare som människor i allmänhet helst vilja bo och där de ändock betalas extra, medan däremot folket i andra delar av landet går miste om de förmåner, staten erjudit dem på papperet. De kunna inte få del av dem, därför att den kvalificerade arbetskraften inte vill söka sig ut till landsbygden eller inte behöver söka sig dit, därför att den på grund av bristande tillgång på arbetskraft har sysselsättning på andra områden. Om allmän sjukförsäkring införes är det ju förklarligt, att ett större antal läkare och sjuksköterskor komma att få sysselsättning på platser, där det finns tillgång till sjukhus. Så länge det råder brist på nyutbildade läkare och sköterskor kommer förslagets genomförande således att innebära en försämring för befolkningen på de orter, som äro sämst rustade med avseende på dylik personal.

Därest man inom rimlig tid vill betjäna även de människor, som bo på något avstånd från städerna och de större tätorterna, synas mig stora förarbeten vara erforderliga, innan den obligatoriska sjukförsäkringen genomföres. Vill man inte vara med om detta, ja, då kan man genomföra reformen redan nu, och när människorna ute i bygderna sedan fråga sina riksdagsmän eller andra förtroendemän, varför de fått så liten nytta av sjukförsäkringen, bli de förmodligen hugnade med det svaret, att det blir bättre, så snart tillgången på läkare och sköterskor blir större. Man underlåter nog att tala om, att reformen krävt tillgång till flera läkare och sköterskor i städerna, därför att befolkningen där har snabbare möjligheter till vård, för vilken kräves större personal.

Summan av mitt resonemang skulle alltså vara, att även om jag anser sjukförsäkringen vara en mycket viktig social reform, så kommer den — om inte sådana förberedande åtgärder bli vidtagna, att vi stå tekniskt rustade för att genomföra reformen, icke minst genom utbildning av personal, som kan ta emot det klientel, som behöver vård — att innebära en väsentlig försämring — jag vill inte använda något starkt uttryck i detta sammanhang — för bygdernas folk, därför att läkar- och sköterskebehovet i första hand kommer att tillgodoses på centrala platser. Jag anser följaktligen, att skall man genomföra en verkligt vägenomtänkt reform när det gäller sjukförsäkringen, så måste den föregås av en undersökning och en utredning, som medför bättre klarhet i hur hela angelägenheten i tekniskt avseende skall ordnas.

Med intresse har jag tagit del av finansministerns som vanligt klara och rediga uppställning över såväl statsverkets tillstånd och behov som inkomster och utgifter på driftbudgeten jämte översikterna över det ekonomiska läget och budgetläget. Däremot är min tillfredsställelse mindre när jag ser, hur finansministern eller regeringen framhårdar i sin tystlåtenhet beträffande hur man tänker sig att finansiera alla de reformer, om vilka det i trontalet så vackert talas. När det bebådas reformer, som enligt uppgift i tidningarna och annorstädes skulle kosta över miljarden, skulle man ju tycka, att det borde varit riktigare att redan nu inför riksdagen presentera en plan över hur man hade tänkt att finansieringen skulle gå till. Finansministern lämnar alls ingen antydning om vilka reformer han avser att finansiera och hur en sådan finansiering skall gå till. Om man däri kan inlägga den tolkningen, att finansministern är mera betänksam än andra målsmän för de nu framförda reformslagen, är det uteslutande tillfredsställande.

Jag förväntar emellertid, att en ekonomisk översikt med plan för finansieringen av välfärdsåtgärderna skall lämnas. Jag utgår nämligen ifrån att åtgärder, som innebära att de gamla få en ekonomiskt tryggad ålderdom efter utfört livsverk, att de sjuka få ekonomiskt stöd och att bidrag lämnas för barnens uppfostran, skola betalas av den generation, som beslutar dessa re-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

former, genom tillskott på skattebudgeten. Det finns möjligen de, som tycka att barnen höra framtiden till, varför en finansiering av barnbidragen genom lånemedel kan vara försvarbar. Jag kan inte dela denna uppfattning. Mäktade vi icke att gemensamt vårda det uppväxande släktet, som en gång kommer att belastas med kostnaderna för uppfostran av sina barn, och ha vi inte råd att låta de gamla, som gjort sin insats, få trygghet på ålderns dagar, ja, då skola vi inte visa oss bättre än vi äro.

Beträffande den del av barnens fostran, som gäller överbyggnaden av bildningsinstitutionerna, de teoretiska såväl som de praktiska, kan jag icke med samma styrka hävda, att kostnaderna härför skola få utrymme i en balanserad budget. Man kan säga, att lika väl som den enskildes diskontering av framtiden för inhämtande av kunskaper kan vara försvarbar, lika väl kan statens handlande på likartat sätt vara det. Men jag vill tillägga att denna utväg inte är eftersträfvansvärd.

Jag vill i detta sammanhang även beröra ett annat spörsmål. Ecklesiastikministern har i dagarna haft tillfredsställelsen att tillsätta en parlamentarisk skolutredningskommitté, avsedd att vara en utredning inom en mindre krets av parlamentariker, som skulle överarbeta föreliggande förslag. Därom är ju ingenting annat än gott att säga. Ett sådant arrangemang skulle ju även bli billigt. Såvitt jag kan räkna ut har denna parlamentariska utredning emellertid blivit begåvad med en expertis, som är väsentligt mycket större än själva kommittén som sådan. Det är naturligtvis tillfredsställande, att expertis finnes att tillgå. Jag vet emellertid inte, hur experterna äro fördelade inom landets olika delar. När det nu gäller en omvandling av hela undervisningsväsendet, förefaller det som om det skulle vara önskvärt att man hade tillgång till en expertis, som hade en verklighetsbetonad uppfattning om hur det bäst skall ordnas med undervisningsväsendet, inte allenast i de centrala delarna av vårt land utan även i de mindre välbelägna delarna.

Jag vill i detta sammanhang rikta en erinran till ecklesiastikministern. Ja, erinran är kanske ett mindre väl valt uttryck. Låt mig i stället säga, att jag vill vördsamt anhålla att hur det än kommer att reformeras inom skolväsendet, det ändock ordnas så, att det släkte, som kommer efter oss, i ungdomsåren får tid och tillfälle att lära sig ett praktiskt yrke och skaffa sig handlag för praktiskt arbete. De teoretiskt lärda komma att behöva det praktiska folket, och detta torde säkerligen även i framtiden bli kompetent att deltaga i handhavandet av samhällets angelägenheter. Praktiska synpunkter på frågorna komma säkerligen även framdeles att bli nödvändiga. Det är därför jag vädjar till ecklesiastikministern, att man vid nyordnandet av vårt undervisningsväsen för framtiden försöker åstadkomma en sådan ordning, att samtidigt som man bereder de unga möjlighet att inhämta bättre teoretiska kunskaper man även sörjer för att de lära sig att utföra en praktisk verksamhet i ungdomsåren. Jag har närmast en känsla av att de som inte börja i tid därmed, aldrig få det rätta handlag, som behövs för att göra sin insats i arbetet inom den alltjämt framåtskridande produktionen, ett arbete som för oss alla är till den största nytta.

Vi torde, såsom även framgår av de bilagor som äro fogade till det av finansministern framlagda förslaget, kunna räkna vår nuvarande sysselsättning som god, och vi finna även avsättning för vår export, varför ett tillfredsställande skatteunderlag kan anses vara för handen. Men det torde icke kunna förnekas, att skattetrycket är hårt — för vissa folkgrupper kanske rentav tryckande, och ändock ha vi såvitt jag kan finna icke utrymme på driftbudgeten för de nu diskuterade reformerna, om jag bortser från de 350 miljoner kronor, som återkomma efter uppbördsreformens genomförande. Såvitt vi inte

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

få andra inkomster, behövs det inga hårdare vindar för att huset skall blåsa omkull.

Jag skall inte ge mig in på någon utförligare principdebatt om statens investeringar och andra synpunkter som i samband därmed framkommit. Då emellertid vid riksdagens första sammanträde bebådas många omfattande förslag på sociallagstiftningens område och då vi icke minst inom det parti jag representerar omfatta dessa förslag med intresse och anse att någonting bör göras på detta område, vill jag inte underlåta att redan nu framföra vissa reflexioner. En investering från statens sida kan vara försvarbar, om den innebär en såsom räntabel beräknad kapitalinsats. En upplåning kan således anses vara förenlig med en god ekonomisk ordning, om man kan räkna med att erhålla ränta på den investering som göres medelst det upplånade kapitalet. Såsom räntabla investeringar kunna enligt min mening räknas även sådana, som visserligen inte direkt lämna avkastning i form av räntor, men genom vilka man dock kan åstadkomma förbättringar för hela produktionsapparaten och för folket i dess helhet. Hit höra exempelvis investeringar till förbättrande av kommunikationsväsendet. Jag tänker nu närmast på väganläggningar och vägförbättringar. När det gäller järnvägarna ha vi ju att räkna med en räntegottgörelse. Genom att investera pengar i vägväsendet kan man åstadkomma stora förbättringar för produktionslivet, och därvid kan man som räntabla investeringar även godta sådana, som visserligen inte direkt ge avkastning men som medföra stora fördelar för folkhushållet och produktionen i dess helhet.

Är det sannolikt, som finansministern nyligen antydde, att så pass stora belopp undandragas beskattning, att det med nuvarande skattesatser betyder en minskad inkomst för staten på upp till 200 å 300 miljoner kronor, så få vi hoppas att en förbättring härvidlag snarast kan inträda. Jag hyser emellertid den uppfattningen, att vi svårigen kunna erhålla ett bättre tillstånd på detta område, om skattetrycket är alltför pressande.

Som jag ser frågan om de sociala reformernas finansiering, synes en förutsättning för genomförande av mera kostsamma sådana vara, att besparingar kunna göras på andra utgifter. Det finns såvitt jag förstår vissa huvudtitlar, från vilka man kan tänka sig att göra en överföring av medel. Om man tänker sig att kunna ta i anspråk några större belopp, stannar man först vid fjärde huvudtiteln, som slutar på en summa av nära en miljard kronor. Därest de sociala reformerna äro avsedda att dra så avsevärda kostnader, som här tidigare nämnts, ha vi inte råd att ha en försvarshuvudtitel, som närmar sig miljarden. Denna fråga måste dock självfallet bedömas även ur andra synpunkter, inte minst utrikespolitiska och försvarspolitiska, varför den utredning som pågår vid avlämnandet av sitt betänkande måste taga hänsyn till hela vårt ekonomiska läge och de kommande konjunkturerna. I avsaknad av kännedom om vilka belopp regeringens reformplaner komma att kräva stannar jag med det platoniska uttalandet, att även om avsevärda belopp skulle överföras från andra huvudtitlar, blir det ytterst angeläget att göra allt för att åstadkomma en stor produktionsvolym, som åt alla lämnar en tillfredsställande inkomst och därmed ett gott skatteunderlag. Härvid torde man emellertid få låta turen ingå i kalkylen och samtidigt hoppas på en god ekonomisk utveckling.

Under en sådan synvinkel torde allt onödigt petande i produktionsformerna bara av lust att få vissa ideal prövade vara att avråda ifrån. Helt naturligt står jag och det parti jag företräder på den linjen, att om ett företag skrotar ned en industri i eget ekonomiskt intresse, så bör staten gripa in, om företaget eljest ägde stora förutsättningar för att kunna leva vidare. Jag syf-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tar här på de industrier i vissa delar av Norrland, som för en del år sedan inte ansågos kunna drivas, men vilka nu drivas under andra former med ett tillfredsställande resultat. Om jag bortser från sådana exempel menar jag, att det är nödvändigt att låta den produktionsform, som har tillämpats och lyft vårt produktiva liv till en ganska hög standard, få arbeta i all den samverkan i övrigt med statens ledning, som överhuvud taget är tänkbar.

Bland de kulturella och sociala frågorna torde beredandet av möjligheter för människorna i mera avlägsna bygder att komma i kontakt med andra orter och människor vara en kulturuppgift av första rang samt ett ekonomiskt problem för statsmakterna att lösa. Ett någorlunda framkomligt vägnät på de ställen transportförhållandena kunna väsentligt förbättras är på många orter och för många människor ett livsvillkor. Inte bara kulturellt utan även ekonomiskt betyder detta oerhört mycket. Härigenom kan ett förbättrat ekonomiskt utbyte för jordbruket och hantverket m. fl. näringar i dessa bygder åstadkommas, vilket betydligt skulle förbättra de allmänna försörjningsmöjligheterna i trakten. Bortsett från skärgårdens befolkning, vars otillfredsställande kommunikationsmöjligheter alla torde vara på det klara med, vill jag endast nämna ett exempel.

I en trakt i Västernorrlands län med Örnsköldsvik som centrum har bildats en stor mejeriförening, vilken uppfört ett välbyggt mejeri i staden. Detta mejeri har en daglig mjölktilförsel av 60 000 à 70 000 kg, men dess kapacitet är 120 000 kg. Vid ett besök därstädes meddelades mig på min förfrågan varför mejeriet tagits till så stort, att det inom området, som kallades Örnsköldsviks mejerikrets, funnos jordbrukare, som innehade omkring 1 700 kor, utöver dem som voro anslutna till mejeriföreningen. Trafikförhållandena för dessa jordbrukare voro emellertid mycket besvärliga på grund av bristen på enkla vägar, vilket omöjliggjorde mjölkleveranserna till mejeriet. De kunde icke komma fram till sådana trafikleder, som vi kalla bygdevägar eller ödebygdevägar. Man kan ju lätt förstå, vad det skulle betyda för dessa 300 eller 400 jordbrukarfamiljer och även jordbrukare på andra håll i liknande situation, om de finge bättre möjligheter att avsätta sin viktigaste saluförda produkt. Hela deras standard skulle avsevärt förbättras. Jag vill i detta sammanhang betona uttrycket »enkla vägar», därför att det bör vara möjligt att trafikera sådana med mindre lastbilar utan att de ens tillnärmelsevis behövde vara av sådan kvalitet som de vägar vi vanligen kalla bilvägar.

Denna västernorrlandsbygd är en efter norrländska förhållanden god jordbruksbygd, där fastigheterna äga skogstillgångar och där således bolagen och jobbarna inte lyckats få grepp över all skogen. Därtill vill jag säga, att jordbrukarna där i stort sett skött sitt yrke med skicklighet. Det kan också sägas till heder för dem inom bygden, som arbetade i andra yrken, hantverk och industri m. m., att de visade en framåtanda, som man sannerligen inte påträffar överallt.

Vad skulle det inte betyda för de 300 à 400 jordbrukarfamiljerna och de övriga människorna i denna bygd, därest staten för en relativt blygsam kostnad med belopp, som regeringen brukar betrakta som mindre anslag, kunde bereda dem möjlighet till en rationell avsättning av sina produkter! Det skulle enligt min mening bli en sådan ekonomisk lyftning för denna bygd, att utkomstmöjligheter skapades även för annan sysselsättning. Jag nödgas också samtidigt påpeka, vad ökade mjölkleveranser till mejeriet skulle betyda ekonomiskt för dem, som redan leverera mjölk dit. Kostnaderna måste enligt vanliga beräkningar bli lägre per produktionsenhet.

Efter detta exempel vädjar jag till kommunikationsministern att låta utföra en undersökning i såväl detta speciella fall som rörande andra dylika,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vad det skulle kosta staten att hjälpa dessa människor att få bättre förbindelser med kringliggande bygder. Därest dessa här relaterade förhållanden äro med verkligheten överensstämmande, synes stöd för utvidgningen och förbättringen av vägnätet vara bättre använda pengar än många andra anslag.

Beträffande till sist prissättningen på jordbrukets produkter har det rätt enighet därom, att målet skall vara att jordbrukets folk får en arbetslön och en lönsamhet för sin näring, som nära ansluter sig till vad man kan erhålla genom annat arbete ute i bygderna. För att undvika känsliga höjningar av produktpriserna har som rättesnöre för prissättningen tänkts, att vid fallande priser på jordbrukets förnödenheter produktpriserna skulle förbli oförändrade, varigenom en större marginal bereddes i arbetslön såväl för jordbrukarna själva som för den lejda arbetskraften. Självfallet inverkar också här produktionsvolymen.

Då jag använder ordet enighet, skall jag i rättvisans intresse undantaga priskontrollnämnden, som alltid räknat på det sättet, att ju mindre jordbruket och fisket fingo för sina produkter desto lättare skulle det gå att tillfredsställa mellanleden. Jag har börjat mista tron på att produktionskostnaderna skola sjunka genom fallande priser på förnödenheterna. Ett undantag utgör priserna på olja och bensin, vilka redan fallit något, men detta tillgodoser inte det mindre jordbruket i samma mån som det större. Inte heller utgöra dessa kostnader någon större post i kalkylen. Konstgödselpriserna ha däremot en dubbel betydelse i så måtto, att om de sjunka, kommer mera konstgödsel till användning, vilket skulle åstadkomma högre skördar. Vi äro tyvärr beroende av import i detta fall och torde inte kunna utöva något nämnvärt inflytande på priset, därest inte prislearing kan ske med vissa exportvaror. Våra svenska jordar ha tömts på fosfor i väsentlig grad. Vissa år har tilldelningen varit ringa, vartill kommer, att den svenska sligen har en låg fosforsyreprocent. Utan inblandning av importerad råvara har denna procent stannat vid 13. Enligt uppgift som jag inte kontrollerat är det nu möjligt att importera råfosfat, varav kan erhållas en högre procent fosfor, vilket i och för sig med bibehållet pris per deciton minskar kostnaderna väsentligt. Kan priset sänkas ytterligare, skulle detta vara ett steg i rätt riktning.

Det har sagts, att regeringen med hänsyn till omställningen av arbetskraften vid malmfälten tänker fortsätta sligtillverkningen till fram mot sommaren. Ur arbetarnas och ortens synpunkt synes mig detta vara välbetänkt. Därest lagring av sligen däruppe är möjlig — jag vet icke alls, om detta är realiserbart — skulle det enligt min mening vara bättre affär för staten att uppskjuta transportererna ned till landets sydligare delar, under förutsättning att råfosfat i tillräcklig mängd kan importeras. Detta vore måhända lämpligt även med hänsyn till bristen på järnvägsmateriel m. m. Om angivna vägar inte äro framkomliga, synes en belastning av jordbrukets utgiftskonto för täckande av de högre kostnaderna för superfosfat än som betingas av importerad råfosfat komma att uppstå. Detta synes mig inte vara försvarligt. Därest importerat råfosfat blir billigare, måste vi sträva efter en lägre utgiftssida i jordbrukets kalkyl, och det förefaller mig, som om nämnda merkostnader inte borde belasta denna kalkyl.

Man har även hoppats, att sedan produktionsvolymen inom industrien och andra näringsgrenar ökats, det skulle bli möjligt att nedbringa produktionskostnaderna därigenom att industrien och reparationsverktägena sänka sina priser. Det ingår ju som en väsentlig post i utgiftskalkylen för en hel del utav dessa kostnader. Men med kännedom om priskontrollnämndens inställning till dessa frågor, har jag nog börjat uppge hoppet om att vi skola få lägre kostnader på utgiftssidan i detta fall.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Till sist vill jag säga, att då en bättre avvägning i fråga om produktprisivå och arbetslöner för jordbruket gentemot andra näringar inte kan få dröja hur länge som helst och denna oriktiga balans uppstått på grund av statliga myndigheters medverkan, synes en nödvändig omprövning bli påkallad, varigenom jordbruket kan komma i bättre paritet med andra arbetsområden, vilket riksdagen åtskilliga gånger uttalat sig för.

Herr talman! Jag har vid detta tillfälle endast velat framföra dessa synpunkter, och jag yrkar härmed, att propositionen remitteras till vederbörande utskott.

Herr Fast: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att bemöta föregående ärade talaresh kritiska utläggningar angående den framlagda statsverkspropositionen och finansplanen utan för att framföra några allmänna synpunkter, som jag tror delas av ett stort antal ledamöter inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen.

Som framgår av statsverkspropositionen och trontalet kommer årets riksdag att få pröva förslag från regeringen, som innebära en radikal omgestaltning av vår socialvård. Därmed blir också årets riksdag en betydelsefull milstolpe i vårt lands socialpolitiska historia. Jag gratulerar socialministern för att han nu kan förverkliga så mycket av det program, som han haft konturerat uppdragna till för mycket länge sedan. Vad jag med tacksamhet vill konstatera är, att det nu inte blott är fråga om små tillfälliga förbättringar på det sociala området, utan det är fråga om reformer med ett sådant innehåll, att fattigvården avkopplas från försörjningen av medborgarna såväl under ålderdomens dagar som under inträffade oförvållade olyckor. Att så sker, måste vara ägnat att borteliminera de känslor av otrygghet och olust, som hittills tyngt ned så många medborgare, då de sett fram mot sin egen eller sina anhörigas ålderdom. Man kan tyvärr inte förneka, att dessa olustkänslor i verkligheten varit fullt befogade. När samhället tar vård om sina gamla, om mödrar och barn, sörjer för sjukvården och för medborgarnas trygghet vid oförvållade sociala olyckor samt vårdar sig om ungdomens fostran och utbildning, så är allt detta, vid sidan av rättsvården, säkra kännemärken på ett demokratiskt samhälles framåtskridande och humanisering. Därför hälsas såväl de sociala reformerna som ecklesiastikministerns initiativ för ytterligare beredning av skol- och undervisningsfrågorna med verklig tillfredsställelse. Det är även av den allra största betydelse för samhället och medborgarna, att den praktiska yrkesutbildningen blir tillräckligt uppmärksam. En god utbildning av våra yrkesarbetare, ingenjörer och arbetsledare är en förutsättning för att vi med verklig framgång skola kunna hävda oss i konkurrensen med i industriellt hänseende långt framskridna länder.

Det är inte förvånande, att när riksdagen skall säga sin mening om vittgående sociala reformer, det då uppstår meningsbrytningar, men måhända bli dessa meningsbrytningar nu mindre djupgående och mindre bittra än vad som tidigare många gånger varit fallet beträffande rätt obetydliga små reformer. Med glädje se vi på socialdemokratiskt håll, att de borgerliga partiernas inställning till sociala reformer i dag är en helt annan än vad den var för tio år sedan. För oss är huvudsaken vad som sker. Kan betydelsefulla reformer genomföras utan alltför bittra strider, så är detta utav allra högsta värde. Som av dagens debatt redan framgått, äro meningarna mest delade om i vilken takt reformerna skola genomföras, och detta är ingen oviktig sak. Bedömandet härav blir i ganska hög grad beroende av hur pass trängande man anser dessa reformer vara och hur stora offer man anser sig kunna och vilja bringa. Sociala reformer kosta alltid pengar, och man kan bli tvungen att välja mellan

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

reformer och högst önskvärda skattelättnader. Jag är den siste, som skulle vilja förneka, att det måste finnas ett ekonomiskt underlag, som bär upp reformernas finansiering. Vad jag velat framhålla är endast det, att bedömningen om när reformerna skola träda i kraft påverkas av uppfattningen om hur pass nödvändiga man finner de olika reformerna vara. Det är rätt självklart, att ett socialreformatoriskt program av den storleksordning varom här är fråga icke kan finansieras utan att arbetskraften inom landet finner full samsättning och produktionsapparaten fungerar rationellt och effektivt över hela linjen. Om hur detta skall ske råda meningsskiljaktigheter, men att det måste ske, böra vi bli överens om.

Vid bedömandet av de statliga kostnaderna för de sociala reformerna bör man taga vederbörlig hänsyn till de ekonomiska lättnader, som härigenom bringas våra kommuner. Likaså bör man till sitt rätta värde uppskatta, att stora folkgrupper beredas möjligheter till väsentligt ökad konsumtion av inom landet producerade varor — ett förhållande, som inte minst för jordbruket blir av betydelse, när marknaden ånyo mättats med jordbruksprodukter.

Det måste vara självklart, att innan riksdagen fattar beslut om de stora sociala reformerna måste det framläggas en plan till reformernas finansiering. Att härvid hänsyn måste tagas till förefintliga och beräknade inkomster är också lika självklart. Jag vill i detta sammanhang säga i anledning av erinringar som här framförts, att jag icke kan förstå annat än att den finansplan, som av finansministern är bebådad, kommer i sitt rätta sammanhang, när man får se det förslag till reformer, som skola genomföras, och vilka kostnader dessa reformer skola medföra. Jag kan icke se någon olägenhet av det förfarande, som härvidlag använts, annat än om man möjligen skulle anse, att det skall kunna ske väsentliga nedprutningar, men jag tror, att erfarenheten vid denna riksdag kommer att visa liksom tidigare, att man icke är mycket sinnad därtill.

Det hade varit önskvärt, om folkpensioneringsreformen kunnat träda i kraft tidigare än som nu av rent tekniska skäl är möjligt. Men under tiden komma de förutvarande provisoriska förbättringarna att fortbestå och bliva ytterligare påbättrade, vilket jag finner vara ganska välbehövligt. Det är ett starkt folkkrav, att folkpensioneringen blir så uppbyggd, att den väl fyller sin uppgift att giva pensionärerna en godtagbar försörjning. Men det är också av största betydelse, att medborgarnas strävan till arbetsamhet och sparsamhet även stimuleras.

Vad beträffar vårt bedömande av det framtida finansiella läget och möjligheterna att åstadkomma skattelättnader är det enligt mitt föremående lämpligast, att en debatt får anstå, till dess regeringen slutfört sina undersökningar och för riksdagen framlagt de förslag, som kunna föranledas av undersökningarna.

Om en internationell säkerhetsorganisation kan tillskapas, öppnas möjligheter till sådana besparingar i fråga om försvarsutgifterna, som icke därför utan helt kunna komma till stånd — besparingar, som kunna underlätta de sociala reformernas finansiering. Jag vill i detta sammanhang såsom min personliga mening säga, att det är angeläget, att när man slutligen skall utforma organisationen för civilförsvaret man iakttaga den allra största försiktighet, så att icke organisationen blir större än som är alldeles nödvändigt. Jag tror nämligen icke i längden på möjligheten av att i en fredsperiod hålla sig med en stor och kostsam beredskap på detta område. Jag är fullt medveten om att man måste ha en organisation, som kan användas, när så påkallas, men det gäller att se till att befattningshavarna icke bliva så många, som man erfarit från vissa länsstyrelser, att man hade svårt att bereda de anställda full syssel-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
sättning, och dessa försökte därför från sina utgångspunkter lägga in i denna organisation mera än som var nödvändigt.

Man har kallat den framlagda budgeten för en övergångsbudget — ett uttryck, som i visst avseende kan godtagas. Här är det ju fråga om en övergång från många års av världskriget förorsakade onormala förhållanden, som skapa osäkerhet i skilda avseenden även i fråga om den närmast liggande tiden. Avvecklingen av den förstärkta försvarsberedskapen liksom många andra krisuppgifter kan icke ske i en handvändning. Vad man synes kunna konstatera är, att den framlagda budgeten är balanserad och att det gives utrymme för nya trängande behov och ofrånkomliga utgiftsstegringar. Man kan vidare konstatera, att eftersom den framlagda budgeten icke i nämnvärd grad påverkats av de bebadade sociala reformerna det skulle varit möjligt att erhålla ett budgetöverskott på ca 350 miljoner kronor, därest icke övergången till skatteuppbördsreformen slukat hela detta belopp. Det har redan framhållits, att man bör kunna räkna med icke oväsentliga besparingar av försvarsutgifterna och krisregleringskostnaderna. Vidare kan man väl räkna med att produktionen inom landet skall kraftigt öka och därmed också statsinkomsterna stiga. Under sådana förhållanden och med iakttagande av en god statshushållning borde det finnas stora förutsättningar för en ganska god grundval för reformernas finansiering. Det gäller då närmast att övervinna de svårigheter som skulle komma att föreligga vid en övergång. Emellertid måste det vara mycket lättare att bemästra tillfälliga svårigheter än om dessa skulle bli bestående under en mycket lång tid. Hur stora dessa övergångssvårigheter kunna vara, får man i dag icke någon säker bild av, men det är möjligt, att vi inom kort på riksdagens bord få den finansplan, som finansministern lovat framlägga.

I fråga om budgetens balansering råder det väl knappast delade meningar om att detta bör ske, särskilt om man ser ut över en något längre tidsperiod. Att det under lågkonjunkturer kan vara försvarbart att upptaga lån för ändamål, som i ett annat konjunkturläge icke vore godtagbara, därom äro vi nog, såvitt jag förstår, fullständigt överens. Vad man på goda grunder kan ha delade meningar om är väl vilka utgifter som äro av den karaktären, att de kunna och böra bestridas med lånemedel. Jag måste erkänna, att det finns utgifter, som hittills bekostats genom utdebitering, men som äro av natur att skapa framtidsvärden i högre grad än sådana utgifter, vilka hittills utan invändningar bekostats med lånemedel.

Den sedan länge här i landet bedrivna systematiska agitationen om socialdemokraternas slöseri med skattebetalarnas medel har icke avstannat. Efter det regeringens budgetförslag framlagts, har diskussionen skjutit ny fart. Man säger, att det svenska språket skulle vara ordfattigt, men det tycks vara ganska rikt på variationer, när det gäller att mynta glosor eller slagord, som rikta sig mot socialdemokraternas förmenta slöseri med skattebetalarnas medel. Det gäller att trumma på så länge, att folk börjar att lystra och så småningom tro på agitationsförkunnelsen, tro på att socialdemokraterna, regeringen och framför allt finansministern av ren trakasseringslusta hålla skatterna högre än som vore erforderligt. »Riksmisshushållare, riksslösare, skattebevarare och spararnas fiende nummer ett» äro några av de beteckningar, man under denna agitation givit landets finansminister. En talare sade för en stund sedan, att man skämtar med finansministern, och det är ju fullt lovligt att göra detta, men jag tror, att det i fråga om denna agitation är något helt annat, och skall det vara skämt är det ett ganska dåligt skämt. Jag vill också säga, att om man, såsom man vill göra gällande, även på borgerligt håll är överens om att genomföra betydande sociala reformer, där meningarna brytas endast i fråga om i vilken takt detta genomförande skall ske, tror jag att man blir tvungen att sluta upp helt enkelt med den agitation, som på detta område be-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

drives. Jag har tidigare sökt belysa under fjolårets höstriksdag vilka ändamål denna mytbildning skall tjäna och skall därför icke uttala de ord, som ett ögonblick svävat på mina läppar. Socialdemokraterna äro lika angelägna som de borgerliga att hålla skatten nere vid en rimlig nivå, men vissa reformer kunna vara ännu nödvändigare, och det är här som skiljaktigheten mellan oss finns. Vi äro fullt på det klara med att mindre skattedragare kunna känna skatte-trycket tyngre än de medborgare, som ha stora inkomster och stora förmögenheter. Därför hälsa vi med tillfredsställelse finansministerns löfte om en undersökning av möjligheterna till att lätta skattetrycket för dessa medborgargrupper.

I fråga om de uttalanden, som gjorts angående slopandet av den nuvarande omsättningsskatten, vill jag blott framhålla vilka svårigheter som uppkomma, när det gäller att tillföra konsumenterna en prissänkning, som svarar mot omsättningsskattens belopp. Detta är ju beroende på att omsättningsskatten ligger inräknad i varans försäljningspris. Jag är fullt på det klara med att t. ex. konsumtionsföreningarna komma att lojalt sänka varupriserna, men kooperationen kan icke öva inflytande över priset på varor, som den varken tillverkar eller försäljer. Dessa frågor böra om möjligt bli föremål för beaktande, då omsättningsskatten borttages.

I fråga om slöseri med skattebetalarnas medel skall det bli rätt intressant att se, huruvida man på borgerligt håll kommer med några mer betydelsefulla förslag till besparingar på vad som föreslås i statsverkspropositionen och andra propositioner. Det förhåller sig nog på det sättet, att teori och handling gå icke alltid bra ihop, och man får nog göra samma erfarenhet vid detta års riksdag som tidigare.

Säkerligen råder det bland vårt folk en ganska enstämmig mening om att vårt land bör ansluta sig till Förenta nationernas förbund, och detta så fort, som säkra förutsättningar härför föreligga. De offer och de suveränitetsinskränkningar, som denna anslutning kommer att medföra, få vi underkasta oss, och detta icke blott med hänsyn till behovet av att åstadkomma rustningsbegränsningar utan framför allt därför att någon annan väg än nationernas samverkan icke förefinnes, därest civilisationen icke skall gå under i ett nytt, ännu mera fasansfullt världskrig. Vår helhjärtade vilja att efter måttet av våra krafter gagna den organiserade fredens sak, denna vår vilja kan av ingen betvivlas.

Vi äro nog överens om att vi även i fortsättningen böra göra vår insats för återuppbyggandet av de sönderslagna länderna samt bringa hjälp till verkligt nödlidande folk. Tyvärr äro vi ett litet folk, och våra resurser äro som känt starkt begränsade. Det innebär, att vi icke kunna ge den hjälp, som vi skulle ha önskat. Dessa våra möjligheter begränsas även ganska starkt genom bristen på bl. a. kol, varigenom vi till bränsle inom landet få använda en del av de trävaror, som många länder i dag ha så stort behov av.

Den tillfälliga löneförbättring för statstjänarna, som av regeringen föreslås, måste hälsas med tillfredsställelse. Härigenom tages ett betydelsefullt steg till full kompensation för levnadskostnadsstegringen, åtminstone för de lägst avlönade. Särskilt glädjande finner jag det vara, att även statstjänarna genom sina organisationer fått förhandla sig fram till en för dem godtagbar överenskomelse. Det är att hoppas, att så skall kunna ske, även då det blir fråga om den mera definitiva löne reglering, som snarast är att förvänta och där nya grunder för dyrortsregleringen skola bestämmas. Jag utgår ifrån att även annan hos staten anställd personal, där verkstyrelserna själva fatta beslut och reglera lönerna, skall komma i åtnjutande av lönetillägg, som svara mot dem, som riksdagen kommer att fastställa.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I arbetarrörelsens efterkrigsprogram betonas nödvändigheten av att lönearbetare och med dem jämställda erhålla minst den levnadsstandard, som förefanns 1939. Givetvis hade det varit mest önskvärt, om denna standard hade kunnat uppnås genom prissänkning på förnödenhetsvarorna. Då så ej kunnat ske, ha löneförbättringar måst tillgripas. Det är att hoppas, att det skall bli möjligt för statsmakterna att förhindra en mera verkningsbar försämring av penningens värde. Man borde väl kunna utgå ifrån att priset på vissa importerade varor skall sjunka, så snart arbetslivet ute i världen blir mera normalt och kommunikationsmedlen ånyo bli återställda. Utan allvarliga risker kan man emellertid i det nuvarande läget icke undvara en effektiv priskontroll, vilket man på visst håll har förmenat kunna ske.

Vi ha under senaste tiden kunnat glädja oss åt en i stort sett ostörd arbetsfred. Avtal för betydande antal arbetstagare ha gjorts upp vid förhandlingsbordet. Denna utveckling har möjliggjort produktionskrafternas fulla utnyttjande, vilket varit till gagn för såväl samhället som för arbetstagarna. När jag säger arbetstagare, utgår jag ifrån att de uppgörelser, som kunnat träffas utan arbetsnedläggelse, i stort sett lämnat samma resultat som där man tillgripit öppen strid. Detta synes även vara fallet, därest man gör jämförelser med de resultat, som uppnåtts vid förhandlingsbordet, och det resultat, som för metallarbetarnas del erhöles efter många månaders kostsam och synnerligen bitter öppen strid. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att man i arbetsgivarkretsar borde vara angelägen om att medverka till eliminandet av sådana onödiga irritationsmoment, som framkallas av olämpliga tidsstudiemäns mindre lämpliga uppträdande på arbetsplatserna. Sådana irritationer kunna spela en betydande roll, när det sedan gäller avtalsuppgörelser.

Om vi under den senaste tiden haft arbetsfred, när det gäller industriens område, har det sett så mycket mer hotfullt ut, när det gäller jordbruket. Produktionsstrejker äro ju inte så vanliga — åtminstone inte i vårt land. Vad man här måste opponera sig emot är i första hand de förhandlingsmetoder, som tillämpas av RLF. Man har ju tidigare överenskommit om hur jordbrukets produktpriser skola regleras. Här begär RLF förhandlingar men dekreterar samtidigt att de krav, som framföras, äro minimikrav, eller att i varje fall förhandlingarna skola upptagas före en viss dag. Man är nu inom denna organisation fullt medveten om att statsmyndigheterna icke kunna gå till väga på det sättet utan att man måste göra ingående kalkyler av det begärda prisets skälighet, beräkningar som måste omfatta hela jordbrukets bärighet enligt nuvarande och begärda priser. Om nu statsmyndigheterna funnit skäl föreligga för ett helt eller delvis tillmötesgående av de framställda kraven, skulle svenska folket kunnat få det intrycket, att det innebar ett undfallande för det framställda hotet. Ett sämre utgångsläge kan man enligt min mening icke gärna tänka sig. Kanske man inom RLF emellertid ville åstadkomma ett dylikt resultat.

Jag skall icke ingå på något närmare bedömande av rättmätigheten i de framställda kraven. Därtill saknar jag såväl material som kompetens. Jag vill för min del säga, att om man tar del av den tillgängliga statistiken måste man få den uppfattningen, att här föreligger icke ett sådant nödläge, som skulle motivera den desperata åtgärd, som man från RLF:s sida ämnar vidtaga. Ni kanske erinra er, att för några år sedan ville man på borgerligt håll, att riksdagen skulle vara med om att stifta lagar mot samhällsfarliga strejker. Vi motsatte oss en dylik lagstiftning och göra det ännu i dag, men jag är övertygad om att man på borgerligt håll den gången tänkte på industriarbetarna och icke på jordbrukarna. Ja, herr talman, tiden rider ibland så fort. Det kan man säga, att den gjort även på detta område.

Innan jag slutar mitt anförande, vill jag i anledning av ett par uttalanden

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

av herr Ohlin yttra några ord. Herr Ohlin kunde denna gång liksom tidigare icke undgå att komma in på socialiseringsfrågan. Såsom tidigare tycktes han även nu finna stora motsättningar inom partiet och även inom regeringen. Han undrade, om det kunde vara en riktig tolkning av statsministern, när han gjorde det uttalande, som herr Ohlin citerat. Eftersom herr Ohlin säkerligen är intresserad läsare av arbetarrörelsens efterkrigsprogram, får jag säga, att jag finner, att detta statsministerns uttalande och vad som står i efterkrigsprogrammet fullständigt stämma överens. Orsaken till att man på borgerligt håll varje gång tar upp denna fråga är att man tror sig finna en motsättning inom partiet i denna fråga och man är irriterad över att vi icke utan vidare kunna godtaga de borgerliga partiernas tolkning av vad vi vilja i denna fråga. Det är, såsom om man ville pressa oss till att överhuvud taget säga ifrån att vi vilja socialisera hela svenska samhället, vilket vi alltid bestritt. Jag erinrar här om ett uttalande, som jag fällde från denna talarstol under höstriksdagen angående den begränsning av vad vi vilja i fråga om produktionen, som jag gav uttryck åt.

Det har här gjorts uttalanden om att man kände en stark besvikelse över att det icke förelåg en sammanhängande finansplan, omfattande jämväl de sociala reformerna, och man har rent av velat göra gällande, att man kanske avsåg att dessförinnan avlyssna stämningen för att bestämma hur långt man skulle kunna gå i fråga om sociala reformer. Herr Ohlin sade, att han själv icke trodde på det. Jag frågar mig då, varför han antydde något sådant. Det tjänar ju icke någonting till att göra en antydan, som man överhuvud taget icke tror på. Det föreligger onekligen det direkta sammanhang mellan sociala reformer och ekonomiska möjligheter, som herr Ohlin och andra talare varit inne på. Men jag tror, att det skulle vara klokt att uppskjuta sakdebatten i denna fråga, till dess vi ha ett annat utgångsläge. Jag tror också, att det vore nyttigt å ömse sidor, därför att jag icke kan tänka mig annat än att man i svenska riksdagen liksom i regeringen alltid måste taga sikte på att skaffa medel för de utgifter, som man avser att få täckta. Om man sedan har olika meningar angående frågan, huru långt man skall sträcka sig och om huruvida skattelättnader skola gå före sociala reformer är något som vi få bättre möjligheter att bedöma vid ett senare tillfälle under riksdagen.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få hemställa, att Kungl. Maj:ts proposition nr 1 m. fl. måtte remitteras till vederbörande utskott.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Andersson** i Falun: Remissdebatten har hittills förlöpt påfallande lugnt, och jag har inte, herr talman, för avsikt att med mitt inlägg bryta stilen. För vår del vilja vi gärna föra den politiska debatten i den försonliga anda, som präglade den föregående talarans anförande. Men jag kan inte underlåta att bestrida det befogade i hans kritik av den borgerliga pressens sätt att diskutera med finansministern. Man klagat ju ofta över att den svenska politiska debatten är så tråkig och färglös, och om jag förstår herr Fast rätt, så vill han nu beröva denna debatt den lilla spets som finns kvar. Det är något att beakta, men det tycks förhålla sig så, att ju mäktigare ett politiskt parti blir, ju känsligare blir partiet för kritik. Det är en iakttagelse, som man tidigare kunnat göra både söder och öster om Östersjön, och nu kan man göra den även här i Sverige.

Vid höstens remissdebatt tillät jag mig påtala takten i fråga om krisregleringarnas slopande, och jag rekommenderade att gå fram i ett något raskare

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tempo än förut. Jag kan nu tacksamt konstatera, att åtskilligt har hänt sedan dess och att många ransoneringsplaner ha avskaffats. Samtidigt vill jag konstatera, att i alla de fall, då så har skett, ha åtgärderna slagit synnerligen väl ut. Det är en iakttagelse, som synes mig böra mana till fortsättning i samma riktning. Det är inte min avsikt att påyrka en återgång till fri marknad i fråga om de stora konsumtionsvarugrupper, där regleringssystemet ännu tillämpas, men jag vill rekommendera till övervägande, om inte en avveckling av vissa delar av dessa bestämmelser kunde påbörjas och företagas partiellt. Jag är säker om att åtskilligt därvidlag kunde tagas bort utan att syftemålet med ransoneringsystemet behövde förfelas.

Jag är beredd att då få svaret, att det är bäst att avskaffa regleringarna på ett par områden i ett sammanhang. Ja, givetvis, men det medgivandet vill jag göra endast under förutsättning, att det kan ske inom en något så när snar framtid. Skulle man behöva bibehålla ransoneringsplanerna på vissa varor länge ännu, så förefaller det vara goda skäl att se efter, om inte man redan nu kunde operera bort vissa utlöpare från systemet, som inte kunna ha något större värde. Sålunda borde väl, som förut i dag här har antytts, brödet kunna frigges på restauranger utan att försörjningsplanen därmed rubbas. Eftersom brödkonsumtionen inte nämnvärt kan stegras genom en sådan åtgärd, så är det endast synpunkten av rättvisa mellan olika kategorier av förbrukare, som står kvar. Men jag vill då erinra om att sockret under hela kriget har varit oransonerat för kunderna på restauranger och kaféer utan att några allvarliga protester ha försorts ifrån dem, som mest äta och dricka kaffe hemma.

Likaledes borde väsentliga lättnader kunna företagas i fråga om de bestämmelser, som avse kontroll av jordbrukarnas förfogande över sin spannmål. Det är en utomordentligt betungande pappersskvarn, som därvidlag alltjämt mal precis som den gjorde under den tid, då situationen i försörjningshänseende var som mest kritisk.

Därmed har jag velat säga, att allmänheten är tacksam även för små steg, som tagas på vägen mot en normal ordning, och folkhushållningsministern kan vara säker om att se sin popularitet ökad i takt med ransoneringsplanernas slopande.

Herr Skoglund i Doverstorp föreföll vara beredd att i sinom tid utlova en blomma på folkhushållningsdepartementets grav, men jag är villig att lägga den blomman redan i dag, medan departementet lever. Vad jag här sagt innebär inte något klander mot det sätt, varpå ärendena rörande ransoneringsplanerna handlagts, men jag tror det aldrig kan skada att röster göra sig hörda från den opinion, som understöder folkhushållningsministern i hans vällovliga strävan att så fort som möjligt komma tillbaka till en normal ordning på marknaden.

Liksom den föregående talaren tror jag ingalunda, att man kan avskaffa prisregleringen ännu på länge. Snarast förefaller det, som om kontrollen härvidlag i vissa fall borde skärpas. Det råder stor besvikelse bland konsumenterna över att prissänkningar så gott som helt och hållet uteblivit. Sedan kriget upphörde och importen från främmande länder nödtorftigt kommit i gång, så väntade ju alla att en återgång skulle begynna, som så småningom skulle leda till ett mera normalt prisläge, men därav har som sagt blivit litet eller intet. Även om företeelsen kan förklaras med hänvisning till läget i världen, synes det i varje fall vara skäl att även på detta område enträget framhålla önskemålet om att statsmakterna främja en prisrörelse i nedåtgående riktning. I detta sammanhang bör man särskilt uppmärksamma de karteller och prisringar, som uppträda på marknaden och vilkas grepp utan tvivel blivit starkare genom själva krisregleringen. Från dessa kartellers sida kan man vänta ivriga ansträngningar att konservera ett högt prisläge, även om sänkningar eljest vore

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

möjliga. Ur allmänhetens och samhällets synpunkt måste det vara synnerligen angeläget, att alla försök att med konstlade medel hålla priserna uppe noga observeras och hållas efter.

Det kanske verkar som en ropandes röst i öknen, men även om det kanske inte anses opportunt, så vill jag dock starkt understryka nödvändigheten av att vårt penningvärde i möjligaste mån inte bara bevaras utan även återställas. Vissa utfästelser i detta avseende ha tidigare gjorts såväl av finansministern som av statsmakterna, uttalanden, som i varje fall ha tolkats så att man skulle eftersträva en återgång åtminstone på 10 å 15 procent av den under krigsåren uppkomna värdeförsämringen på kronan. För min del har jag betraktat detta som ett minimikrav och framhållit angelägenheten av att kunna återhämta mera, och det finns ingen anledning för mig att ändra någonting i uppfattningen därvidlag. Men var står finansministern och hans närmaste rådgivare i denna fråga i dag? Det skulle vara av värde att veta, om statsrådet har någon penningpolitisk riktpunkt för sina strävanden och var denna är belägen. Huruvida önskemålet sedan kan nås inom den eller den tiden, det är en annan sak, och jag är fullt medveten om de svårigheter, som man därvidlag har att räkna med. Men även om man inte vet, om och när man kan nå ett visst mål, så brukar det ändå anses lämpligt att ställa upp ett sådant som rättesnöre för sitt tänkande och handlande.

I den diskussion, som nu förts om det stora reformprogrammet och våra ekonomiska möjligheter, har frågan om penningvärdets stabilitet, synes det mig, kommit för mycket i bakgrunden, och ändå är väl denna en av de fundamentala frågorna. Ty vad hjälper det oss, om vi i år skulle besluta aldrig så goda sociala förmåner — och med goda mena vi då sådana, som kunna uttryckas med höga belopp i kronor räknat — om realvärdet av dessa belopp inom en nära framtid reduceras! Om vi i år exempelvis bestämma en folkpension av maximalt 1 000 kronor och värdet, låt oss säga om fem år, inte är mer än 750 kronor, har ju en fjärdedel av standardförbättringen gått förlorad.

Det förefaller ibland, som om man på visst håll trodde, att denna angelägenhet om ett fast penningvärde skulle vara ett kapitalägarnas och företagens intresse, under det att de stora konsumentgrupperna skulle vara mindre beroende av en fortgående penningförsämring. Ingenting kan vara oriktigare, och därför vore det också önskvärt om detta problem kunde komma mera i förgrunden i diskussionen till allmänhetens upplysande. De stora kapitalägarna, de verkliga kapitalisterna, ha i regel sina förmögenheter i aktier och andra realvärden, och de kunna på mångahanda sätt hålla sig skadeslösa under en inflation. Det är i stället arbetare och löntagare jämte småspararna, som få göra förluster. De förstnämnda göra förluster genom att deras lönerörelser, även om de lyckas, alltid komma i efterhand i förhållande till penningvärdets fall. Spararna göra förluster naturligt nog på det sättet, att ett sparat belopp förminskas till sitt realvärde i precis samma omfattning som kronans värde försämras. Att hålla ett stabilt penningvärde måste alltså vara ett intresse framför allt för de stora folkgrupperna. Det är en sak som aldrig nog kraftigt kan inskräpas.

En socialdemokratisk talare, som står regeringen nära, yttrade nyligen enligt ett tidningsreferat, att det var osäkerheten i tillvaron, som på sin tid skapade de s. k. våldsideologierna. Yttrandet fälldes i sammanhang med presentation av det sociala reformprogrammet, som då enligt talarens mening så småningom skulle bereda den ökade tryggheten. Jag vill då erinra om att det visserligen till en del var osäkerheten, som skapade fascism och nazism, i varje fall som gav dem luft under vingarna, men det var ett annat slags osäkerhet än vad den återopade talaren tycks ha föreställt sig. Åtminstone i Tysk-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

land var det den fruktansvärda inflationen efter förra kriget och de ödeläggande sociala verkningar som följde av penningvärdets förstörande, som skapade jordmänen för nazismen. Den saken är fullkomligt klar. Därvidlag skulle det inte hjälpt med aldrig så förträffliga sociala välfärdsanordningar. När grunden för det ekonomiska livet var spolierad, vände sig människorna mot samhällssystemet som sådant. Därvid grundlades den utveckling, som sedan blev så ödesdiger för Europa.

För närvarande ser det ut, som om priskurvan pekade mot en ytterligare stegring. Annerlunda kan man inte tolka de krav på löneförbättringar, som nu med stor styrka resas ifrån alla håll. Det ser ut som om hela löneskalan vore utsatt för en kraftig förskjutning uppåt. Härom vore ju ingenting att säga, om konsekvensen enbart bleve en förbättring av de löneanställdas levnadsvillkor, men så är ju dessvärre ingalunda fallet. Följden blir i stället en höjning av varupriserna med påföljd, att den avsedda standardhöjningen uteblir och löntagarna stå lika långt från reallöneläget återställelse som förut. Därjämte har man att räkna med den reflexverkan, som yttrar sig i att också andra grupper komma med krav på inkomstförbättringar. Det kritiska läget i mjölkprisfrågan, som den föregående talaren snuddade vid, skulle säkert inte ha behövt uppkomma, om vi i dag i stället för en fortgående lönestegring och ett fastlåst varuprisläge kunnat inregistrera prissänkning på några viktiga områden. Jordbrukarna förstå nämligen väl, att näringens ekonomi kan förbättras lika bra genom sänkningar på kontot för förnödenheter och omkostnader som genom ökade priser på de saluförda produkterna. Men då övriga samhällsgrupper få, man kan nästan säga med statsmakternas tydliga gillande, flytta fram sina positioner i lönehänseende, då är det ju heller inte så märkvärdigt att även jordbrukarna söka förbättra sina villkor. Vad som nu synes angeläget är att vända själva tendensen, så att alla parter så fort som möjligt få klart för sig, att den uppåtgående priskurvan skall brytas. Även om en sådan vändning inte omedelbart kan få så stora verkningar i siffror uttryckt, så är det den psykologiska effekten som man bör eftersträva, och den är säkerligen icke att förakta.

Jag är då beredd på att få frågan: vad skola vi göra, vad skall man företaga sig för att främja en sådan önskvärd utveckling? Möjligheten att anvisa vägar är naturligtvis begränsad för dem, som sakna den erforderliga insynen och överblicken. Som herr Ohlin förut har sagt är det ju regeringen som står för initiativet, och det är från regeringshåll som man väntar ledningen. Jag vill emellertid rekommendera en åtgärd, som också tidigare berörts här och som förefaller ligga mycket nära till hans, och det är avskaffande av omsättningskatten. Såvitt man kan bedöma är det ett önskemål, som omfattas från de mest skilda håll, och jag förmodar att finansministern, om jag förstått honom rätt, gärna skulle vilja tillmötesgå detta önskemål, då budgetsituationen gör det möjligt. I alla händelser förmodar jag, att han är ense med dem som påyrka, att denna skatt icke skall ingå i det skattesystem som konstrueras för en längre tids varaktighet efter kriget. Vad ett slopande av omsättningsskatten skulle betyda i fråga om prisreduktion är lätt att förstå, då man vet, att det skulle innebära en sänkning med inte mindre än 5 enheter i 1935 års prisserie och 3,3 enheter i den senare serien. För min del anser jag, att beslut om omsättningsskattens slopande ju förr dess hellre är ett rätt trängande önskemål, framför allt för att få ett avgörande steg nedåt i prisutvecklingen. Om det inte går att vända tendensen på annat sätt, så bör man göra det genom att befria marknaden till att börja med från denna extra påлага. Dessutom finns det ett annat skäl att göra operationen med det snaraste — ett skäl som den föregående ärade talaren tycktes förstå, fastän han inte utvecklade sina syn-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

punkter därvidlag — och det är att omsättningsskatten måste borttagas, medan priskontrollen är i sin fulla funktion. Om inte detta sker, riskerar man, att den avsedda prissänkningen uteblir och att mellanhänderna låta skatten växa in i priset. Om man alltså ämnar avskaffa omsättningsskatten förr eller senare — jag utgår ifrån, att även finansministern ämnar göra detta — så tala starka skäl för att göra det med det allra första dels för att utnyttja den prissänkande faktor som följer av operationen och dels därför att denna sak bör ske under priskontrollmyndighetens inseende.

Möjligheterna att slopa omsättningsskatten lära för övrigt icke bli större ett annat år, och därför riskerar man att få ha denna skatt kvar, om man inte i år bestämmer sig för saken. Med litet djärvhet i greppet skulle det inte vara omöjligt för finansministern att klara situationen i budgethänseende omsättningsskatten förutan. Den säkraste vägen är givetvis att minska på utgifterna, och därvid förefaller det rimligt att ytterligare skära ned de generella subventionerna. Det kan inte vara rimligt att fortsätta med dessa, när nu kriget är över. Sedan vi kommit in i jämförelsevis stabila förhållanden och leva i en starkt markerad högkonjunktur, kan det inte vara skäl i att genom direkta anslag minska levnadskostnaderna för alla, alltså inte endast för de fattiga. Efter hand som de stora sociala reformerna skapa bättre existensmöjligheter för de sämst ställda, bör det också gå att minska de sociala subventionerna. I själva verket ligger det någonting irrationellt i hela detta system att först genom omsättningsskatten fördyra levnadskostnaderna och sedan på en annan väg återföra en del av pengarna till konsumenterna igen.

Liksom det tidigare här i dag har antytts, vågar även jag hoppas, att det skall vara möjligt att spara ytterligare på försvarsutgifterna. Kanhända kan finansministern också få in litet mer än han beräknat på en del inkomsttitlar. Han har ju riksräkenskapsverkets kalkyler att gå efter, och dessa visa i vissa fall något högre intäkter än han godtagit. Skulle det av statsfinansiella skäl inte gå att slopa omsättningsskatten vid budgetårsskiftet, så finns väl också möjligheten att göra det längre fram under året, t. ex. den 1 januari, och på det sättet mildra de finansiella verkningarna av åtgärden. Men skall detta bli möjligt, är det självfallet alldeles nödvändigt, att riksdagen avhåller sig från att höja anslag som Kungl. Maj:t begärt och föra in nya anslag på budgeten, där Kungl. Maj:t nödgats ställa sig avvisande. Överhuvud taget borde riksdagen i allmänhet ålägga sig något större behärskning då det gäller att höja huvudtitlarnas slutsummor, och alldeles särskilt måste detta önskemål vara trängande i en situation som den vari vi för närvarande befinna oss.

Jag kan knappast erinra mig någon gång under min riksdagsmannabana, att statsverkspropositionen har lämnat kammarbehandlingen med en lägre slutsumma än Kungl. Maj:t föreslagit. Men går man längre tillbaka i tiden, då riksdagen drev en verklig sparsamhetspolitik, skall man finna, att det många gånger var så, att regeringen fick släss för att få behålla de anslagsbelopp som Kungl. Maj:t krävt. Nu har läget blivit det motsatta, nu är det närmast departementschefens och särskilt finansministerns sak att hålla emot, så att inte riksdagen ytterligare skruvar upp utgiftssummorna. Det är gott och väl, att riksdagsmännen skola bibehållas vid sin initiativrätt, men enligt min uppfattning måste initiativet huvudsakligen inrikta sig på andra ändamål än att höja anslagssiffrorna.

Herr Fast betvivlade, liksom jag gör, att riksdagen skulle vara villig att göra någon besparing. Men jag måste ju då säga, som en annan talare här i debatten har sagt, att man i avsaknad av en fullständig plan över inkomstsidan i dagens läge inte vet hur stora besparingar som behöva göras för att budgettekniskt nå detta syfte. Jag förutsätter därför liksom herr Ohlin, att debatten

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

om allt som hör till balanseringen av budgeten måste hållas helt öppen tills förslag om skatterna föreligga, så att vi inte komma i det läge, att riksdagen betages möjligheten att göra operationer för att nå ett visst syfte.

I övrigt har jag, herr talman, intet annat att tillägga än att framföra en gratulation till kommunikationsministern att han fått så mycket pengar att röra sig med till vägväsendet. Den ökade anslagstilldelningen bör möjliggöra en behövlig standardförbättring och bidra till att tysta det gnat som man nu ofta hör om att den statliga vägförvaltningen fungerar så mycket sämre än den kommunala gjorde.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Årets budget är den magraste budgeten efter den största reklamen sedan mycket långt tillbaka. Det tycker jag åter speglas i någon mån i den ovanligt beskedliga borgerliga oppositionen här i dag. Budgeten inbjuder egentligen bara till att vänta och se. Ur samhällets intresse försvarliga utgiftsökningar ha fått anstå, säger finansministern, som nyss av herr Andersson i Falun förklarades vara den enda spetsen på den politiska debatten här i landet. Några närmare besked om skatterna finns inte — de komma ju sedan. Jag vill bara uttala den förhoppningen, att man inte skall glömma bort den utlovade särskilda förmögenhetsskatten och inte heller försöka konservera omsättningsskatten.

Regeringen har igångsatt en ny utredning för att lösa de uppgifter som den Baggeska expertutredningen i sex långa år hållit på att krångla till. Jag önskar bara uttala ett önskemål till regeringen, att den inte skall nöja sig med den åttaåriga skolsjuka som Baggeutredningen skolkat sig fram till. De ledande kulturländernas försprång kan nämligen inte inhämtas därmed, men minimikravet bör vara, att det *skall* inhämtas. Jag understryker detta på grund av den nye skolministerns dunkla uttalanden härom dagen, att man inte kan vänta sig någon genomgripande reform, då detta skulle bli alltför vidlyftigt. Jag menar, att inga ansträngningar kunna vara för stora, när det gäller att ge det uppväxande släktet kunskapens och kulturens frukter.

Regeringen signalerar stora framtida utgiftsökningar i samband med de socialpolitiska reformer som utlovats. Vi äro mycket spända på hur dess förslag skola utformas, men vi förstå också, att detta kräver sin tid. När regeringen gjort arbetarrörelsens efterkrigsprogram till sitt regeringsprogram, har den påtagit sig en mycket stor uppgift, som inte kan klaras från den ena dagen till den andra. Ytterst handlar det dock om en fredlig omvälvning av vårt samhälle, att förvandla det från ett privatkapitalistiskt till ett socialistiskt samhälle, och det är ju inte småsaker. Redan därför är det självklart, att vi för vår del betrakta det som naturligt att stödja regeringen. Det betyder ju inte, att det av herr Ohlin påtalade vänskapsförhållandet med kommunisterna från socialdemokraternas sida tar sig några demonstrativa uttryck. Det behöver man bara studera regeringspressen för att se. Vi tro emellertid, att de gemensamma intressen, som allt mer framträda mellan de båda arbetarpartierna komma att nödvändiggöra ett mera ingående samarbete, som redan växer fram nedifrån och som måste ta sig mera markanta uttryck framdeles.

Om vi alltså intaga en välvilligt avvaktande hållning, så innebär detta naturligtvis inte, att vi därför inte föra en självständig politik. Vi tänka inte ha överbudandet som riktlinje, men vi komma å andra sidan inte heller att hålla inne med våra meningar om hur frågorna böra lösas. En del pekar på att i vissa frågor våra och socialdemokraternas meningar gå starkt isär. Under dessa förhållanden anse vi det nödvändigt att redan inför denna riksdag framlägga ett utförligt socialpolitiskt reformprogram och ställa den eko-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nomiska politikens aktuella huvudpunkter till debatt. Vi tro nämligen inte, att efterkrigsprogrammet skall kunna förverkligas, om man överlämnar samhällsekonomin åt det privata initiativet. Jag har redan förut kritiserat den s. k. planeringskommissionens eller Myrdalskommissionens brist på riktlinjer för ekonomisk planering på lång sikt. De borgerliga ha kunnat acceptera dess riktlinjer. Exempelvis planering i kris- men anarki i högkonjunktur är ju den borgerliga linjen, som Myrdalskommissionen anslutit sig till. Ett investeringsråd som inte erhåller någon makt borde även storfinansen kunna acceptera. Det är därför — det säger jag utan att bagatallisera åtskilliga förnuftiga synpunkter som framförts från planeringskommissionens sida — som just detta framstår som ett huvudresultat av kommissionens arbete.

Denna riksdag kan alltså inte göra socialpolitik oberoende av den ekonomiska politiken. En ekonomisk kris, en avancerad inflation, en politisk reaktion blir ett hot mot varje socialt framsteg. Det talas redan om att en ny ekonomisk kris med start från Förenta staterna kan väntas om något år. Med nuvarande inriktning av den svenska ekonomin skulle vårt land kunna indras däri och hundratusenden bliva arbetslösa, om man inte berövar privatintressena ledningen av det ekonomiska livet. Först genom att man planerar i högkonjunktur kan man framgångsrikt planera i kris och neutralisera krisernas skadeverkningar för det arbetande folket.

Vad som nu behövs är enligt vår mening i korthet följande.

Man måste söka komma ifrån nuvarande förkrigskapitalistiska tillstånd, när det gäller de ekonomiska frågornas behandling. Regeringen bör varje år kunna uppställa en prognos och en plan för hela samhällsekonomin under nästföljande period, vari statsbudgeten ingår som en reglerande faktor. Grundlagstexten bör ändras så, att man kan genomföra en under- respektive överbalansering av budgeten och kan anlita lånemedel även för att täcka utgifter på driftbudgeten. Ett särskilt planeringsdepartement eller planeringsverk borde finnas till regeringens förfogande.

När man nu lägger blommor på folkhushållningsdepartementets väntade grav, undrar jag, om inte en sådan planering borde i framtiden vara en naturlig uppgift för ett ombildat folkhushållningsdepartement.

Investeringsrådet bör erhålla nödig makt för att styra och dirigera investeringarna i näringslivet. Priskontrollen bör skärpas när det gäller monopolprodukterna. Här tycks också regeringen, om den är intresserad därav, kunna påräkna borgerligt understöd. Det framgår ju av f. d. herr Anderssons i Rasjön anförande nyss, att han var intresserad av att sänka priserna eller, som han uttryckte det, återställa penningvärdet.

En effektiv statskontroll bör skapas över krediter, råvaror, utrikeshandel och priser. En effektiv samhällelig kontroll över produktionsmedlen är enligt vår mening det första steget till en planerad ekonomi och ger en hållbar grund, på vilken arbetarrörelsens efterkrigsprogram kan byggas.

Vi för vår del ha endast i begränsade fall ställt frågan om förstатligande på dagordningen, men det är klart, att detta måste dock vara perspektivet på längre sikt, när det gäller kreditinstitut, kommunikationer, mineralier, bologsskogar, vattenkraft och när det gäller storindustrin. Vi tro att redan de här rekommenderade åtgärderna kunna underlätta den samhällsplanering som efterkrigsprogrammet rekommenderar.

Från socialdemokratiskt håll ha smärre industriproblem rekommenderats till utredning — det gäller skoidustrin, stenindustrin och oljehandeln. Men det är typiskt, att när regeringen sedan igångsätter utredningarna, med rationalisering såsom det uttalade huvudsyftet, så svarar storfinansen med egna utredningar. Det föreligger därigenom en viss fara för att diskussionen föres över på

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

oväsentligheter i stället för att gälla den avgörande frågan, nämligen en planering som möjliggör ett förverkligande av efterkrigsprogrammets löften om full sysselsättning, högre levnadsstandard och demokrati i näringslivet. Ty alla veta ju ändå, att en rationaliserad privatindustri inte alls är någon garanti för att sådana syften som de här nämnda skola kunna uppnås.

En sådan samhällsplanering överensstämmer självfallet inte med den s. k. PHM-propagandan, utan genom denna söker man i stället hetsa upp småhandlare, hantverkare, tjänstemän och bönder mot arbetarklassen. Men arbetarklassen har aldrig hotat dessa kategorier. De kunna ju inte skadas av att monopolen berövas sin makt eller av att staten söker trygga en jämn och full sysselsättning. Duktiga företagsledare behöva ju inte heller bli arbetslösa därför att staten övertar viktigare företag.

Det har sagts att denna riksdag skall bli de stora sociala reformernas riksdag och år 1946 alltså ett märkesår i den svenska socialpolitiken. Vi för vår del äro naturligtvis uteslutande glada däråt, och jag skulle här bara vilja understryka tre huvudkrav i fråga om den framtida socialpolitikens utformning.

Socialpolitiken skall för det första vara sådan att den ger trygghet mot nöd vid alla former av ofrivilligt inkomstbortfall. För det andra skall den utformas på ett enkelt och rationellt sätt, så att man kommer bort från den nuvarande fördyrande splittringen på otaliga hjälpformer. För det tredje skall den leda till att fattigvården som institution försvinner.

Denna socialpolitik får inte genomföras på bekostnad av arbetslönerna. En aktiv lönepolitik, som inte bara återställer den reala köpkraften hos lönerna till förkrigstidens utan som ytterligare höjer densamma, är möjlig. Sverige borde väl i detta avseende närmast kunna jämföras med Förenta staterna. Medan reallönerna där betydligt höjts under kriget, ha de sänkts i Sverige. Nu efter kriget genomföras exempelvis inom de väldiga Kaiser-verken 30-procentiga löneförhöjningar och samtidigt 40-timmarsvecka, medan i Sverige ingenting motsvarande ännu har skett.

Vi ha nu en storartad högkonjunktur; importen har kommit bra eller åtminstone relativt bra i gång, och vår export har tills vidare en obegränsad avsättningsmarknad. Inom fyra år bör den reala nationalinkomsten i vårt land överstiga 1939 års nivå med 30 procent, förklarar konjunkturinstitutet. Motsvarande ökning av reallönerna borde ju vara ett minimum, men man kan också vid en omfördelning av nationalinkomsten sikta betydligt högre. När industrien i år planerar rekordmässiga nyinvesteringar — på över miljarden kronor — vittnar detta gott om tillgången på disponibla vinster.

Vid behöva kanske inte inom arbetarrörelsen diskutera dessa frågor på samma sätt som tidigare. Även inom socialdemokratien synes en viss omvärdering ha ägt rum, och man talar inte längre om lönestopp, varubrist, inflationsfara och dåliga vinstmöjligheter. Jag konstaterar med tillfredsställelse, att meningsskiljaktigheterna härvidlag nu synas vara mindre inom arbetarrörelsen än tidigare.

Både detta och det utlovade socialprogrammet visar arbetarna, att det lönar sig att rösta kommunistiskt. Därmed vill jag inte säga något ont om de förträffliga män, som utformat arbetarrörelsens efterkrigsprogram, men det vore ju underligt, om inte dessa, därest de återvänt till riksdagen med 134 mandat i stället för 115, skulle ha ansett detta vara ett uttryck för att arbetarna voro nöjda med sin lott och att det inte funnes någon anledning att öka takten i framåtskridandet. Vi känna oss alltså även i detta avseende högst ansvariga till den prisvärda reformvilja, som nu garanterats från socialdemokratiskt håll.

Frågan är bara *hur* de olika kraven skola genomföras. Vi önska, såsom jag redan förut sagt, en fredlig utveckling till socialismen, och vi anse en sådan möjlig i åtskilliga länder efter det andra världskrigets förändring av det poli-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tiska läget. Men den kan inte ske annat än genom att arbetarklassen utnyttjar varje position och skärper sin kamp utan att därför spränga de parlamentariska formerna.

Arbetarklassen kan alltså inte avstå från strejkvapnet — jag säger detta i anslutning till vad som i dag anförts från borgerligt håll när det gäller denna sak. Men jag anser det å andra sidan vara ett fattigdomsbevis från den nuvarande regeringens och riksdagsmajoritetens sida, att arbetarna skola behöva gå ut i långvariga strejker för relativt blygsamma krav. Jag tycker att det är en omyndighetsförklaring från arbetarmajoritetens sida, om den inte vill eller inte vågar använda sin makt för att trygga både arbetsfred och tillfredsställandet av resonliga arbetarkrav.

Nu har ju en ny strejkpartner anmält sig, nämligen de svenska bönderna. Tyvärr har ju hittills varje strejk från arbetar- eller bondehåll måst föras isolerad, och den har ofta framställts såsom riktad mot respektive andra grupperns intressen. En mjölkstrejk riktar sig nu utan tvivel mot konsumenterna, men det är det flera strejker som göra, om man ser saken ur viss synpunkt. När emellertid bönderna nu motivera sitt hot om mjölkstrejk med att lantarbetarna begära mer betalt och att industriarbetarna sägas ha fått mer betalt, så är detta en dålig motivering.

När det gäller de större jordbruken med en hög förräntning, är det tydligt att en förbättring av lantarbetarlönerna kan ske utan att detta behöver resultera i prisstegringar. De minsta jordbruken däremot ha inga lantarbetare; en annan sak är att deras förräntning är så låg, att de ur den synpunkten behöva prisförbättringar. Detta skäl taga vi för vår del betydligt större hänsyn till än till talet om lantarbetarlönernas inverkan. Och vad industriarbetarnas inkomstförbättringar beträffar, så äro dessa mindre än vad som synes framgå av statistiken. Större delen av metallarbetarna fick exempelvis ingen löneförbättring liksom inte heller åtskilliga av de arbetargrupper, som nu enligt statistiken och pressmeddelanden skulle ha erhållit löneförbättringar. Det har ju tvärtom visat sig, att företagarna inom verkstadsindustrien ha utnyttjat läget för att pressa ned lönerna för åtskilliga av verkstadsindustriens arbetare. Det är därför orimligt att utnyttja industriarbetarnas s. k. förbättrade löner såsom ett argument för kravet på prisstegringar.

Vad själva kravet i detta fall beträffar, 3 öre per liter mjölk, innebär det en ökning av socialstyrelsens »normalfamiljs» utgifter för mjölkprodukter från 560 till 610 kronor per år och en ökning av samma konto i den samlade budgeten med mer än 3 procent. Svagheten i denna metod att »vinna rättvisa mellan stad och land», såsom man säger från RLF:s sida, är dels att trycket blir hårdare ju större familjen är och hjälpen sämre, ju fattigare bonden är, dels också att ett smörpris på 5:35 kronor per kg kommer att göra smöret i ännu högre grad än nu till en lyxvara för fattigt folk. En sådan prispolitik kan därför leda till konsumtionsbegränsning, när väl margarintillverkningen kan upptagas i full utsträckning, och skall detta i sin tur leda till, att smörproduktionen redan nästa år återigen måste hållas i gång genom exportsubsidier och margarinnacciser såsom före kriget, så blir metoden enligt vår mening ändå mer diskutabel.

Å andra sidan är det tydligt, att böndernas missnöje är så stort, att det inte kan ignoreras. Frågan är bara, *hur* man skall kunna gå bönderna till mötes. I den mån man kan göra det utan att höja konsumentpriserna, så skulle man ju icke få dessa skadliga sociala och jordbruksekonomiska verkningar, men då har man väl närmast att gå subventionsvägen och stödja det mindre jordbruket. Skulle en viss prishöjning tillgripas, måste dennas verkningar neutraliseras för de sämre ställda genom rabatter.

Jag anser att regeringen har goda skäl, när den uppmanar bönderna att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

uppskjuta sin strid, tills man gjort de förberedande undersökningar, på vilka förhandlingar kunna baseras. Med all förståelse för småböndernas svårigheter måste vi också uppskatta, att de inte nu rusat i väg med en mjölkblockad, innan deras krav blivit föremål för saklig prövning.

Det är tydligt, att bondefrågan blir en av den svenska efterkrigspolitikens svåraste frågor. Regeringens talesmän ha förklarat sig ämnat söka en långsiktig lösning genom att driva i väg 95 000 bönder från deras småjordbruk för att resten skall kunna erhålla s. k. familj jordbruk. Vi tro inte på denna väg, och vi ha ju redan i olika sammanhang i stället rekommenderat kooperativens väg. Men vi tycka, att det är ringa logik i att regeringen, samtidigt som dess talesmän på detta sätt utlägga jordbrukstexten, begär 600 000 kronor för skapande av jordbruk åt de s. k. estlandssvenskarna. Detta senare är visserligen ingen större sak, men den illustrerar i alla fall både problemets svårigheter och den konflikt, som uppstår mellan lära och leverne.

Det är, herr talman, inte något nöje att röra i det förflutna, i all synnerhet inte när det gäller vad vi populärt bruka kalla för hestapopolitiken i detta land. Men man kommer inte förbi det; den ena skandalen avslöser den andra och frågan är ännu inte klar att läggas till handlingarna. Dessutom finns det mycket som inte kan få begravas i tysthet. Vi vilja inte låta de fascistiska intrigmakarna vinna en tidsfrist för att sedan, när stormen bedarrat, åter kunna fortsätta sitt hantverk.

Tyvärr tycks man emellertid ha så lätt att glömma på sina håll. I fjolårets remissdebatt ville den socialdemokratiska andrakammarledaren förvisa Paulson & co till nedersta trappsteget i Dantes inferno. De borgerliga talesmännen dundrade över angiveri och trolöshet och över den fläck, som Paulsonsystemet satt på den svenska skölden. I dag är Paulson på fri fot och nästan bortglömd efter att ha givit livet åt en kommission med hans eller herr Sänders namn. Vi vänta med en viss spänning på denna kommissions signerade rapport. Vi hoppas att man inte farit över det hela med hartassen. Det vore också en skräll för det svenska folket om, såsom antytts i pressen, denna rapport eller delar därav skulle hemligstämplas.

Socialminister Möller vittnade härom dagen i Morgon-Tidningen om hur svårt det är att komma åt vederbörande inom polisen. Hans hem hade som bekant hemsökts av polisen hösten 1939 av den för spioneri åtalade överkonstapel Hellström. Statsrådinnan Möller hade därvid direkt och statsrådet Möller indirekt anklagats för grovt brott, som skulle ha bestått i passmanipulationer till förmån för någon flykting. Herr Möller förklarar, att både han och hans fru voro oskyldiga till vad som lades dem till last. Men han har tegat i sex långa år med saken, och när Morgon-Tidningen frågar varför, förklarar han, att Hellström bara skulle ha bondnekat till allt, påstående skulle ha stått mot påstående och saken sedan lagts till handlingarna. Och ändå värre saker kunna inträffa, meddelar herr Möller: »Det ruskiga är, att i vissa situationer även en omdömeslöshet som går över alla gränser inte är straffbar och inte kan leda till någon allvarlig påföljd för personer som en gång erhållit ordinarie anställning i det allmännas tjänst.»

Detta är ju fruktansvärda interiörer från ett av de socialministern underordnade verken, men herr Möller tröstar sig med att Hellström blott vågade sig på hans fru, en sak som inom parentes sagt visar en kristlig anspråkslöshet bortom allt förnuft. Samtidigt meddelar han emellertid Morgon-Tidningen, att aktionen animerades från högsta åklagarhåll.

Jag tycker att denna historia är bedrövlig ur flera synpunkter. Om Hitlerdrängarna i polisen redan 1939 kunde trakassera en medlem av regeringen på detta sätt, om en sådan redan då var så rättslös och hjälplös gentemot

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

polisnazistiska intriger och övergrepp, hur mycket godtycke skulle inte under sådana förhållanden vara möjligt mot vanliga enkla medborgare och hur rättslösa skulle de inte vara!

Jag skall emellertid uppskjuta en närmare karakteristik av den svenska polisens handlingssätt under kriget till behandlingen av Sandlerkommissionens rapport. Denna kommission skall redan ha tack för att den bidrog till att klara ut den graverande historien om norrmannen Hjelmens utlämnande till sina bödlar liksom till att den senaste spionerihistorien med polismännen Nordh, Hellström & co blev föremål för rättslig prövning. Jag måste säga, att det hettar i kinderna, när man får ta del av hur spioner och deras verksamhet kunna vara kända i årtal för våra åklagarmyndigheter utan att dessa ingripa, och hur de sedan, när saken ändå kommer till rättslig prövning genom Sandlerkommissionens ingripande, inför domstolen uppmana de åtalade att begränsa sina berättelser.

I jämförelse med allt vad som förekommit från säkerhetspolisens sida tas måhända inte Hellströms provokatoriska behandling av statsrådet Möller och hans maka alltför seriöst. Men ur principiell synpunkt är det något oerhört, att framstående polistjänstemän utan vidare kunna koka ihop en intrig och sätta en nazistisk underhuggare, numera anklagad för spioneri, att skandalisera en medlem av regeringen och därmed indirekt skaka regeringens ställning i en utrikespolitiskt allvarlig situation.

Nu har ju statsrådet Mossberg gett polisen i uppdrag att verkställa en utredning. Men denna skall inte syssla med dessa problem, utan med frågan om varför just Hellström skickades att trakassera en regeringsmedlem och hans maka. Den frågan kan bara ha betydelse, om det redan 1939 var känt för regeringen och Hellströms uppdragsgivare, att denne var nazist, ty hade Hellström då varit känd som en vanlig polisman, skulle frågan vara fullständigt meningslös. Alltså måste man utgå ifrån att regeringen vill ha reda på varför den redan 1939 av regeringen såsom nazist kände överkonstapel Hellström fått i uppdrag att verkställa provokation mot en av regeringens medlemmar.

Och därmed äro vi enligt min mening framme vid den viktigaste sidan av saken. Regeringen har sedan 1938 sammanlagt disponerat ett 60-tal miljoner kronor i av riksdagen okontrollerade och hemliga medel för att organisera ett skydd för den svenska demokratin. Detta dyrbara hemliga skydd för demokratin har i sin tjänst folk som Hellström, Nordh, Paulson m. fl. liksom en armé av kriminella tjallare. Den högste polischefen, alltså socialministern, vet av personlig erfarenhet vad en av dess överkonstaplar går för; han och hans maka äro sedan 1939 — det framgår av artikeln i Morgon-Tidningen — övertygade om att mannen är nazist och därtill en smutsig provokatör. I sådant folks händer låg tusentals antifascistiska flyktingars öde, de kontrollerade de svenska antifascisterna i allmänhet och arbetarrörelsen i synnerhet. Tusentals poliser kunde utsändas på jätterazzior i arbetarhemmen, fackförenings- och partiexpeditioner, liksom arbetartidningarnas lokaliteter kunde brytas upp, deras räkenskapsböcker, kassor och arbetsmaterial kunde hållas i beslag långliga tider, arbetarfunktionärer kunde inburas i månader utan dom och rannsakan, JO bombarderades med överklagningar, riksdagen med anklagelsematerial, regeringen med protester — det var den svenska nyordningens vardag under det andra världskriget.

Och nu få vi veta, att regeringen själv utsattes för sin dyrbara säkerhetspolis trakasserier. Den kunde ingenting göra, den vågade ingenting göra, inte ens skydda sig själv! Tvärtom, herr Möller förklarar, att »i vissa situationer en omdömeslöshet som går över alla gränser» inte är straffbar. Jag är inte religiös, men när jag ser, hur Hitlerdrängarna kunde göra en konst i alla gamla

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

svenska rättsregler och husera efter bästa gestapometoder i vårt land, och när jag därtill hör, att polisens uppdragsgivare varit nästan lika hjälplösa som den enkla proletären med kommunistisk medlemsbok, så börjar jag nästan grubbla på om inte trots allt en högre makt hållit sin skyddande hand över detta land.

Nu borde man väl ändå kunna hoppas, att måttet skall vara rågat. Själva Morgon-Tidningen frågar, hur högsta åklagarmakten rekryteras, eftersom den består av nazister. Den finner också en ordentlig utvädring nödvändig. Ja, kravet på utvädring och utrensning är nu allmänt i vårt land. När till och med Svenska Dagbladet ansluter sig därtill — låt vara att högertidningen begränsar kravet att gälla den antisemitiska propagandan bland skolbarnen — så inser man nog även inom regeringen, hur det börjar stå till. Vi råda också regeringen att äntligen sätta i gång med att köra ut fascisterna från polisen, försvaret, domstolarna och förvaltningen. Ju längre man dröjer med dessa utrensningar, desto värre bli skandalerna.

Våra inrikespolitiska problem dominera naturligtvis i dag. Men det finns också utrikespolitiska frågor, som pocka på intresse. Jag skulle vilja beröra några. Det har i den offentliga debatten — och även i riksdagen tidigare — framträtt en tendens att reducera våra utrikespolitiska bekymmer till en fråga om de tre segrande världsmakterna kunna komma överens i fortsättningen. Somliga vilja bygga vårt lands framtid på deras enighet, andra på deras splitt-ring, som man förmenar måste leda till ett tredje världskrig. I det sistnämnda fallet har man velat betrakta vårt lands läge såsom ytterst utsatt, ja som sådant att det vore antagligt, att vi på grund av vårt läge »i skarven mellan de bägge maktblocken» måste invaderas redan i ett tredje världskrigs inledande skede. Därmed uttrycker man en allmän mening, att ett tredje världskrig, därest det skulle komma, måste bli ändå mera totalitärt än det andra.

Ser man emellertid närmare på problemet är det nog inte så enkelt. Tysklands, Italiens och Japans svaghet kan bara vara tillfällig. Stödda på sin geografiska ställning, sina naturliga resurser och sina stora befolkningar komma dessa stater inom en ganska begränsad tid säkert att återta en plats i stormakternas krets, liksom Kina, Indien, den arabiska världen och kanske Syd-Amerika kunna konsolideras och utöva ett helt annat inflytande på världspolitiken än vad de nu göra. Däremot tror jag inte att Tyskland återigen blir den dominerande kontinentalmakten i Europa. Jag tror, att det vore till fördel för svensk politik, om man upphörde med de enkla planritningarna: öst-makt kontra västmaktsblock. Ingen väntar naturligtvis att de tre världsmakternas intressen alltid skola löpa parallellt. När så icke skett har det icke lett och om så sker behöver det inte leda till krig. Ryssland och USA ha aldrig varit i krig mot varandra. England och Ryssland inte på 90 år. Dessa tre länder ha redan löst åtskilliga tvister, och det finns intet rimligt skäl att antaga att de inte skola kunna lösa återstående och nya tvister utan krig, om blott viljan därtill finns. I dag torde ingen makt kunna gå ut i ett storkrig, då de politiska, psykologiska och materiella förutsättningarna för ett sådant saknas. Därför menar jag, att man nog kan se framåt mot en tid av fredlig återuppbyggnad.

Vi skola nu enligt propositionen, som en grov förenkling sagt, få atombomben på riksdagens bord. Regeringen har skyndat sig att tillsätta en utredning för att penetrera problemet, innan vi bli alltför distanserade av stormakterna. Att utreda atomenergiens exploatering finna även vi prisvärt. Att genom en sådan utredning också motverka den psykos och känsla av hjälplöshet, som det nya skräckvapnet utlöst, är utan tvivel ett försvarligt syfte, fast jag tror inte

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det svenska folket är berett att betala åtta miljarder kronor för att få en första atombomb i landets besittning.

I detta sammanhang vill jag emellertid påtala två saker, nämligen för det första de utannonserade förhoppningarna, att atombomben förändrat de internationella kraftförhållandena, och benägenheten att därpå bygga svensk utrikespolitik, samt för det andra det obetänksamma talet om att atomenergien förändrat förhållandena i den grad att de tidigare militära skiljaktigheterna mellan stormakter och småstater försvunnit. När ett dylikt resonemang framföres av statens betrodda tjänstemän, tycker jag att det är beklagligt, ty det är ohållbart och obevisat. Varje tekniskt framsteg har tvärtom ökat stormakternas relativa och absoluta betydelse i förhållande till de mindre. Bättre än att bygga politiken på sådana illusioner är, tro vi, att man inriktar strävandena i fredlig riktning och kriminaliserar atombombens användning som vapen i ett eventuellt framtida krig. Ännu föres denna beskäftiga propaganda närmast utifrån rent defensiva hållpunkter, men det finns så många i detta land som gärna drömma om ett återupprättande av kraftförhållandena från Karl XII och Peter den stores tid. Inte minst det militära resonemanget under vinterkriget att två, högst tre svenska fördelningar skulle vara tillräckliga för att driva ryssarna bakom Ural visar att man måste uttala ett varningens ord. Ty låt oss anta, att en offensivt inriktad propaganda utlöses bland vårt folk. Hur skulle dylikt uppfattas i utlandet? Och hur skulle det inte inom landet försvåra strävandena att utplåna århundradens missämja mellan Ryssland och Sverige i stället för att grundlägga en varaktigt fredlig och vänskaplig framtid mellan dessa båda länder?

När riksdagen behandlade handelspolitiken i höstas, hördes från samtliga tidigare samregerande partiers talesmän missnöje över att regeringen inte kommit ett enda steg framåt, när det gällt att åstadkomma utvecklade handelsförbindelser Sverige—Sovjetunionen. Såvitt jag förstår stampar man ännu på samma fläck. Regeringens förståelse för problemets vikt och dess goda uppsåt vill jag inte betvivla. Varför uppnår man då inte några positiva resultat? Utrikeskommissarien Molotov förklarade i ett tal den 6 november i fjol: »Vi göra också för vår del allt för att skapa normala och goda förbindelser med andra länder, som ha brutit med sin fientliga och misstroga politik gentemot Sovjetunionen. Värdet härav ökas genom utvecklingen av vårt lands kommersiella och ekonomiska förbindelser med en allt större krets av utländska stater.» Så långt Molotov.

Medan alltså dessa ekonomiska förbindelser utvecklas med allt flera andra stater kommer Sverige inte en bit på väg. Jag undrar om nyckeln till gåtans lösning ligger däri, att Moskva inte anser att Sverige »har brutit med sin fientliga och misstroga politik gentemot Sovjetunionen»? Här skall jag icke tala om den snö som föll i fjol; att Sverige 1940 hotade Sovjetunionen med krig har ju förre utrikesministern omvitnat, fast det ännu sex år efteråt tycks vara okänt för landets statsminister. Men följ spekulationerna kring atombomben, observera den svenska pressens uppförstorande av varje meningsskiljaktighet mellan världsmakterna, det systematiska ryktessmideriet, de genomskinliga förhoppningarna om ett krig mellan Sovjetunionen och de s. k. västmakterna, baltkampanjen i höstas och en stor del av den svenska pressens försök att framställa Sovjetunionen som motsatsen till en rättsstat, så kanske man påträffar en avgörande orsak till att regeringen inte förmått lösa vad som enligt dess talesmän är vår viktigaste utrikespolitiska uppgift.

Jag måste sålunda tyvärr konstatera, att ingenting förändrats genom den nuvarande regeringens tillkomst i förhållandet mellan Sverige och Sovjetunio-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nen. Det svenska prästerskapet och andra reaktionärer, som stödda av de nazistiska småpartierna organiserade baltkampanjen med diverse ingredienser såsom vigvattenskålar, rakblad, kyrkoförböner, »spontan» borggårdssamling av flera tiotal personer och den längsta hittills kända hungerstrejken, böra ju känna sig tillfredsställda, men jag tror att för regeringen och för alla, som inse hela den omvälvande innebörden i de förändringar i Europa som ägt rum, kan situationen inte anses tillfredsställande.

Vi ha för länge sedan varnat för manipulationerna med balterna. När vi påtalade den organiserade importen av mer än 30 000 balter svarade regerings talesmän, att de svenska myndigheterna voro oskyldiga. Nu har emellertid den inte alldeles okände byråinspektören Paulson i socialstyrelsen vid hovrättsförhör den 24 november i fjol förklarat, att han samarbetat med den s. k. Petersénska byrån, som sysslar med svenskt kontraspionage, och han har sagt: »Jag har fått utfärda ett mycket stort antal tillstånd för byråns agenter som rest till Estland. Deras uppdrag har inte blott omfattat hämtning av flyktingar...» Jag skall inte med kommentarer söka förstärka intrycket av förklaringen, men många fler än jag måste nu fråga: vem ljuger egentligen i denna sak? Här skall blott sägas: det finns mycket i den förra regeringens verksamhet, som måste sonas av den nuvarande. Det är önskvärt att regeringen gör allt vad på den ankommer för att man på ett anständigt sätt skall kunna bringa baltfrågan ur världen, så att den inte kommer att ligga som ett ständigt irritationsmoment i förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen. Balthysterien liksom atom- och tredje världskrigshysterien kommer nog att lägga sig. Jag tror, att utrikesministerns erinran till det svenska folket i höstas, att de baltiska områdena, som sedan 200 år varit delar av Ryssland, inte kunna betrakta Sverige som den huvudman, vilken är ansvarig för deras framtida status, nog har vunnit resonans. De 15 procent, som i gallupomröstningen solidariserade sig med baltkampanjen, bli inte fler, även om man på sina håll organiserar ännu flera rakbladskampanjer.

Jag vill till slut, herr talman, framhålla, att det inte är kriget mellan staterna som nu är det aktuella. Nu börjar ett nytt slags krig, kriget mot fattigdom, otrygghet och ekonomisk anarki. Detta är blir ett provår i många avseenden för den socialdemokratiska regeringen. Det skall spörjas om det blir verkliga reformer eller fortsatt lappverk. Vi för vår del se uppgiften så, att det gäller att ta ett stort steg i riktning mot socialismen i efterkrigsprogrammets anda. Om de borgerliga partierna i detta krig för ett bättre Sverige vilja spela en Kalle Ankas roll och mocka gräl om varje reform, så befinna de sig i politiskt underläge. I den borgerliga pressen har man begärt besked av denna riksdagsmajoritet i den s. k. socialiseringsfrågan, och kravet har ju upprepats från denna talarstol för en stund sedan. Ja, varför inte ge detta besked, varför inte klargöra att den tid är förbi, när en handfull enskilda kapitalister ägde att fatta beslut, som avgjorde existensvillkoren för hundratusenden medborgare? Den nuvarande riksdagsmajoriteten bör i stället, tycker jag, fixera som sin uppgift att beröva storfinansen ledningen över det ekonomiska livet, detta i syfte att skapa full sysselsättning, trygghet mot nöd och fruktan och det högre välbefinnande för folket, som utlovats i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Den meningen ha i vart fall vi inlagt i detta program.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att diskutera ett fall som berör mig personligen,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ty jag har mycket svårt att föreställa mig riksdagen såsom rätt forum för angelägenheter av dylik personlig karaktär, angelägenheter som överhuvud taget icke rimligen kunna bli föremål för diskussion här i riksdagen. Jag har i stället begärt ordet för att lämna två upplysningar och för att göra ett konstaterande.

Herr Hagberg i Luleå lät genom sitt citat av vad jag sagt till Morgon-Tidningen förstå, att jag förklarat aktionen animerad från högsta åklagarhåll. Det är sannolikt, att herr Hagberg i Luleå icke vet vad som menas med högsta åklagarhåll. Vad jag sagt är icke någonting annat än att jag för min del hade mycket svårt att tro, att förste stadsfiskalen i Stockholm icke skulle ha varit underkunnig om denna aktion. Det är emellertid litet skillnad på att vara förste stadsfiskal i Stockholm — i detta fall en person, som är död och sålunda icke kan yttra sig — och att utöva högsta åklagarmakten här i landet.

Jag tänker icke här ingå på någon förklaring av att denna sak först nu bragts till allmän kännedom, utan jag övergår till min andra upplysning. Det förhåller sig så, att speciellt ute i kommunistiska kretsar, men även här i herr Hagbergs anförande, man sprider en viss dimbildning. Måhända beror det hela på missförstånd, men det förefaller mig, att var och en, som bara läst t. ex. vad överståthållaren yttrat i fallet Hellström, kunde ha konstaterat, att *Hellström erhållit sitt uppdrag av åklagarmakten och icke av polisledningen*. Hellström har aldrig arbetat i säkerhetspolisen. Hellström har icke vid någon tidpunkt varit detacherad till säkerhetstjänsten. Han har däremot tjänstgjort vid Stockholms kriminalpolis. Jag tänker inte här ge mig in på någon redogörelse för säkerhetstjänstens organisation eller överhuvud taget närmare syssla med dessa saker, men jag vill framhålla, att det icke är rimligt att tillskriva säkerhetstjänsten skulden till de speciella bravader, som Hellström låtit komma sig till last.

Icke bara i kommunisttidningarna utan även i andra tidningar — hur många vet jag inte, jag vet bara att det är en stor göteborgstidning och två stockholms-tidningar, därav en större — har man givit uttryck åt sin oförställda häpnad över att egentligen ingenting åtgjorts i denna sak inom stockholmspolisen för åstadkommandet av något, som möjligen skulle kunna kallas »utvädring». För min del har jag mycket svårt att tro, att dessa anklagelser för bristande handlingskraft, som närmast riktas mot mig, tillkommit i god tro. Var och en som känner till rättstillståndet i vårt land bör veta vad fullmakten för en ämbetsman och ordinarieskapet för en tjänsteman i lägre grad, exempelvis en polisman, innebär. Då vet man också att *för att vederbörande skall kunna avsättas fordras laga rannsaking och dom*. Vad polisen beträffar finns det att tillgå två rättsliga instanser. Den polisman, som begår ett vanligt brott, åtalas vid domstol, och den, som begår en förseelse i tjänsten, får stå till svars inför poliskollegiet. En regeringsledamot har ingen som helst rättighet att avskeda en polisman. Jag vill att detta skall slås fast, ty det är att sprida en fullkomligt falsk uppfattning om regeringsmaktens ställning, då man försöker göra gällande, att härvidlag en massa missbruk fått äga rum utan att regeringsmyndigheten ingripit i syfte att avlägsna vederbörande från hans tjänst. Några maktmedel i den vägen finnas icke. Under en debatt vid fjolårets riksdag meddelade jag, att jag av samlingsregeringen begärt att få framlägga en proposition om inrättandet av en avgångsstat för polismän. Jag upplyste därvid om, att regeringsmajoriteten — jag kan gott säga mycket stora majoritet — vägrade mig att framlägga denna proposition. Det har sålunda icke berott på mig att icke maktmedel skapats mot de missförhållanden, som, sedan de blivit påvisade, nu icke utan fog upprört många människor. Jag har velat konstatera detta, ty även om jag icke brukar intressera

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mig för att försvara mig mot beskyllningar av mera personlig art, tycker jag att det är onödigt att den trafiken skall alldeles oemotsagd få fortgå, där man säger, att de härvidlag varit fråga om släpphänthet och rätt ett låtgåsystem, precis som om socialministern bara behövt trycka på en knapp för att få en misshaglig polisman avlägsnad från hans post eller avskedad. Vi leva icke i en diktatur, vilket man torde observera. Om man menar, att en regeringsledamot kan strunta i lag och författning, då bör man säga det rent ut. För min del har jag ännu icke tillägnat mig en sådan uppfattning. Jag tror det är absolut nödvändigt att regeringsledamöter likaväl som andra medborgare lyda de lagar, som äro stiftade.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Herr Hagberg i Luleå citerade här ett yttrande, som byråinspektören Paulson skulle ha haft och där denne skulle ha förklarat, att en viss byrå i försvarsstaben bland annat haft till uppgift att organisera hittransport av baltiska flyktingar. Ryktet om detta kom till min kännedom lång tid innan Paulson gjorde detta uttalande. Statsrådet Mossberg och jag ha lagt ned mycket arbete på att försöka få klargjort, om det låg någon sanning i detta påstående. Efter våra undersökningar vill jag förklara, att det synes inte finnas fog för påståendet, att denna byrå organiserat någon hittransport av baltiska flyktingar.

Herr **Hagberg** i Luleå erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Om jag inte använde uttrycket »högsta åklagarmakten i Stockholm» utan »högsta åklagarhåll» menade jag naturligtvis stockholmspolisen. Det är tämligen klart, att jag icke menade någon annan än den, som dirigerade den vederbörande — Hellström — som uppvaktade statsrådet Möller och hans hustru.

Statsrådet Möller säger, att Hellström icke tillhör säkerhetstjänsten. Jag skulle vilja säga, att det har ingen betydelse härvidlag. Av betydelse är att statsrådet Möller hade till sitt förfogande en stor säkerhetspolis, som kostade bortåt tio miljoner kronor om året och som skulle skydda den svenska demokratin, samt att sådana aktioner mot regeringen kunde försiggå utan att man ingrep förrän man gjorde det av helt andra orsaker sex år därefter.

Sedan säger statsrådet Möller, att för att avsätta en statstjänsteman krävs laga dom och ansvar. Ja, det har under detta krig praktiserats så många olika metoder för att förflytta och, som man menat, oskadliggöra statstjänstemän utan någon laga dom och ansvar, att handfallenheten på detta område närmast verkar komprometterande.

Vidare säger socialminister Möller, att han försökt att åstadkomma en lagändring som skulle möjliggöra ingripande i sådana här fall och mot sådana här tjänstemän men att regeringen hade hindrat detta. Jag skulle bara vilja uttrycka den förhoppningen, att i den sittande regeringen det icke finnes någon som skulle motsätta sig herr Möllers önskemål att få sådana regler, att man kan ingripa mot fascister i statsförvaltningen.

Härefter anförde

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall icke länge upptaga tiden. Jag vill bara påpeka, att jag talade om avsättning och avskedande, icke om förflyttning. Ingen ordinarie tjänsteman har mig veterligen, såvida han icke varit ställd inför domstol, blivit avsatt eller avskedad. Vad förflyttning beträffar, måste ställas frågan: vart skulle en man som den kriminalkonstapel det är fråga om egentligen förflyttas? Han är ordinarie *kriminalkonstapel*; han kan följaktligen icke förflyttas ut till ga-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tutjänst t. ex. Han skall ha någonting att göra inom kriminalpolisen. Han är anställd i *Stockholms stads* tjänst och icke i statens tjänst. Staten kan icke säga, att han icke får tjänstgöra i Stockholm, utan skall tjänstgöra i Hallsberg eller annorstädes. Det har staten ingen som helst möjlighet att göra.

Vad jag vill är att man skall taga hänsyn till fakta, när man talar om dessa ting. Vad som hänt med honom är det enda som kunde hända, nämligen att det förordnande som överkonstapel som han haft frångogs honom. Han blev föremål för en degradering, som han beklagat sig mycket högljutt över. Han är sannolikt, skulle jag tro, utesluten från befordran för framtiden. Är det nu så, att domstolen finner honom skyldig till brott, som föranleder avsättning, blir hans öde ordnat på den väg lagarna anvisa.

Jag vill att detta skall göras klart, ty det är onödigt att det sprides alla möjliga konstiga, helt och hållet oriktiga, föreställningar om hur man kan behandla folk inom svensk förvaltning.

Herr **Hagberg** i Luleå, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Jag hoppas, att efter socialminister Möllers senaste anförande det skall vara klart för hela riksdagen och hela regeringen, hur nödvändigt det är att man skapar sådana lagar, som möjliggöra för regeringen att åtminstone skydda sig själv mot nazistiska intriganter.

Härefter anförde

Herr statsrådet **Mossberg**: Herr talman! Ett uttalande i herr Hagbergs anförande föranledde mig att begära ordet. Herr Hagberg yttrade på tal om den nu pågående processen mot Nordh och Hellström, att de hade varit spioner, som varit kända i årtal för polisen utan att något ingripande ägt rum. I det sammanhanget citerade herr Hagberg ett yttrande av advokaten Branting, som är ledamot av Paulsonkommissionen, att något ingripande från polisens sida i denna affär icke ägt rum förrän efter påstötningar från kommissionens sida.

Jag vill genast säga, att jag icke har undersökt detta sistnämnda påståendet. Jag vill alltså icke göra något uttalande i anledning av detsamma. Men redan innan detta yttrande fälldes hade jag låtit införskaffa vissa upplysningar om vad man hade vetat om Nordh och Hellström från polisens sida. Jag vill då till en början bringa det faktum i erinran, att vi för några dagar sedan publicerade det avsnitt av den s. k. Hasselrotska kommissionens betänkande, som berörde Nordh och Hellström. Det framgår av vad som sålunda publicerats, att kommissionen ansett sig böra upptaga Hellström på en förteckning över sådana polismän, om vilka man hade grundad anledning antaga, att de sympatiserade med nazisterna, men att kommissionen icke kunnat styrka något organiserat medlemskap från hans sida.

Vad Nordh beträffar ansågs vad som framkom mot honom icke innefatta skäl att upptaga honom på någon förteckning över polismän som tillhörde eller sympatiserade med nazistiska riktningar. Men det framgår av den Hasselrotska kommissionens betänkande, att Nordh varit föremål för en del misstankar. Det upplyses sålunda, att man från säkerhetstjänstens sida för polisledningen i Stockholm framhållit, att Nordh var en polisman, som ej borde användas i politiskt ömtåliga uppgifter. Det framgår också, att från säkerhetstjänstens sida framställt en begäran till polisledningen i Stockholm att flytta Nordh från den plats, där han tjänstgjorde och där han fick mottaga ett mycket stort antal telefonsamtal, till en annan mindre utsatt verksamhet. Detta efterkoms.

Det har alltså under en stor del av kriget förelegat vissa misstankar mot

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dessa polismän. Jag kan också nämna, att enligt vad polisen för mig uppgivit den första riktigt allvarliga misstanken mot Nordh, och i viss mån även mot Hellström, uppkom i januari 1943. Detta ledde till att i varje fall Nordh under två olika perioder 1943 blev ställd under telefonövervakning under sammanlagt omkring sex månader. Vid denna ganska långa övervakning framkom emellertid, enligt vad polisen för mig uppgivit, icke någonting som gav stöd åt de framkastade misstankarna.

Jag vill i anslutning till vad jag nu sagt särskilt understryka, att så länge vi leva i ett rättssamhälle är det en sak att på mer eller mindre goda grunder misstänka en person för brottslig verksamhet; en annan är att något ingripande icke kan göras förrän det föreligger tillräckliga bevis emot honom. Jag kan också nämna, att vid en del förhör, som säkerhetspolisen hade med tyska legationen närstående kretsar på hösten 1944, vissa uppgifter framkommit, som tydde på att det fanns någon förbindelse mellan dessa tyska kretsar och polisen. Men de uppgiftslämnare, som då hördes, hade icke möjlighet att namngiva någon särskild polisman. När sedan kriget hade upphört, öppnades helt andra möjligheter för polisen att höra personer, som varit knutna till den tyska verksamheten här i Skandinavien. Det var först sedan säkerhetspolisen kunnat anställa förhör med dels en del personer här i Sverige och dels personer, verkamma inom den tyska underrättelsetjänsten, både i Köpenhamn och Oslo, som man fick så starka bevis mot Nordh och Hellström, att ett ingripande kunde äga rum. Jag vill nämna, att det var först efter upprepade och timplånga förhör med dessa personer, som de lämnade några medgivanden. Jag kan bara exempelvis omtala, att när de vid olika tillfällen förevisades ett fotografi av Hellström, bestredo de att de någonsin hade haft med honom att göra. Småningom kröp emellertid sanningen fram.

Jag har velat redovisa för dessa fakta, ty jag tror, att de ställa herr Hegbergs yttrande i en något annan dager.

Herr **Hagberg** i Luleå erhöll nu på begäran ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag konstaterar, att statsrådet Mossbergs förklaring här egentligen mycket utförligare klargjorde det sakförhållande, som jag påpekat, att det var först genom Sandlerkommissionens initiativ som man äntligen ingrep mot dessa spioner. Statsrådet Mossberg har erinrat om att man redan i januari 1943 ansåg sig ha grundad anledning till misstankar mot vederbörande. Sex månaders telefonövervakning genomförde man då.

Jag tror icke, att den nuvarande ecklesiastikministern har någonting emot, att jag berättar om en fråga som jag ställde till honom i fjol. Jag frågade nämligen, om min telefon fortfarande avlyssnades av polisen. »Ja, det skall jag undersöka», sade statsrådet Erlander. Jag har icke fått något svar på frågan, men jag har tolkat hans tystlåtenhet så, att man åtminstone ända till i fjol avlyssnade min telefon. Men när det gällde en sådan här polistjänsteman, som skulle skydda den svenska demokratien, ansåg man frågan utagerad efter sex månaders telefonavlyssnande.

Härefter anförde

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag tänker icke deltaga i den diskussion som just nu försiggått. Jag tänker återföra kammaren till mycket lägre höjder och mycket mera materiella ting.

Jag har lyssnat till de två talare i debatten, som väl närmast själva anse sig representera oppositionen, nämligen herrar Skoglund och Ohlin. Jag har också hört vad bondeförbundets talesman sagt. Jag är icke lika säker på att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

han betraktar sig så bestämt stå på den andra sidan om den skiljelinje, som nu både herr Skoglund och herr Ohlin drogo upp gentemot socialdemokratien, fastän jag mycket väl lade märke till, att herr Pehrsson-Bramstorp underströk, att han ansåg det farligt att fingra på en mekanism i det ekonomiska livet, som hittills hade visat sig giva goda resultat, ty gjorde man det vore det risk för att resultatet bleve sämre.

Det är emellertid icke om denna ekonomiska mekanism som diskussionen här i främsta rummet rört sig. Jag förmodar att den icke heller i fortsättningen kommer att i främsta rummet syssla med frågan om näringslivets organisation, utan att den i stället kommer att beröra de möjligheter som vi redan nu ha att med tillgodogörande av våra resurser åstadkomma en ökad trygghet och en bättre bärgning för vissa grupper av samhällsmedborgare. Det är i främsta rummet det s. k. socialpolitiska programmet och det undervisningspolitiska programmet som här väl komma att bli föremål för diskussion under de kommande månaderna och väl kanske också i den valrörelse som vi gå in i efter sommarens slut.

Det är icke lätt att svara på frågan om det finnes någon opposition i fråga om dessa stora reformförslag. Å ena sidan säga både högerns och folkpartiets talesmän, att de äro — låt mig kalla det — väl medvetna om det önskvärda i detta reformprogram och att de äro anhängare av det. Jag tror till och med, att de sökte antyda, att de och deras partier alltid varit anhängare av detta program. Herr Ohlin slutade med att själv söka stryka över den motsättning i fråga om takten, som han i början av sitt anförande framförde som något mycket väsentligt. Han sökte liksom antyda, att även frågan om takten i detta reformarbete kanske icke behövde splittra partierna i den svenska riksdagen — visserligen under en förutsättning. Den var att det socialdemokratiska partiet tog avstånd från de uppfattningar som finansministern givit uttryck åt under ganska lång tid.

Jag skall försöka att göra klart, om dessa motsättningar äro så stora eller om de möjligen skulle kunna reduceras på det sätt som herr Ohlin antydde. Men innan jag går in på det kanske jag skall peka på några kritiska anmärkningar, som kommit fram i debatten och som icke minst i tidningarna spelat en ganska stor roll, då man sökt karakterisera den statsverksproposition som nu är framlagd. Man har icke bara som herr Ohlin sagt, att den är en övergångsbudget, utan man har sagt, att det är en ofullbordad och ofullständig budget. Det är på denna punkt som jag verkligen med viss förvåning tagit del av de offentliga uttalandena.

Jag har varit med tillräckligt länge och gjort upp så många budgeter att jag vet, att när man gör upp en budget gör man upp, som det heter, utgifter och inkomster för nästa budgetår. Det har aldrig varit annorlunda. Det är för nästa budgetår som man beräknar, vilka utgifter som skola komma och vilka inkomster som behövas för att täcka dessa utgifter. Det har skett även i den budget som nu framlagts. Vad man nu begär är något alldeles nytt. Jag skall icke förneka, att det är ganska välmotiverat, att man vill taga ett steg vidare. Man begär nämligen, att man från regeringens sida och, förmodar jag, även från riksdagens sida icke skall nöja sig med att ha en plan för nästa budgetår, utan man skall ha en plan för ganska lång tid framåt. Om man får tro talet i pressen har man t. o. m. räknat med en plan för hela 10-årsperioden, vilket jag för min del icke tror är praktiskt möjligt. Det är mycket naturligt, att man i nuvarande läge, då det förberedes stora utgifter — som visserligen icke komma att belasta nästa budgetår och delvis kanske icke heller det därpå följande budgetåret — vill ha en diskussion om våra ekonomiska möjligheter. Man vill ha en diskussion både om det svenska näringslivets förmåga

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att behålla full sysselsättning, varigenom skapas grundvalen för en bättre bärning och, vilket ju icke är alldeles samma sak, beträffande spörsmålet om de statsfinansiella möjligheterna. Men jag kan icke se det rimliga i att begära en finansplan rörande hur inkomsterna skola skapas, innan man får på bordet planen för de utgifter, som skola göras. Om jag i finansplanen hade tagit upp en diskussion i allmänna ordalag med svävande sifferuppgifter rörande den utgiftsram, som man har att tänka sig, och till denna anknutit alternativa eller i alla händelser mycket preliminära förslag till hur dessa utgifter skulle täckas, är jag övertygad om, att man från oppositionens sida skulle ha förklarat detta för en underlig metod. Man hade säkerligen avvisat kravet att oppositionens talesmän skulle tala om hur beskattningen skulle anordnas och vilka inkomster, som skulle skaffas, innan regeringen kommit med sina förslag till utgifter.

Det är uppenbart att inkomster och utgifter höra samman på ett sådant sätt, att man icke kan begära en finansieringsplan, förrän man har utgiftsplanen klar. Eftersom det är ett faktum, att regeringen icke har sin utgiftsplan klar, därför att en del av de frågor det här rör sig om icke äro tillräckligt beredda, har jag ansett det vara olämpligt att försöka på detta mera allmänna sätt resonera om, hur utgifterna skola kunna täckas. Jag vill icke förneka, att man mycket väl kan resonera härom muntligt och i allmänna ordalag, om man bara har i tankarna att det rör sig om, jag vill icke säga tankeexperiment, men om olika möjligheter, och att man icke kan få något fast underlag för diskussionen förrän själva reformförslagen och de kostnadsberäkningar, som anknyta sig därtill, blivit framlagda. Då först är tidpunkten inne för regeringen att taga ledningen och visa den fasthet, om vilken herr Ohlin talade.

Om sålunda den finansieringsplan, som måste anknytas till utgiftsplanerna, får vänta, skall jag ändå i det följande i någon mån beröra, vilka möjligheter som jag anser finnas för en finansiering av utgifterna. Men innan jag gör det, skall jag taga upp några yttranden rörande den nu framlagda budgeten, vilka icke böra stå oemotsagda. Att döma av tonen i herr Ohlins anförande menade han, att vad han anförde innefattade en kritik av den linje, som regeringen följt. Han gick in på flera ting om vilka det, så vitt jag förstår, icke råder oenighet. Hans framställningssätt efterlämnade emellertid det intrycket, att han ansåg sig ha kommit fram med nya kritiska synpunkter, som förut icke varit beaktade. Han talade om att uppbördsreformen så långt ifrån är en lättnad för skattebetalarna, att den tvärt om måste anses vara en ytterligare belastning för dem. Det har icke varit obekant för någon av kammarens ledamöter, att man, när man genomför en uppbördsreform, som innebär att man tar skatt vid källan, tar ut skatten tidigare än eljest. Alla som klagat över eftersläpningen av skatterna ha — tror jag — haft fullt klart för sig, att vad man begärt varit, att skatterna skulle tas ut tidigare än förut. Att detta i en period av stigande inkomster innebär, att skattebetalarna tidigare än förut få betala skatt för den högre inkomsten är alldeles självklart, liksom att staten också får in sina skatteinkomster tidigare. Därom råda ej delade meningar. Men som kritik av uppbördsreformen förefaller det ej väga tungt.

Vad herr Ohlin reagerade mot var, att det i budgetförslaget talas om att uppbördens omläggning komme att medföra ett mycket stort bortfall av inkomster under detta budgetår och en därmed sammanhängande skattelättnad. Det var denna skattelättnad han sökte reducera till minsta möjliga proportioner. Jag har emellertid själv ej lagt stor vikt därvid. Jag har bara konstaterat som ett faktum, som man icke kan komma ifrån, att för budgetåret 1946/47 komma skattebetalarna att betala mindre skatt, än de skulle gjort, om icke uppbördsreformen genomförts. Jag kan belysa detta bäst genom att säga att staten till följd av uppbördsreformens genomförande detta budgetår går miste om

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mellan 300 och 400 miljoner kronor och att dessa 300—400 miljoner kronor icke komma igen något följande år. Alltså, denna förlust är för statsverket definitiv. Huruvida en förlust för statsverket i inkomstskatt på 300—400 miljoner kronor är en lättnad för skattebetalarna är en fråga, som var och en själv må svara på. Om staten får mindre skatteinkomst, måste, förefaller det, detta medföra en lättnad för skattebetalarna, då det som här rör sig om ett betydande bortfall av inkomst för staten.

Herr Ohlin anförde alldeles riktigt, att det här är fråga om ett uppskov med skattebetalningen. Men lägg märke till, att när herr Ohlin sade att man kan räkna ut hur stor bräkdelen av en procent skattebetalarna vinna genom att på detta sätt få uppskov, räknade han tydligen med ett uppskov på ett år. Men eftersom omläggningen är permanent, kommer skattebetalaren att varje år under hela sin återstående »skattebetalningstid» få uppskov med skattebetalningen, från våren till hösten. Huruvida detta är en fördel, som kan kallas en skattelättnad, får var och en själv avgöra. Mig förefaller det, som om det vore en lättnad. Jag har sedan gammalt gjort den erfarenheten, icke minst som finansminister, att om man lyckats uppskjuta en utgift från det ena året till det andra, har man faktiskt gjort en besparing. Lyckas man uppskjuta en skattebetalning från våren till hösten, har man faktiskt gjort en besparing, om man nämligen kan förfara på samma sätt även i fortsättningen. Det där hör ju till den sortens problem, som man kan ha nöje av att fundera på.

Jag skall taga ett extremt exempel. Den tidpunkt vid vilken skatten skall betalas kan därvid väljas godtyckligt. Låt oss tänka oss, att jag för den inkomst som jag uppburit under år 1945, skall betala hela skatten i januari 1946. Antag att man genomför en uppbördsreform, som innebär att jag i stället för att betala skatt i januari skall betala skatten i december det följande året. Jag undrar, om det icke finns många, som skulle vara benägna att medgiva, att en sådan anordning innebure en verklig lättnad. Ehuru det är mindre extremt, blir väl förhållandet likadant, om den värnsskatt som skulle ha betalats i februari 1947 i stället delvis tages ut först på hösten 1947 och sedan inte kommer igen på våren 1948 utan fördelas över hela året, om nu den skatten överhuvud taget då finnes kvar. Ja, detta var mera i förbifarten.

Vad jag i hög grad uppskattade i herr Ohlins anförande var, att han — långt ifrån att vilja framställa denna dolda reserv som jag talade om såsom liten eller obefintlig — mycket klart och tydligt uttalade, att man snarare borde räkna med en större dold reserv än den jag räknat med. För finansieringen av framtida utgifter skulle alltså finnas en större tillgång att räkna med än dessa 300—400 miljoner kronor. Denna uppfattning skiljer sig således från herr Pehrsson-Bramstorps i den punkten kanske snarare alltför pessimistiska uppfattning. Herr Pehrsson-Bramstorp drog nämligen, med utgångspunkt från den bara formellt jämnt balanserade budget som föreligger, den slutsatsen att här icke fanns utrymme för nya utgifter. Därmed har jag kommit över på frågan om de framtida förhållandena, en fråga som vi nog icke kunna låta bli att tala om redan nu.

Herr Ohlin yttrade att han visst icke tänker deklarerera i förväg hur man skall balansera en budget. Detta hade jag ej heller väntat. Han anmärkte på att regeringen satt sig i efterhand. Regeringen har, som jag nämnde, satt sig i efterhand därför att dess förslag icke äro färdiga.

Herr Ohlin tycks mena, att man från oppositionens sida icke har att göra någonting annat än att vänta på vad regeringen har att komma med. Jag hade icke trott att en oppositions uppgift inskränkte sig till att tala om vad man icke tycker är bra beträffande vad regeringen gör. Det finns också positiva

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
uppgifter för oppositionen, särskilt när det gäller frågor, som visserligen icke äro fullt färdiga till avgörande i riksdagen, men om vilka diskussion pågått i flera års tid. När det gäller stora reformer, beträffande vilka, låt mig säga, den möjliga ramen i stora drag är framlagd, förefaller det, som om det icke skulle vara omöjligt för oppositionspartierna att hur tidigt som helst deklarerera, vilken linje de kunna tänkas följa och hur långt de vilja gå.

I förbifarten vill jag säga ett par ord till herr Skoglund i Doverstorp. Han sade, att det i finansplanen utom utgifter för reformer på det socialpolitiska området och på undervisningens område, också talas om andra utgifter som mera direkt ta sikte på olika områden inom näringslivet. Han frågade med en viss oro, vad därmed åsyftades. Ifrågavarande uttalanden syfta helt enkelt på bland annat två stora områden. Man har sedan länge diskuterat om hur det skall kunna bli möjligt att åstadkomma större effektivitet inom jordbruket genom olika slag av rationalisering, genom byggande av ladugårdar, genom vidgad maskinutrustning o. s. v. Endast för några år sedan räknade man med att väldiga summor erfordrades för förverkligandet av dessa planer. Jag är övertygad om att vi i ena eller andra formen komma att nödgas taga upp dessa frågor, och därmed komma vi att ställas inför problemet, hur inkomster skola kunna anskaffas för dessa utgifter.

Det finns något som vi bruka kalla för vetenskaplig teknisk forskning. Sådan forskning är av betydelse för alla slag av näringar. Många ha påstått, att vi ha försummat den tekniska forskningen. Det är tydligt, att vilja vi där taga stora steg framåt, kräves det stora utgifter, som mera direkt avse de s. k. materiella produktionsmedlen i motsats till utgifter för utbildning, uppfostran och sociala reformer, som mera indirekt äro ägnade att gagna vårt ekonomiska liv. Emellertid, om man skall söka lösa dessa frågor, blir det nödvändigt att på väsentliga punkter öka statens utgifter.

Jag skall be att få framställa en fråga. Både herr Skoglund i Doverstorp och herr Ohlin uttalade sin anslutning till dessa sociala reformer. Samtidigt yttrade herr Ohlin, att det borde finnas utrymme för en sänkning av skatterna och han nöjde sig icke med att tala om en sänkning av skatterna för dem, som äro hårdast klämda av nuvarande beskattning, d. v. s. dem som herr Pehrsson-Bramstorp syftade på, nämligen de mindre inkomsttagarna, utan han förklarade sig vilja medverka till att lätta beskattningen för de grupper i samhället, vilkas inkomster ligga ganska högt uppe på inkomstskalan. Det vore väl icke alldeles förmätet att kräva, att man även från oppositionens sida gjorde klart för sig, vad som är möjligt. Om det är allvar med talet om att man bör söka åstadkomma en skattesänkning i den utsträckning, herr Ohlin syftar till, förstår jag mycket väl, att han anser nödvändigt poängtera, att vi måste vara långsammare i takten, när det gäller genomförandet av de sociala reformerna.

Den budget, som är framlagd, visar ganska tydligt vad man icke kan göra. Den visar tydligt, att det icke finns utrymme för hur stora utgifter som helst, om man icke vill skrida till nya och väsentliga höjningar av skatterna. I tron-talet är det redan sagt, att regeringen överväger att lägga fram sina planer under hänsynstagande både till behovet av lättnader i beskattningen och till det önskvärda i att utan dröjsmål skrida till förverkligandet av sitt socialpolitiska program. Det är klart att dessa uttalanden innebära en förpliktelse och den förpliktelsen har en dubbel innebörd. Dels innebär den, att utgifterna måste hållas inom gränser som icke äro vidare, än man anser vara absolut nödvändigt. Om man skall kunna genomföra dessa stora reformer, är det alldeles uppenbart, att man helt enkelt får skjuta på andra planerade utgifter. Det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

framgår vidare så vitt jag förstår, alldeles tydligt av den budgettram, som vi se i stort framför oss, att alla gamla utgifter icke kunna stå orubbade kvar.

Det gäller att undersöka vad man kan vinna genom att skära ned gamla utgifter och genom att hålla nere nya utgifter inom så tränga gränser, som möjligt. Jag vill här till foga, att det i den framlagda budgeten finnes en dold reserv, som jag beräknat till mellan 300 och 400 miljoner kronor, men som herr Ohlin beräknade till mellan 400 och 500 miljoner kronor. Dessutom, det vill jag uttryckligen framhålla, bör man ta hänsyn till förhoppningen, att näringslivets utveckling inom en icke alltför lång framtid skall medföra en sådan ökning av skatteunderlaget, att man därpå kan bygga en del av finansieringen utav de planerade reformerna.

Jag anser mig icke kunna i nuvarande ögonblick gå längre än till att giva dessa antydningar. Var och en kan med ledning av finansplanen räkna ut, hur stora möjligheterna att begränsa utgifterna äro. Jag har pekat på att vi under kriget icke bara skapat en militär beredskapsorganisation, som vi finansierat med lånemedel. Den har fallit bort. Vi ha gjort andra utgifter, som haft sammanhang med krisförhållandena. För att förebygga att de breda befolkningslagen skulle alltför hårt drabbas av prisförhöjningarna, ha vi infört subventioner och rabatter i betydande utsträckning. Vid ett eventuellt genomförande av det socialpolitiska programmet, som just syftar till att hjälpa familjer med barn, finnas uppenbarligen möjligheter till jämkningar eller bortfall av utgifter. Vi ha, som alla veta, icke bara haft mycket stora utgifter för den militära beredskapen. Vi ha också antagit en 5-årsplan för försvarets utgifter. I denna plan ha upptagits väldiga årliga utgiftsbelopp. Så vitt jag förstår, har man från början aldrig tänkt sig att dessa utgifter sedan kriget var slut och freden kommit, skulle bibehållas vid oförändrade belopp. Det är uppenbart, att där förefinnes en marginal. Hela problemet blir i stort sett en avvägning mellan olika önskemål. Hur mycket kan tagas bort av gamla utgifter, hur mycket kan tagas med av nya utgifter och hur mycket kan man hoppas vinna genom en successiv ökning av skatteunderlaget?

Det är förmodligen på den punkten som många av oppositionens yttranden syfta, när man sagt att vi äro med om programmet, men vi tro inte att det kan genomföras så hastigt som regeringen tänker sig. Vi räkna med att man skall genomföra det steg för steg, allt under det att vi vänta på den ökning av produktionen och den ökning av skatteunderlaget som äro behöfliga. Ja, om den tankegången verkligen vore utav avgörande betydelse för här föreliggande fråga skulle det säkerligen finnas vissa skäl för den linje, som i allmänna ordalag är skisserad, när man talar om en plan på lång sikt. Jag har visserligen själv sagt, att man får räkna med att en sådan höjning av skatteunderlaget skall ingå i finansieringsplanen, men jag tror det är nödvändigt att erinra kammarens ledamöter om att det inte finns någon sannolikhet för att höjningen av skatteunderlaget kan försiggå med sådan snabbhet, att den skulle kunna väsentligen ändra förutsättningarna för genomförandet av detta program.

Låt mig erinra om vilka erfarenheter vi härvidlag tidigare haft. Den mest kända erfarenhet vi ha om skatteunderlagets höjning är den vi fingo under 1930-talet. Även under 1920-talet hade vi en snabb ekonomisk utveckling, men 1930-talet är kanske ännu mera anmärkningsvärt. Vi hade under de tio åren ifrån 1929 till 1939 en höjning av den s. k. nationalinkomsten med ungefär 25 %. Om man gör ett mycket optimistiskt antagande, är det klart att en motsvarande höjning kan äga rum även under den närmaste tioårsperioden. Men om vi inte våga gå så långt utan nöja oss med något mindre — om vi t. ex. skulle säga att svenska folkets inkomster under ett antal år framåt komma att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ökas med ungefär 2 miljarder kronor; jag förutsätter då ett oförändrat penningvärde och skall strax säga ett par ord om den saken — så skulle detta ändå inte innebära mer än en ökning av statens inkomster för direkta skatter på mer än omkring 200 miljoner kronor, med nuvarande skattesatser. Hur en sådan ökning skall påverka våra konsumtionsskatter är mycket svårt att uttala sig om. Jag hoppas för min del — det vågar jag öppet säga — att vi inte under tio års tid skola behöva dragas med den allmänna omsättningsskatten, och om den är försvunnen kan man inte automatiskt räkna med sådana stegringar. Vi hoppas att det svenska folket inte skall öka sin konsumtion av alkoholhaltiga drycker alltför starkt, kanske inte ens av tobak, även om man får högre inkomster. Hur det kan gå med tullinkomsterna är inte bara beroende på ökningen av hela vår produktion utan också på utvecklingen inom den internationella handeln. Jag menar därför att även om man är ganska optimistisk kanske man inte vågar påstå, att omkring år 1950 eller i början av 1950-talet vi ha mer än 300 miljoner kronor till i statsinkomster, alltså med oförändrade skattesatser, och detta skulle inte komma att radikalt ändra det läge vari vi för närvarande befinna oss.

Jag skulle gärna vilja be alla dem som talat om en sådan tioårsplan och om den takt, i vilken dessa reformer böra genomföras, att göra klart för oss vad de mena. Här ha vi en stor plan för höjning av folkpensionerna, den kostar inemot 500 miljoner kronor. Vi ha ett förslag till obligatorisk sjukförsäkring plus fri sjukvård, som kommer att kosta 200 miljoner. Vi ha hört talas om en plan på att ge bidrag åt barn, och om man räknar med att bidrag skall ges fr. o. m. andra barnet har man räknat med kostnader på omkring 150 miljoner kronor. Ger man bidrag fr. o. m. första barnet kommer man upp till omkring 270 miljoner kronor. Men, säger man, då kan man ta bort barnavdraget vid taxeringen, och då kanske det hela kan inskränkas till 200 miljoner kronor. Sedan ha vi rabatter till bostäder för familjer och därmed sammanhängande ting, bostadsförbättringar på landsbygden, o. s. v., på låt oss säga 150 miljoner kronor. Och så ha vi den punkt där herr Ohlin anhöll att ecklesiastikminister skulle träda till och på ett nyttigt sätt konkurrera med socialministern. Därvid gäller det en höjning av hela folkets utbildningsstandard. Det kommer att kosta pengar — hur mycket kan jag inte för ögonblicket erinra mig att man beräknat för dessa utgifter. Det vore kanske inte för mycket begärt om man även ifrån oppositionens sida talade om *vilka* av dessa reformer som man ämnar skjuta på mot slutet av den där tioårsperioden och vilka man tänker genomföra omedelbart.

Det är regeringens avsikt att när dessa olika förslag ligga färdiga, försöka en. låt mig kalla det sammanjämkning, hur långt man till sist vågar gå under hänsynstagande till, som jag nämnde, både behovet av skattelättnader och kravet på att man skall genomföra programmet med det snaraste.

Med denna hänvisning till den ekonomiska utvecklingen under de kommande åren är man tydligen inne på frågan: ha vi nu några utsikter att denna gynnsamma utveckling verkligen skall komma till stånd? Den saken berörde herr Skoglund när han talade om risken för vårt penningvärde. Rättare sagt påstod han med bestämdhet att hela det gamla penningpolitiska och finanspolitiska programmet redan var uppgivet och att man inte längre talade om en sänkning av priserna, att man inte ville nå en förbättrad levnadsstandard med oförändrade inkomster, utan att man i stället gått över till kravet på lönehöjningar. Jag skall uppriktigt medge att herr Skoglund på det hela taget har rätt. När vi under krigets första år gjorde upp våra första planer i enlighet med vad vi hoppades av den framtida gestaltningen, räknade vi inte

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

med att kriget skulle bli så långvarigt som det blev och vi räknade med att när kriget var slut så skulle en snabbare sänkning av priserna inträda.

Redan för ett par år sedan eller åtminstone för halvtannat år sedan var det klart att detta program inte skulle kunna strikt vidhållas. Därför blev det en glidning, kan man säga, ifrån linjen med oförändrade inkomster och sänkta priser till en linje, som innebar att man räknade med att om vi bara kunde hålla priserna skulle vi försöka att jämka inkomsterna uppåt. Och jag vidhåller fortfarande att det är den linjen som vi skola hålla på. Herr Skoglund använde uttrycket att vi skola gräva ned våra försvarsanstalter, d. v. s. att vi till det yttersta skola hålla på att vi icke skola råka ut för en ny prisstegring. Detta är också min åsikt. De höjningar av inkomsterna som vi anse vara nödvändiga för människorna skola genomföras inom ramen för en oförändrad prisnivå. Det är min mening — och det får gälla både i fråga om lönerörelser och i fråga om olika delar av näringslivet — att inkomsthöjningarna icke skola tillåtas att påverka priserna; såvitt jag kan förstå bör detta också gälla jordbrukets priser.

När jag vågar säga detta är det naturligtvis under förutsättning att en viss sänkning av kostnadsnivån skall inträda inom en icke alltför avlägsen framtid. Om vi kunna hålla den linjen är det, vilket nog alla anse för närvarande, inte så stor anledning att frukta för en depression under de närmaste tiderna. Det är alldeles uppenbart att bristen på varor i världen och inte minst bristen på sådana varor, som vi kunna leverera, är sådan att vi kunna hoppas på en god konjunktur och en full sysselsättning under den närmaste tiden. Både herr Skoglund och herr Ohlin räknade med att utvecklingen skulle gå i snabb takt, när de talade om att man skulle vänta med vissa reformer. De trodde nämligen att vi skulle kunna genomföra dessa reformer tryggare litet längre fram. Men lägg märke till att de grunda sin uppfattning på en förhoppning vilken, skulle jag tro, delas av medborgare runt om i vårt land. Denna förhoppning går ut på att vi under de kommande åren skola få uppleva en utveckling av vårt ekonomiska liv av samma slag som den vi haft tidigare. Man hoppas med andra ord på en visserligen inte våldsam men stadigt försiggående ökning av produktionen.

Jag vet inte om alla gjort klart för sig att — så knapp som tillgången på arbetskraft för närvarande är — en sådan utveckling av produktionen inom nya näringsgrenar är möjlig endast om jordbruket på samma sätt som skett tidigare kan avstå arbetskraft. Det fordras icke blott att jordbruksbefolkningen kan leva och producera minst lika mycket som förut med mindre arbetskraft än förut, utan även att det övriga näringslivet snabbt utvecklas. Om vi med fog kunde göra dessa antaganden är det ju allas vår förhoppning, att det svenska näringslivet liksom under föregående årtionden skall visa en stadig tendens till utveckling i fråga om omfattning och effektivitet. På denna grundval kunna vi bygga en högre levnadsstandard. Denna högre levnadsstandard åstadkommes icke blott genom att man genomför nya sociala reformer utan uppenbarligen också därigenom att lönerna för dem som äro anställda i företagen höjas.

Herr Skoglund konstaterade med en viss förvåning på tal om den taxerade inkomsten, att företagare spelade en underordnad roll i jämförelse med löntagare. Ja, det är en gammal iakttagelse. Det är därför så mycket egendomligare att man fäster en sådan oerhörd vikt vid att dessa enskilda företagare ha så och så många tusen eller tio tusen kronor mer i inkomst, när den överväldigande delen av folkets inkomst ändå skall komma ifrån dem som icke äga några egna produktionsmedel utan äro anställda hos dessa enskilda före-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
tagare. Av vad herr Skoglund sålunda anförde framgick att välståndet hos folket väsentligen hänger samman med att inkomsterna för de anställda kunna hållas uppe.

Herr Skoglund sade sig vara orolig över att ett allför stort antal personer voro anställda i allmän tjänst. Med anledning härav vill jag framhålla att det icke skett någon anmärkningsvärd utvidgning av det allmännas företagsamhet under kriget utan endast en utvidgning inom den gamla ramen.

Jag hörde med tillfredsställelse att herr Ohlin ansåg det självklart, att han skulle enas om att de i allmän tjänst anställda skulle vinna tillbaka den levnadsstandard som de hade inte bara 1939, ja t. o. m. den levnadsstandard de hade 1935. Ja, jag skall återigen bara göra den lilla kommentaren att herr Ohlin på den punkten yttrade sig på sådant sätt, att det föreföll åhörarna som om han menade detta såsom en kritik, som om han vände sig till en motståndare som inte skulle vilja vara med om att återställa de statsanställdas löner till vad de voro 1935. Det är ju tvärtom närmast detta som ingår i direktiven för den delegation som förhandlar med de statsanställda om den lönereglering man nu håller på med.

Jag vill bara göra den reservationen, som också låg i herr Ohlins eget anförande, att när det gäller att fastställa de statsanställdas löner har man att gå ut ifrån dels att om man tycker det är rimligt att hela folkets inkomster äro desamma nu som 1935 eller högre än då, skola också de statsanställda beredas en motsvarande levnadsstandard, och dels att hänsyn skall tagas till vad folk har i lön inom det enskilda näringslivet. Frågan om förhållandet mellan å ena sidan statens löner och å andra sidan det enskilda näringslivets löner är en på många punkter för mig fortfarande oklar fråga; den får väl den sittande lönekommittén närmare utreda.

Om vi således hoppas på denna ekonomiska utveckling, så frågar man: är det inte då också nödvändigt att se till att inte näringslivet oroas av statsingripanden och annat som kan medföra, att en så gynnsam utveckling inte kommer till stånd? Ja, i princip och i allmänna talesätt äro vi ju alla fullständigt eniga. På den punkten kan jag ge herr Ohlin rätt. Det råder inga delade meningar om att statsingripanden eller uteblivande av statsingripanden skall motiveras med att man därigenom tror sig bäst gagna näringslivets kraftiga utveckling. Herr Ohlin kom tillbaka till vad som varit temat för så många diskussioner under denna höst och som väl också kommer att bli temat för många diskussioner i framtiden. Jag skall inte på samma sätt som herr Ohlin här ta upp den diskussion som förts under höstens lopp — det förefaller att finnas mycket små utsikter att få oppositionens talesmän att göra någon skillnad mellan socialism, socialisering och statssocialism. Jag har klarlagt det många gånger, men det är liksom att tala för döva öron, att inom den socialdemokratiska rörelsen är inte statssocialismen något dominerande. Vi vilja inte ha mera företag i statens hand direkt än som ifrån olika synpunkter kan visa sig vara nödvändigt. Vi förutsätta att det finns enskild företagsamhet i all den utsträckning som är förenligt med vissa andra av våra samhällsidéer. Det är i alla händelser inte socialdemokraterna som ha drivit fram frågan om ett väsentligt överförande av produktionsmedel i statens hand så att den blivit den stora dominerande frågan i den diskussion som förts under höstens lopp. Det är från den andra sidan man har gjort det. Vi ha sagt att vi ha vissa föreställningar om hur utvecklingen på lång sikt antagligen kommer att förlopa, men vi ha inte velat binda oss, vare sig beträffande omfånget eller takten, i den samhällsprocess som vi se försiggå inför våra ögon.

Men det är ju ändå alldeles uppenbart att här ligger, som herr Ohlin nämn-
de, en motsättning som gör att även enskilda framstötter på olika punkter åt-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

minstone av oppositionen ses i ljuset av denna allmänna motsättning, som herr Ohlin nu på nytt försökte att karakterisera på ett sätt som jag tror var vanligt för femtio eller hundra år sedan, nämligen så att den djupa klyftan går emellan dem som hålla på individen och hans frihet och dem som ha en tro på organisationen. Är det icke ändå så att människan har blivit människa just i ett samhälle, är det icke så att hela denna motsättning mellan individen och organisationen är en abstraktion? Vi kunna icke tänka oss en individ annat än i förbindelse med andra individer. Vi kunna framför allt icke i den historiska process, som vi nu ha sett under långa tider försiggå inför våra ögon och som vi väl icke tro oss om att kunna hejda, tänka oss problemet om individens frihet löst på annat sätt än så att individen beredes frihet inom organisationen. Herr Ohlin säger: varför skola vi tvista, vi borde ju kunna ha gemensamma utgångspunkter. Vi ha mycket tidigt inom den socialdemokratiska rörelsen sagt ifrån, att vad vi vilja göra när det gäller det ekonomiska livet det är just att sätta individen i centrum, att sätta den levande människan i centrum till skillnad mot det ekonomiska system som sätter kapitalet och kapitalets förräntning i centrum. Med anledning av dessa abstrakta tankegångar, som herr Ohlin gav sig in på, vill jag säga: I det ekonomiska liberala system som han går ut ifrån är kapitalet och dess förräntning det centrala; så länge kapitalet förräntas skola människorna ha arbete, när kapitalet icke längre kan förräntas och dess ägare finner, att det icke lönar sig att hålla produktionen i gång, får människan försvinna. För socialistisk åskådning är människan det centrala, och kapitalet det verktyg, som människan skall arbeta med. Från den motsättningen förskriver sig, som vi alla känna till, hela raden av disputationer och klyftor i vårt nuvarande samhälle. Vill herr Ohlin och hans meningsfränder på allvar förfäktat den ståndpunkten, att det är människan som skall vara centrum i det ekonomiska livet, och att det ekonomiska livet skall anpassas efter de enskilda människornas behov, så finns det en gemensam basis för de överläggningar, om vilka han talar. Men det är en basis, som ligger ett gott stycke på andra sidan om gränsen för det område, där den socialdemokratiska uppfattning, mot vilken han försökte resa upp sina skiljelinjer, härskar.

Jag skall icke ta upp tiden med att yttra många ord på den punkten, men jag skulle vilja säga en sak. Vi socialdemokrater få ständigt höra den frågan: Varför kunna ni icke bygga litet på erfarenheten i stället för på edra teorier? Tag lärdom av erfarenheten, så kunna vi resonera. Jag undrar om icke oppositionen skulle ha nytta av att taga lärdom av erfarenheten. Ty om något är säkert, så är det, att under de sista 30, 20, 10 åren har man från det borgerliga hållet gång på gång försökt draga upp sådana absoluta skiljelinjer, mellan vad man kallar för borgerlig uppfattning och socialistisk uppfattning för att sedan på den ena punkten efter den andra få uppge dessa skiljelinjer och lägga dem på ett annat ställe än förut. Jag minns ganska tydligt hela raden av de diskussioner, som rörde sig om en av de socialpolitiska reformer, vilka för 20 år sedan voro omstridda. Jag syftar på diskussionen om arbetslöshetsförsäkringen. Då sade man: Där går en gräns, ty visserligen vilja vi vara med om olika slags socialförsäkring, men det skall vara försäkring mot risker, mot vilka man kan försäkra sig. Risker för arbetslöshet är en risk, mot vilken man icke kan försäkra sig, eftersom den är beroende av människorna själva. Så sade man under striden om arbetslöshetsförsäkringen. För närvarande finns det väl knappast någon människa som kan tänka sig, att vi skulle kunna vara utan en arbetslöshetsförsäkring.

Det är med verklig glädje jag hörde alla de uppriktiga instämmandena i kraven på industriell demokrati. Jag förmodar, att kammaran vet, att jag för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

25 år sedan satt som ordförande i en kommité, vilken utredde problemet om den industriella demokratin och även lade fram ett förslag i saken. Förslaget framlades som motion i riksdagen och avslogs av den borgerliga majoriteten som förklarade icke blott att man ej borde gå lagstiftningsvägen utan också — vilket även har sagts många gånger senare — att industriell demokrati skulle komma att undergräva grundvalarna för näringslivets effektivitet. Jag behöver icke nämna den strid, som fördes för litet över tio år sedan och där visserligen herr Ohlin stod på samma sida som vi. Även under denna strid försökte man draga upp en sådan gränslinje mellan borgerlig och socialdemokratisk finanspolitik. I början av sitt anförande antydde herr Ohlin, att detta är en övergångsbudget. Tidigare ha betydande belopp måst anslås för täckande av stora krisutgifter. Nu gäller det att besluta att anslå medel för nya, fredliga ändamål. Man kan därför vänta en helt annan politik än tidigare beträffande budgetens balansering. Jag skall icke gå in på den saken nu, därför att jag har i stort sett samma uppfattning som herr Skoglund gav uttryck åt och som jag förmodar att också herr Ohlin delar, nämligen att om man har full sysselsättning, finns det icke stort utrymme för underbalansering, såvida man icke kan säga, att de utgifter man gör med lånemedel äro av den produktiva karaktär, att de äro lika väl motiverade som utgifter för låt mig säga produktionen inom det enskilda näringslivet.

Jag vill i detta sammanhang göra en erinran, som just gäller ett av de yttrenden herr Ohlin fällde. Han menade, att det för närvarande är så viktigt att man främjar utvecklingen av vad jag skulle vilja kalla de materiella produktiva krafterna, att utgifter, som göras i ändamål att främja denna utveckling, böra gå före andra utgifter, som avse tillgodoseende av andra, i och för sig synnerligen angelägna ändamål. Det är skäl att komma ihåg, att det städse gäller att välja mellan utgifter, som göras för att öka det materiella kapitalet, och utgifter, som göras för att öka det personliga kapitalet. Ibland visar det sig från ren produktionssynpunkt vara viktigare att genom införande av reformer söka ge människor en bättre utbildning än att lägga ned pengar på att framställa materiella produkter, som icke äro så särskilt nödvändiga. Vi måste fråga oss: är det riktigt att använda låt oss säga ett tiotal miljoner eller ett hundratal miljoner kronor exempelvis för att förbättra sjukvården, för att förebygga sjukdom, för att ge bättre yrkes- eller annan utbildning? Är det inte möjligt, att det är bättre att offra dessa pengar för dylika ändamål än att använda dem för framskapande av materiella produktionsverktyg? Det är detta avgörande som vi måste försöka träffa på ett eller annat sätt, och svårigheten är bara: Det är icke samma personer, som ha avgörandet i sin hand. Vi få sitta i riksdagen och avgöra om hur mycket vi skola ge till hälsovård och utbildning, men det är andra människor som avgöra hur mycket som skall läggas ned i den ena eller andra näringsgrenen.

Jag kommer emellertid tillbaka till alla dessa gränser som ha dragits. De ha visat sig vara provisoriska. Jag lade med en viss tillfredsställelse märke till att man i motsats till vad som var fallet under många diskussioner förut i höst i dag icke såsom det lysande exemplet på hur man bör lösa samhällets ekonomiska problem hänvisade till det stora Utopia i väster, om vilket vi tidigare fått höra talas så mycket. Det var ingen som här i dag steg upp och sade: Se Ni hur det går till i ett land, där man verkligen vet, hur man skall ta till vara alla sina produktiva resurser! Se hur det går till i Förenta staterna och se på levnadsstandarden där! De åtgärder som där vidtagas äro av ett annat och bättre slag än dem som våra socialdemokrater förorda, när de tala om samhällsingripanden. Varför talar man nu icke så högt om läget i Fören-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ta staterna? Jo, även där har det visat sig att stora samhällsproblem fortfarande äro olösta. Ni veta, att det sagts, att i Förenta staterna äro både arbetare och företagare ense om att bevara det fria ekonomiska systemet. Ja, på vilka grunder? Jag skulle verkligen gärna vilja höra herr Ohlin svara på den frågan. Han har tidigare i diskussionerna här i riksdagen frågat, hur man tänkte klara penningvärdet och hur man skulle förebygga en ständigt fortgående prisstegring under ett system, där man ställer sig bakom arbetarnas krav på högre löner. Vi veta, hur det är i Förenta staterna nu. Företagarna — enhälligt, tycks det — och en del av de fackligt organiserade arbetarna säga: vi äro anhängare av det fria näringslivet. Bort med all kontroll! Bort med priskontrollen! Låt oss släppa loss lönerna! Det är emellertid icke alla — kanske icke ens de flesta — på arbetarsidan, som hävda detta. På arbetsidan säger man för det mesta såsom jag sagt: låt oss behålla priskontrollen men undersöka, om vi icke kunna få en väsentlig lönehöjning inom ramen för de existerande priserna! Därtill säga företagarna nej. Vad förklarar den borgerlige presidenten? Jo, han förklarar, att det är orimligt att ställa till förhärjande konflikter om en lönefråga, när man borde undersöka vad näringslivet kan betala. Han kräver tillsättande av nämnder, som skola undersöka, ifall General Motors kan betala 30 % löneförhöjning eller något därunder. Vad svarar man från företagarkåll när det gäller denna insyn? Jo, säger man, det är döden för det fria näringslivet. Ni se, att det icke är så enkelt att avgöra, var gränsen går mellan fiender och vänner till det fria näringslivet. När den liberale presidenten i Förenta staterna beskylls för att vara i färd med att taga död på det fria näringslivet därför att han kräver en undersökning om industriens förmåga att betala. får kanske var och en säga sig, att gränsdragningen, som herr Ohlin var så intresserad av, icke är så lätt att göra.

Jag skulle tro, att likaväl som man på borgerligt håll förut den ena gången efter den andra har fått flytta fram sina positioner just med hänsyn till att förhållandena ändrat sig och att man sett, att det man gjorde motstånd mot visat sig gagneligt, likaväl kommer man nu att få flytta fram sina positioner också när det gäller samhällets ingripande i det ekonomiska livet. Ty det problem, som herr Ohlin själv här berörde och som han inser är ett allvarligt problem för det s. k. fria näringslivet, är att striden icke bara gäller, hur man skall kunna få så och så många fler ören i timmen. Det är icke bara fråga om fördelningen av produkterna, utan bakom fördelningsproblemet skymtar frågan: hur skall man kunna få ett förnuftigt samarbete till stånd mellan de olika produktiva krafterna i samhället? Och har man ställt upp det problemet och ser, hur det i det fria näringslivet leder till förödande konflikter, måste man fråga oppositionen: äro ni övertygade om att, om man tager upp problemet på allvar, man kan avvisa hela raden av de lösningar, som vuxit fram som starka krav inom arbetarrörelsen och inom den socialistiska rörelsen? Herr Ohlin förklarar, att inom de borgerliga och långt inne bland arbetarleden är man i grund och botten anhängare av friheten. Skulle icke herr Ohlin från den utgångspunkten kunna ställa den frågan till sig: hur kan det komma sig, att det liberala partiet såsom bärare av dessa frihetskrav har trängts undan i hela Europa? Hur kan det komma sig, att just den grupp, som så att säga skulle taga mest på allvar det som borde förena de flesta människor, icke samlat massorna omkring sig? Tror icke herr Ohlin, att det beror därpå, att den uppfattning av friheten, som den stora massan har, är mera förenlig med den uppfattning om samarbete och organisation, som socialdemokratien företräder? När herr Ohlin och folkpartiet, och låt oss

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
gärna säga våra konservativa, komma till insikt om detta, då först kan det bli tal om ett fruktbärande samarbete. Men det får ligga på denna gränsen om det som skiljer regering och opposition från varandra.

Herr Ohlin erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! En replik ger mig icke möjlighet — vilket jag beklagar — att svara på den långa rad av stora frågor, som finansministern vidrörde. Jag tvingas därför att begränsa mig till ett par mera speciella saker.

För det första säger finansministern, att det är en ny sak detta, att oppositionen begär en plan för lång tid framåt. Man brukar icke uppgöra inkomstplaner, när man icke har utgifterna bestämda, säger finansministern. Men om det är så, att regeringen utlovar dyrbara saker och i ganska bestämda ordalag ställer dem i utsikt — jag utgår ifrån att socialminister Möller talar icke på egna vägnar utan på regeringens, ehuru jag icke fått svar ännu på den frågan — skulle icke finansministern då kunna förstå, att man från oppositionens sida finner det naturligt med ungefär *samma grad av bestämdhet*, när det gäller finansieringsmöjligheterna som när det gäller löfena om de lockande reformerna? Vad oppositionen vänder sig mot är, att regeringen säger, att finansieringen är något som man icke kan gå in på nu, samtidigt med att man reser omkring och utlovar dyrbara reformer. Herr Wigforss erkänner nu, att regeringen icke har någon finansieringsplan. Men jag skulle vilja fråga, om detta då icke innebär, att socialminister Möller genom sina bestämda deklarationer begränsar regeringens handlingsfrihet i hög grad genom att ställa både regeringen och andra inför en *fait accompli*?

Vidare förklarar finansministern, att en opposition icke bara skall vänta. Vilken reform vill ni uppskjuta? frågar han. Det är icke för mycket begärt att få besked om den saken. Jo, det är det, när finansministern ett ögonblick tidigare förklarat, att han själv icke är beredd att säga något, innan bestämda utgiftsförslag föreligga. Då är det för mycket begärt, att oppositionen skall giva bestämt besked. Det får väl vara någon likhet i fråga om ansvar och förpliktelser, och det är väl den som har kansliet till sitt förfogande som har den största förpliknelsen att börja.

Så säger finansministern, att staten under detta budgetår går miste om pengar, att alltså medborgarna få betala mindre, och att detta måste vara en lättnad för dem. Jag har visat, att det bara blir ett uppskov på några månader. Skattebetalarna räkna ju per kalenderår. De få däremot en årlig skattebörda som är 5 å 10 % större, därför att skatten beräknas på ett annat sätt än f. n. Vinsten av uppskovet motsvarar icke mer än en bråkdel av 1 %, medan skattebördan ökas med 5 å 10 %. — Ja, men man får uppskov alla de följande åren också, invänder finansministern. Han vill kapitalisera den lilla procenten — och det förstår jag väl, ty annars är den försvinnande liten. Men finansministern glömmer, att man då också skall kapitalisera de 5 å 10 procenten. Han gör alltså två misstag: han förbiser, att en sådan jämförelse är riktig, och han glömmer helt de 5 å 10 procenten, som dock äro mycket betydelsefulla.

Till sist en sak. Vid konserthusdiskussionen frågade jag efter finansieringsmöjligheterna. Finansministern svarade: herr Ohlin får vänta tills budgeten kommer. Jag har väntat till dess, men jag har icke fått något svar.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande förevarande propositioner till kl. 7.30 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 3.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:t proposition, nr 10, med förslag till lag om ändrad lydelse av 32 § 3 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Denna proposition bordlades.

§ 4.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Stjärne m. fl.*, nr 39, om ökat anslag till underhåll av enskilda vägar m. m.;

herr *Holmberg m. fl.*, nr 40, om ändrade bestämmelser rörande bostadsförbättringsbidrag;

herrar *Jonsson* i Järvsand och *Adolfsson*, nr 41, angående anslag till de lungsjukas riksförbunds studieverksamhet;

herrar *Lundqvist* och *Svensson* i Alingsås, nr 42, om anslag till anordnande av vissa sjuktransporter;

herrar *von Friesen* och *Nilsson* i Göteborg, nr 43, om ökning av antalet tullkontrollörer;

herr *Johnsson* i Kastanjegården *m. fl.*, nr 44, om rätt till fria hemresor för försvarsväsendets musikelever;

herrar *Lindahl* och *Gustafsson* i Bogla, nr 45, angående gottgörelse i vissa fall åt befattningshavare för förlängning av väntetid på befordran;

fru *Gustafson m. fl.*, nr 46, om uppflyttning i högre lönegrad av de sociala kuratorerna vid karolinska sjukhuset och serafimerlasarettet;

herr *Hagård m. fl.*, nr 47, om bidrag till avlöning åt en landsantikvarie för södra Älvsborgs län;

herr *Lundstedt m. fl.*, nr 48, om upprättande av musikkår vid Göta pansarlivgarde;

herr *Liedberg m. fl.*, nr 49, angående borttagande av omsättningsskatt vid försäljning av traktorer;

herr *Thapper*:

nr 50, om pension åt förre vägarbetaren K. J. Johansson;

nr 51, om pension åt förre vägarbetaren G. S. Johansson;

nr 52, om pension åt förre vägarbetaren J. H. Dahlgren; och

nr 53, om pension åt förre vägarbetaren J. M. Nilsson;

herr *Severin* i Gävle *m. fl.*:

nr 54, om pension åt förre vägarbetaren J. A. Svensson; och

nr 55, om pension åt förre vägarbetaren H. O. Larsson;

herr *Jacobson* i Vilhelmina:

nr 56, om pension åt förre ban- och byggnadsarbetaren F. J. Lundström; och

nr 57, om pension åt förre vägarbetaren P. L. Bylund;

herr *Hällgren*, nr 58, om pension åt förre vägarbetaren J. A. Lundberg;

herrar *Hällgren* och *Törnkvist*, nr 59, om pension åt förre vägarbetaren K. F. Lindström;

herr *Hällgren*:

nr 60, om pension åt förre vägarbetaren E. E. Karlsson;

nr 61, om pension åt förre vägarbetaren P. A. Jonsson;

nr 62, om pension åt förre vägarbetaren A. Gustavsson;

nr 63, om pension åt förre vägarbetaren O. B. Berglund;

nr 64, om pension åt förre vägarbetaren A. B. Elmén;

nr 65, om pension åt förre vägarbetaren A. Björn; och
nr 66, om pension åt förre vägarbetaren A. P. Söderström;
herr *Holmberg*, nr 67, om pension åt förre vägarbetaren J. F. Bäckström;
herr *Lundqvist*, nr 68, om pension åt förre arrendatorn G. F. Olsson;
herr *Fagerholm*, nr 69, angående utredning av frågan om pension åt arvo-
des- och kontraktsanställd personal i statens tjänst;
herrar *Larsson* i Julita och *Lundbom*, nr 70, angående sänkning av räntan
å byggnadsförskott ur kyrkofonden;
herr *Lövgren m. fl.*, nr 71, om beredande av rätt för innehavare av offentliga
förtroendeuppdrag till ersättning för olycksfall i arbete;
herr *Nordström* i Kramfors *m. fl.*:
nr 72, angående bestridande av kostnaderna för av myndighet förordnade
ordningsvakter;
nr 73, om upphävande av lagarna om kollektivavtal och arbetsdomstol; och
nr 74, om revision av vissa bestämmelser i ordningsstadgan för riket städer;
herr *Andersson* i Alfredshem *m. fl.*, nr 75, om ändring av 5 § 2 mom. lagen
om barnbidrag;
herr *Johanson* i Norrköping *m. fl.*, nr 76, angående översyn av bestämmel-
serna i lagen om rätt till jakt *m. m.*;
herr *Orgård m. fl.*, nr 77, om förhöjt anslag till Samfundet för hembygds-
vård *m. m.*;
herr *Johansson* i Mysinge *m. fl.*, nr 78, om förhöjt anslag till befrämjande
i allmänhet av nötboskapsaveln;
herrar *Johansson* i Norrfors och *Andersson* i Hedensbyn, nr 79, om förhöjt
anslag till byggande av odlingsvägar;
herrar *Svensson* i Ljungskile och *Sandberg*:
nr 80, i anledning av Kungl. Maj:t förslag i fråga om avsättning till fonden
för premielån till egnahemslåntagare; och
nr 81, om höjning av ersättningen till egnahemsombuden;
herr *Persson* i Stockholm *m. fl.*, nr 82, om undanröjande av rättsliga hinder
mot en kommunalisering av stuverirörelsen;
fru *Nordgren m. fl.*, nr 83, om beredande av bättre försörjningsmöjligheter
åt änkor;
herr *Lindahl m. fl.*, nr 84, angående demokratisering av medaljutdelningen
till statens befattningshavare;
herr *Nolin m. fl.*, nr 85, angående tillhandahållande åt jord- och skogsbruket
av i krigsmaktens förvar befintliga lager av sprängämnen;
herr *Dahlgren m. fl.*, nr 86, angående utredning av frågan om billiga se-
mesterresor för arbetstagare; och
herr *Lindberg*, nr 87, angående utarbetande av en redogörelse över svenska
handelsflottans förluster under andra världskriget av människoliv och egen-
dom.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.40 e. m.

In fidem
Gunnar Britth.

Torsdagen den 17 januari.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Riksdagsman *Birger Gezelius* undersöktes på öronmottagningen vid Centrala länslasarettet i Falun den 15 januari 1946, och härvid visade han sig hava en subchronisk varbildning i vänster käkhåla. På grund härav endonasaltrepanerades den vänstra käkhålan i dag, och avsikten är att spola densamma, närmast tre gånger i veckan, tills att käkhålan renats från var. På grund av inverkan från varbildningen är han i psykiskt hänseende arbetsoförmögen under den närmaste tiden, vilket härmed intygas på heder och samvete.

Falun den 16 januari 1946.

F. Olaison,
lasarettsläkare.

Kammaren beviljade herr Gezelius, som av herr talmannen erhållit ledighet från riksdagsgörömlen under tiden den 12—16 innevarande januari, fortsatt ledighet tills vidare från och med denna dag.

§ 2.

Herr andre vice talmannen anmälde, att debatten rörande Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1946/47 och, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1945/46 nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet enligt förut skedd anteckning till

*Vid remiss
av statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr **Hagberg** i Malmö, som anförde: Herr talman! Denna remissdebatt är ganska säregen ur den synpunkten, att vi, kan man kanske säga, på visst sätt diskutera någonting som inte finns, nämligen en budget, i varje fall i vedertagen bemärkelse. Finansministern har tidigare under debatten själv meddelat, att här icke föreligger någon inkomstplan och icke heller någon utgiftsplan. Man har från oppositionens sida helt naturligt fäst sig vid detta, att regeringen inte förete någon inkomstplan. Finansministern replikerar häremot, att man inte kan förete någon inkomstplan, då man inte har någon utgiftsplan, och någon sådan kan tills vidare inte åstadkommas, eftersom man inte är färdig med alla de omfattande utredningar, undersökningar och kostnadsberäkningar, som givetvis erfordras för alla de stora sociala reformer som nu ligga i stöpsleven och som vi allesammans vänta på. Då denna utgiftsplan inte föreligger, menar finansministern, är det orimligt att av regeringen kräva en inkomstplan eller finansieringsplan.

Det är klart att man kan arrangera frågeställningen på det sättet. Man skulle emellertid enligt min mening också kunna vända på frågeställningen och

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

säga, att inkomstplanen väl i alla fall borde komma i första rummet och först därefter utgiftsplanen. Först bör man väl taga reda på hur mycket vi ha att röra oss med, och sedan få vi försöka reglera utgifterna därefter. Jag menar med dessa antydningar, att under normala förhållanden — och det är väl i alla fall meningen att det är normala förhållanden vi nu så småningom skola försöka glida in i — böra statsutgifterna anpassas efter statsinkomsterna och inte statsinkomsterna efter statsutgifterna. Saken gäller väl dock inte hur mycket medborgarna skola få behålla utan hur mycket staten rimligtvis kan anses ha rätt att taga.

Nu är det kanske inte ändamålsenligt att vid detta tillfälle taga upp en diskussion om dessa ting. Finansministern har meddelat, att vi få ge oss till tåls till någon tidpunkt längre fram, då dessa inkomst- resp. utgiftsplaner skola föreligga. Detta finansministerns påpekande ger mig anledning till en reflexion i ett speciellt ämne. Ganska avgörande för hur dessa planer skola läggas upp måste naturligtvis bli resultatet av arbetet inom den skatteberedning som för närvarande arbetar under finansministerns ledning, 1945 års statskatteberedning, som den officiellt heter. Man hade möjligen tänkt sig att denna statsskatteberedning, på vilken ett stort ansvar vilar, skulle ha satt i gång och arbetat i ett ganska forcerat tempo för att bli färdig något så när i tid. Detta är emellertid, såvitt jag kan förstå, inte alls fallet. Jag har studerat riksdagsberättelsen, och där finner man, att denna kommitté under finansministerns ledning hittills varit samlad endast vid trenne tillfällen. Det har uppgivits man och man emellan, att överläggningarna vid dessa trenne tillfällen skulle ha varit av tämligen allmän karaktär. Då man inte har nått längre i arbetet inom denna för hela finansieringen dock ganska fundamentala statsskatteberedning, undrar man ju när riksdagens kamrar kunna bli i tillfälle att taga ståndpunkt till alla dessa väldiga projekt. Såvitt jag förstår kan det inte ske förrän om tre eller fyra månader, kanske ännu längre fram på försommaren. Då skall riksdagen kanske under loppet av en eller annan vecka, när alla vilja resa hem, tvingas att plöja igenom och taga ståndpunkt dels till ett stort komplex av sociala reformer med mycket vittsvävande verkningar och dels till en finansieringsplan av betydande omfattning, en finansieringsplan, som naturligtvis måste vara knuten till resultatet av det arbete som utföres inom 1945 års statsskatteberedning. Jag har naturligtvis ingen aning om till vilket resultat denna statsskatteberedning kan komma, men det är väl ganska antagligt att den kommer att presentera för riksdagen förslag till ganska genomgripande förändringar i fråga om den nuvarande strukturen av vår statliga beskattning. Det har ju talats om att värnskatten skulle försvinna. Finansministern har själv varit inne på det ämnet i dag. Men som var och en har anledning att antaga, blir det väl närmast till namnet. Jag föreställer mig, att värnskatten på ett eller annat sätt skall inarbetas i den så att säga ordinarie inkomst- och förmögenhetsbeskattningen. Även andra grenar av beskattningsväsendet äro ju föremål för undersökningar av denna skatteberedning. Det blir alltså jämte de stora sociala frågorna och den stora finansieringsplanen såvitt jag förstår även en ganska stor skattereform, som vi i ett svep skola försöka klara av någon gång långt fram på sommaren. Detta arbete måste komma att företagas i tecknet av hets och forcering. Detta gör ju ett ganska underligt intryck i en tid, då ordet planhushållning och planering dock ligger på så många människors läppar.

I sitt anförande i dag hade finansministern en liten passus som livligt uppmärksammades. Han gjorde därvid en slags definition på begreppet uppskjuten utgift. Han menade att en uppskjuten utgift kan sägas vara ungefär detsamma som en sparad utgift. Jag vet inte om man skall taga detta finansministerns

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

uttalande så alldeles allvarligt. För min del fattade jag det närmast som ett utslag av den debattglädje, som finansministern så ofta lägger i dagen. Jag vet i varje fall inte om svenska folket har samma uppfattning, det vill säga att en uppskjuten utgift skulle vara detsamma som en sparad utgift. Jag vet t. ex. inte vad man tycker när nyårsräkningarna komma till medborgarna.

Jag lyssnade med stort intresse till det anförande, som den socialdemokratiska gruppordföranden herr Fast höll här på förmiddagen. Jag uppmärksammade — och jag är säker på att många av kammarens ledamöter gjorde detsamma — den ganska koncilianta ton som präglade detta anförande, i varje fall i dess första avsnitt. Herr Fast uttryckte — jag föreställer mig på sin grupps vägnar — sin tillfredsställelse över den vidgade förståelsen på borgerligt håll för det sociala reformarbetet. Jag tror att man med en viss tacksamhet kan taga emot detta erkännande, som jag tror är riktigt. Men samtidigt undrar jag, om man inte skulle kunna framföra krav på en liten smula reciprocitet från motsidan. Denna reciprocitet skulle jag vilja efterlysa. Jag efterlyser den inte hos herr Fast. Jag har nämligen det intrycket, att herr Fast själv är benägen att visa en sådan förståelse även för motsidans synpunkter och uppfattningar. Men jag är inte säker på att samma redobogenhet är till finnandes inom de mera perifera kretsarna av den meningsriktning som han företräder. Jag har den bestämda uppfattningen att en sådan ömsesidig förståelse, en sådan samarbetsvilja, inte kan vara annat än till godo. Jag menar nämligen att värdet av att genomföra en reform måste bli större ju flera som kunna enas och samsas om reformen. Vid ett tillfälle i sitt anförande opponerade sig herr Fast mot vad han kallade myntandet av glosor och slagord riktade mot socialdemokratien. Han lämnade också en lång serie exempel på sådana glosor och slagord, som han menade att man på borgerligt håll hade myntat med avsikt att komma socialdemokratien till livs. För egen del har jag mycket litet till övers för en argumentering som föres i slagordens tecken. Jag har den kanske en smula gammalmodiga uppfattningen, att det i det långa loppet nog är sakens sanning som tar ut sin rätt. Men med anledning av vad herr Fast påpekade skulle jag dock gärna vilja framhålla, att man även på den andra sidan nog gjort sig skyldig till att i motsvarande mån mynta dylika glosor och slagord. Herr Fast lämnade en del exempel på slagord från borgerligt håll, och jag skulle kunna lämna exempel på sådana från socialdemokratiskt håll. Jag skall emellertid inte göra det. Jag tar i stället fasta på den uppfattning herr Fast gav uttryck åt, nämligen att det inte tjänar mycket till att inom det politiska meningsutbytet operera efter sådana linjer. Kan herr Fast med sitt anförande medverka till att den politiska debatten frigöres från sådana slagord, så tror jag att han gjort meningsutbytet här i landet överhuvud taget en ganska stor tjänst.

Jag övergår så, herr talman, till att säga några ord om statsverkspropositionen. Det kanske starkaste intrycket av denna proposition i år, åtminstone vad mig personligen beträffar, är att de långa krishusållningsåren uppenbarligen trubbat av sinnet för vad jag skulle vilja kalla ett fredsmässigt betraktelsesätt när det gäller de statsfinansiella problemen. Överhuvud taget tycker jag det kunde vara på tiden att samtidigt med återgången till mera normala förhållanden i allmänhet en pånyttfödelse av förkrigstidens mentalitet ägde rum, så att vi lärde oss tänka och känna i bättre överensstämmelse med den ekonomiska verklighet som nu föreligger. Hur denna verklighet framdeles skall komma att te sig är naturligtvis ganska ovisst. Regeringens konjunkturbedömning sådan den kommer till officiellt uttryck i statsverkspropositionen utmärkes visserligen — det vill jag för min del gärna understryka — av en berömvärd försiktighet. Det påpekandet har för övrigt gjorts tidigare under

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

överläggningen i dag. Denna försiktiga inställning kontrasterar emellertid på ett ganska märkligt sätt mot den i varje fall relativa ekonomiska bekymmerslöshet, varmed man förebådar ett reformprogram av så expansionistisk räckvidd, att dess genomförande enligt min mening måste förutsätta en beständig högkonjunktur. De goda tider vi för närvarande ha vila, måste man nog säga, på en tämligen bräcklig grund.

Bränslefrågan är ett ömtåligt kapitel, som jag inte skall gå in på. Denna fråga befinner sig som alla veta i ett högst prekärt läge. Jag vill påpeka, att det läget sannolikt för ögonblicket är mera kritiskt än vad det var till och med under kriget. Våra exportleveranser på kredit måste ju dock förr eller senare upphöra. Man kan inte göra affärer på det sättet, hur länge som helst. Avnämarnas motprestationer svara i många fall inte mot gjorda utfästelser, och det påräknade tillskottet till vår försörjning uteblir följaktligen. Den oundvikliga följden blir — jag vill för övrigt påpeka, att den redan blivit — nedskuren export. I dagens läge intresserar väl importen mest, men på längre sikt är det nog så, att exporten träder i förgrunden. Försäljningsproblemet ställer sig helt annorlunda. Jag tror det kan vara ganska angeläget att påpeka detta när det inte längre är fråga om att tillgodose hjälpbehovet genom kreditleveranser utan att i hård tävlan med andra exportländer söka avyttra våra produkter. Den tiden står för dörren ganska snart och kommer att bli en hård prövning för vårt näringsliv.

Vi ha vidare de internationella betalningssvårigheterna. Det kan inte vara opassande att i remissdebatten tala även om dessa ting. Dessa svårigheter komma att göra sig gällande för lång tid framåt. Produktionens återställande i de förhärjade länderna kommer att dröja, och det är i alla fall ytterst på utsikterna härutinnan det beror om och när dessa länder skola kunna medverka till den internationella arbetsfördelning som är avgörande — och det måste vi alla vara på det klara med — även för vår egen sysselsättning och försörjning. Man får inte glömma bort att huvudparten av vår export och vår import normalt faller på de europeiska länderna, som nu äro fullständigt förödda. Jag skall inte uppehålla mig vid konjunkturperspektivet i Förenta staterna och England. Hela världsekonomiens gestaltning kommer att bestämmas av hur man där lyckas lösa omställningsproblemet. Ingen kan i dag säga hur de enorma svårigheter dessa länder ha att kämpa med skola kunna redas upp. Förutom de materiella och psykiska faktorerna har man ju den tunga slag-skugga, som de inrepolitiska motsättningarna kasta över hela det ekonomiska återuppbyggnadsarbetet.

Jag har, herr talman, med dessa ord velat peka på att situationen ute i världen knappast är sådan, att den för vår del motiverar några spekulationer i vad jag skulle vilja kalla för en konjunkturhausse. Vi kunna inte se bort ifrån vad som händer och sker utanför våra gränser. Liksom tidigare städse varit fallet måste vi även framdeles räkna med att de inflytelser som starkast påverka vårt konjunkturläge nå oss, säga vad man vill, via utrikeshandeln. Vi kunna icke sätta på oss några skygglappar. Man kan i detta sammanhang förvisso säga, att, som det står i den gamla psalmen, vår egen kraft ej hjälpa kan. Det är att driva ett ganska farligt spel, när man direkt eller indirekt söker bibringa opinionen den föreställningen, att vi här i landet kunna föra en självständig konjunkturpolitik och sedan på den grunden basera en expansiv statshushållning. Jag kan inte underlåta att fästa uppmärksamheten vid det som jag tycker ganska märkliga förhållandet, att finansministern i sitt långa och naturligtvis ytterst värdefulla anförande överhuvud taget, såvitt jag fattade honom rätt, inte alls berörde dessa dock alldeles fundamentala förhållanden. Vi kunna inte vara oss själva nog i detta sammanhang. Hela vårt handlande

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är intimt knutet till hur förhållandena komma att gestalta sig utanför våra gränser.

Det går nu inte att förintä kritik av den beskaffenhet jag nu sökt framföra med förebråelser för bristande reformvillighet. Vi ästunda nog alla en så hög social standard som överhuvud taget ligger inom det möjligas ram. Ingen svävar på målet på den punkten. När vi emellertid från den meningsriktning jag tillhör uttala våra allvarliga betänkligheter inför den forcering av den samhälleliga hjälpverksamhetens utbyggande som regeringen förebådar, är det endast och allenast därför att denna forcering vilar på ekonomiska förutsättningar, vilka, för att använda ett ganska milt uttryck, äro i hög grad ovissa.

Risken för överdimensionering i förhållande till de ekonomiska resurserna har för resten flera sidor. En av dessa är att ett starkt försämrat ekonomiskt läge kan nödvändiggöra att man en vacker dag kanske måste taga tillbaka vad som en gång givits. Vad detta skulle leda till i olika sammanhang och olika hänseenden behöver jag nog inte uppehålla mig vid.

En fortsatt social utbyggnad — det är ju ett tema som legat långt framme i diskussionen i dag — ha ju samtliga politiska partier med fog förklarat sig vara intresserade av. Men i detta sammanhang hör man ofta i diskussioner, åtminstone ute i landet, att det gäller att vissa ting för framtiden skola göras, som det heter, fria för medborgarna. Ja, herr talman, gärna det. Men jag kommer då in på vad som i själva verket menas med fritt i detta sammanhang. På den punkten tror jag att en hel del oklarhet råder. Jag har på diskussionsmöten hört många människor som givit uttryck åt den uppfattningen, att dessa så kallade fria skolmåltider verkligen bli gratis. Detta är naturligtvis i ganska väsentlig mån en synvilla, en lek med ord och ingenting annat. Dessa människor, som tro att de få skolmåltiderna gratis åt sina barn, få naturligtvis vara med om att betala dem, ehuru på ett annat sätt, nämligen skattevägen. Det allmänna, detta nebulosaartade uttryck som så ofta användes, förmår trots alla de överjordiska egenskaper, varmed det anses utrustat, icke skapa någonting av intet. Vill man ge ut 52 miljoner kronor för fria skolmåltider, så måste man få in 52 miljoner kronor på något sätt, det vill säga då blir i skatter. Någon annan utväg står inte till buds, ty man kan väl inte låna för ett sådant ändamål som detta.

Nu säger möjligen någon, att vad som här påpekas av mig kanske är riktigt, men att skatterna väl ändå få bestridas av dem som ha bäst råd, det vill säga de som ha de större inkomsterna och förmögenheterna. Här kommer alltså, menar man, en utjämning till stånd. Skolmåltiderna bli på det sättet fria åtminstone för det överväldigande antalet barn. Jag tror emellertid att på den punkten i resonemanget ett ganska stort misstag göres av många människor, som diskutera dessa ting. Utjämningen i skattehänseende har nämligen redan fortskridit så långt, att det i de högre skikten inte finns så mycket att ta, i varje fall inte när det gäller inkomstbeskattningen. Finansministern har ju själv vid ett solent tillfälle påpekat den saken, och den enkla sanningen är, att varje ny social föranstaltning måste betyda ett nytt ingrepp, men knappast ett ingrepp i de s. k. rikas utan snarare i den breda massans beskattning. De fria skolmåltiderna, de förbättrade folkpensionerna o. s. v., allt detta måste till syvende och sist betalas just av de medelstora och mindre inkomsttagarna. Saken kan också uttryckas på ett annat sätt. Man kan säga att när skatten numera griper djupt ned bland de lägre inkomsttagarnas massa, återfinnas föremålen för den sociala omvårdnaden i allt vidare samhällskretsar. Det är enligt min mening alldeles riktigt, när det har sagts att majoriteten av skattebetalare torde vara alldeles ur stånd att avgöra om de höra till dem, som få avstå något av sin inkomst åt andra, eller om de höra till dessa andra, som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

få tillbaka mer än de måste ge ut. Jag tror det skulle vara ganska intressant att gå ut och fråga folk vad de tro på den punkten. Svaren skulle nog bli ganska överraskande.

Den enda möjligheten till en väsentlig ändring i dessa förhållanden är naturligtvis en mycket snabb och avsevärd ökning av nationalinkomsten, d. v. s. av skatteunderlaget. Ha vi att räkna med en sådan? När man läser riksräkenskapsverkets uttalande i statsverkspropositionen i år, får man knappast något intryck av att en sådan utveckling är sannolik. I varje fall när det gäller 1946 års taxering tycks man inte våga räkna med en större stegring av det till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara beloppet än 5 procent.

Regeringen önskar framställa sin skattepolitik som ett utslag av social rättfärdighet. Man vill uppenbarligen, åtminstone från visst håll, hålla den föreställningen vid liv, att det svenska samhället av i dag är ett klassamhälle, där en djup klyfta skiljer fåtalet besuttna från mångfalden egendomslösa. Alla veta, i varje fall i denna församling, att så inte är förhållandet. Den senaste inkomststatistiken visar — jag har redan antytt något om den saken — att praktiskt taget intet står att vinna i fråga om ytterligare nivellering, såvida inte konfiskatoriska åtgärder sträckas mycket djupt ned i inkomstklasserna, ned i de breda och allra bredaste lagren. Endast därigenom kan man få ytterligare pengar till skatter.

Ingen och allra minst jag vill förneka eller förringa regeringens sociala nit-älskan. Men man måste tyvärr samtidigt konstatera, att den lider av en viss ensidighet. Jag vill i detta sammanhang endast peka på dess så ofta dokumenterade brist på förståelse för sparandet. Det var inte så länge sedan våra otaliga sparare sattes i högsätet av statsmakterna. Man appellerade inte minst från denna talarstol bevakande till deras medverkan till att fylla statens lånebehov och hejda inflationsfaran. Det utlovades bättre och billigare varuförsörjning bara kriget var till ända. Men hur har det blivit? Jag behöver inte teckna någon bild av vad som hänt. Nu äro dessa småsparare borta. Moren har gjort sin plikt, moren kan gå! Inga smulor falla dem till från den sociala omtankens eljest rikt dukade bord. Den senaste räntesänkningen, som enligt min mening företagits utan tvingande skäl, tunnade ytterligare ut den magra avkastningen på deras mödosamt hopsparade kapital. Om jag inte är alldeles oriktigt underrättad, talas det nu man och man emellan till på köpet om att en ny räntesänkning skulle vara i annalkande. Någon egentlig prisnedgång har inte märkts ännu, trots att en sådan ju ställdes i utsikt, och någon sådan är heller inte att vänta i år. Arbetarna ha återfått fredstidens reallöner och i flera fall erhållit väsentligt mera, vilket är dem väl unnat. Även tjänstemännen ha fått sin kompensation, ehuru den tyvärr är långt ifrån tillfredsställande. Men småspararna tänker ingen på. De utgöra folket som statsmakterna glömde. En massa människor runt om i landet äro dock helt eller delvis beroende av sitt lilla sparkapital. Tyvärr ha de ganska små möjligheter att hävda sina behov och synpunkter i ett samhälle, där ensamt den organiserade styrkan tycks fälla utslaget. De tillhöra de stilla i landet, men fördenskull borde de inte vara alldeles undandragna den landsfaderliga regeringens omtanke. Vad dessa stora folkgrupper i första hand, såvitt jag kan bedöma, önska är att deras legitima behov och intressen vägas emot de intressen, som nu såvitt man kan se åtnjuta regeringens speciella hägn. Av en politik, som gör anspråk på att till målsättning ha social välfärd och jämlikhet, borde man rimligen kunna fordra, att en smula hänsyn visas också de folkgrupper, som jag här talat om. Dessa människor med sin flit och omtanke, med sin sociala ambition, måste dock räknas till de produktiva krafter, som intet samhälle kan undvara, inte ens det annars så berömda svenska folkhemsbygget. De som makten hava ha dock inte visat något överdrivet intresse för den saken. I stället stäl-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ler man som vi alla veta i utsikt nya skatter och pålagor. Man finner på bestämmande håll, att förmögenheter, som det heter, inte burit sin andel av krigets bördor. Jag skulle vilja säga till dem, som göra ett dylikt påstående: gå och fråga en människa, som före kriget hade en förmögenhetsavkastning på 3 000 kronor men som nu genom räntesänkningen och penningvärdets försämring fått se sig ställd inför problemet att söka klara sig med inte ens halva detta belopp, om inte han eller hon i alla fall anser sig ha varit med om att bära krigets bördor.

Jag har sett att medlemmar av den nuvarande regeringen deltagit i Sparfrämjandets sparsamhetskampanjer med tankeväckande vädjande till spararna, där de understrukit sparviljans betydelse för vårt land och nödvändigheten av att bevara spararnas stora grupp. Det är utomordentligt välformulerade och riktiga deklARATIONER, men jag skulle vilja fråga: hur skulle det vara om man inte inskränkte sig till dessa deklARATIONER vid dylika solenna tillfällen, utan även i den grå vardagen i någon liten mån i praktisk handling omsatte dessa höga grundsatser.

Herr talman! I sitt stora anförande tidigare i dag förklarade finansministern, att det konstitutiva för socialdemokratien till skillnad, ville det synas, från andra meningsriktningar är, att man sätter människan, individen i centrum. Jag skulle tänka mig, herr talman, att det problem jag här senast har berört, småspararnas problem, ger ganska rika möjligheter för de politiskt maktägande att om de så önska ägna en smula uppmärksamhet just åt människan och individen. Jag tror att småspararna ha gjort sig ganska väl förtjänta om en dylik omtanke.

Vidare yttrade:

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! Jag har inte tänkt gå in på de stora problem, särskilt av finansiell art, som diskuterats här i dag. Jag har begärt ordet närmast för att göra några erinringar i anslutning till nionde huvudtiteln.

Inledningsvis och i förbigående vill jag då påminna om ett meddelande, som mötte oss alldeles som riksdagen sammanträdde och som innehöll, att förmalningsbidraget till kvarnarna hade nedsatts till halva sitt förutvarande belopp. Jag har för min del ingen erinran att göra mot den sakliga innebörden av detta beslut. Jag var redan 1942 med om att väcka en motion, som gick ut på att man borde försöka undvika generella livsmedelssubventioner som komma alla till del alldeles oberoende av huruvida vederbörande behöver dem eller inte. Denna motion avvisades av riksdagen, och sedan har frågan om rabatters och subventioner och inte minst detta förmalningstvångs fortsatta bestånd varit föremål för debatt i denna kammare vid varje riksdag, såvitt jag minns rätt. Den sista debatten om dessa ting försiggick i juni månad 1945 i anslutning till det statsutskottsutlåtande i frågan, som då behandlades. Vid detta tillfälle förelågo ett par reservationer. Den ena gick ut på att man borde sätta ned förmalningsbidraget med 2 kronor och på det sättet försöka spara 12 miljoner kronor. Den andra reservationen var litet försiktigare avfattad. Där i uttalades, att utskottet borde i sin motivering säga, att frågan om dessa förmalningsbidrags avveckling borde fortast möjligt upptagas till prövning av Kungl. Maj:t.

Motiveringen för införande av förmalningsbidragen var från början dels att man inte ville att de höga brödsädespriserna skulle slå igenom i bröd- och mjölpriser och på det sättet fördyra brödet och dels att man ville förhindra, att dessa höga brödpriser skulle på något ofördelaktigt sätt påverka levnads-kostnadsindex och detta förhållande sedan göra sig gällande i olika riktningar. Då frågan i somras behandlades följde statsutskottet, vars talesman då var

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

herr Bergström i Hälsingborg, helt och hållet denna gamla motivering och avvisade tanken på att man redan i år helt eller delvis skulle avskaffa dessa förmalningsbidrag. Sedan frågan diskuterats i kammaren voterades med resultat, att en majoritet uttalade sig för att förmalningsbidraget skulle vara oförändrat. Som jag nämnde nyss har jag personligen ingenting emot att man nu delvis avvecklar detta förmalningsbidrag. Men när man år efter år har diskuterat och fattat beslut om saken här i riksdagen, kan det förefalla litet underligt, att regeringen bara sätter ned det utan att på något sätt höra riksdagen i frågan.

Inte mindre underliga äro de kommentarer, som följde meddelandet om att förmalningsbidragen nedsatts. Jag förmodar, att det är livsmedelskommissionen, som står för den motivering, som presterats för denna åtgärd. Den är av sådan art, att man gör det hela till en regleringsteknisk fråga och helt och hållet eller i det närmaste helt och hållet skriver bort det sociala momentet. Man säger bara, att den inverkan en nedsättning av förmalningsbidraget kan ha på brödspriserna torde bli ringa eller ingen. Man kan ju fråga sig, varför man under sådana förhållanden har betalat ut dessa tiotals miljoner år efter år, om effekten ifrån social synpunkt sett inte var större.

En annan fråga, som jag skulle vilja erinra om och som inte enbart är av historisk natur, gäller hushållningssällskapen. Såvitt jag kan förstå av departementschefens skrivning i punkt 81 i nionde huvudtiteln kommer intet förslag till omorganisation av hushållningssällskapen att framläggas för årets riksdag. I varje fall säger departementschefen, att han vill avvakta 1942 års jordbruksutrednings förslag, och skulle det därefter komma ett förslag till innevarande års riksdag, skulle det bli under den sista delen av riksdagen. Jag vill i detta sammanhang erinra om, att hushållningssällskapsutredningens förslag till omorganisation kom redan 1942, alltså vid en tidpunkt, då 1942 års jordbruksutredning nätt och jämnt var tillsatt. Redan vid 1943 års riksdag väcktes en mycket auktoritativ motion i bägge kamrarna, som gick under smeknamnet »landshövdingssmotionen», emedan den var underskriven av åtskilliga landshövdingar. I denna motion framfördes det yrkandet, att riksdagen redan 1943 borde med utgångspunkt ifrån denna motion fatta vissa principiella beslut om hushållningssällskapens organisation och samtidigt skriva till Kungl. Maj:t och be om förslag i frågan utan dröjsmål. Man ansåg emellertid då i jordbruksutskottet, att vederbörande departementschef inte på något sätt hade fördröjt frågan och att man därför inte rimligen kunde göra några påminnelser av sådan natur.

Nästa år, 1944, framlades ett förslag beträffande principerna för hushållningssällskapens organisation. Riksdagens beslut den gången gick beträffande förvaltningsutskottets sammansättning uppenbarligen emot vad dåvarande departementschefen önskade. Om nu detta var anledningen eller någon annan anledning förelåg blev dock resultatet, att ärendet icke fullföljdes vid 1945 års riksdag. Frågan togs upp av jordbruksutskottet i fjol, och utskottet yttrade därvid några ord, som jag skall be att få citera. Det heter i jordbruksutskottets utlåtande nr 1 för i fjol: »Då utskottet vid föregående års riksdag behandlade det omorganisationsförslag av hushållningssällskapen vars riktlinjer riksdagen då bereddes tillfälle yttra sig över, hade utskottet den uppfattningen, vilken också av departementschefen uttalades i förslagets hemställan, att den länge förebådade reformen skulle kunna genomföras från och med budgetåret 1945/46.

Utskottet, som förutsätter att den utredning som uppdragits åt lanbruksstyrelsen ej berör de principer varom riksdagen fattade beslut i fjol, måste beklaga att ärendets avgörande kommit att fördröjas ännu ett år. Utskottet har

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nu endast att göra det uttalandet, att den fortsatta utredningen med ledning av beslutet vid fjolårets riksdag måtte så bedrivas att ärendet kan slutbehandlas vid 1946 års riksdag.»

Detta är ett så tydligt uttalat önskemål från jordbruksutskottet och en enhällig riksdag, som man någonsin kan begära i någon fråga.

Jag kan visserligen inte uttala mig med absolut säkerhet på denna punkt. Men jag har fattat skrivsättet i statsverkspropositionen på det viset, att det måhända inte heller under denna riksdag kommer att avgas något förslag. Jag tycker, att detta är synnerligen egendomligt efter allt vad som förkommit i denna fråga. Jag hoppas dock, att vi längre fram under denna riksdag komma att få behandla ett förslag i frågan. Tyvärr ser jag nu att jordbruksministern skakar på huvudet, vilket således skulle visa, att mina värsta farhågor besannas.

Det har i denna fråga hänvisats till 1942 års jordbrukskommitté, och man citerar t. o. m. inte bara vad denna kommitté beslutat utan även vad den på en viss punkt diskuterat. I statsverkspropositionen anföres nämligen bl. a. följande: »Inom kommittén har även diskuterats, huruvida ej premisserna för riksdagens våren 1944 fattade beslut angående sammansättningen av hushållningssällskapens förvaltningsutskott ändras, därest den av kommittén tänkta uppdelningen av arbetsuppgifter mellan rationaliseringsorganen och hushållningssällskapen genomföres.» Jag förmodar, att det förelegat delade meningar i detta spörsmål även inom kommittén, eftersom man på denna punkt inte redovisar något beslut utan endast en diskussion. Jordbruksutskottets och riksdagens uttalande från i fjol redovisas emellertid, såvitt jag kan se, inte i något sammanhang.

Jag är inte någon expert på de parlamentariska och formella förhållandena. Jag skall därför inte göra några kategoriska uttalanden. Men jag antecknade under remissdebatten i höstas ett uttalande, som herr statsrådet Ericsson gjorde, när han talade om oljeutredningen och vilka åtgärder regeringen i det sammanhanget hade vidtagit. Statsrådet Ericsson sade då, att när riksdagen bestämt uttalat sin mening, har vederbörande statsråd att ovillkorligen ta hänsyn därtill. Detta är som sagt statsrådet Ericssons syn på sådana förhållanden, och det kan ju hända att andra statsråd inte ha samma uppfattning i dylika spörsmål.

En annan fråga, som jag här skulle vilja beröra, är det ärende som behandlas under punkten 145 i 9:e huvudtiteln. Denna punkt handlar om anslag till premielån. Egnahemsstyrelsen har begärt, att anslaget skulle höjas från 2 miljoner kronor till 3 miljoner kronor. Statsrådet har för sin del biträtt egnahemsstyrelsens förslag att premielånen skulle kunna höjas från 3 000 till 4 000 kronor beträffande de lån, som egnahemsnämnderna ha rätt att bevilja, och från 4 500 till 6 000 kronor i de fall, då särskilda beslut fattas av egnahemsstyrelsen. Statsrådet har således tillstyrkt en höjning av själva lånebeloppen enligt egnahemsstyrelsens förslag. Detta är enligt min mening säkerligen en mycket välbetänt åtgärd, som man har anledning att vara tillfredsställd med. Själva anslagssummans storlek har statsrådet emellertid begränsat till 2,5 miljoner kronor mot av egnahemsstyrelsen begärda 3 miljoner kronor. Jordbruksministern yttrar i sin motivering härför bl. a. följande: »Under förutsättning att premielån framdeles endast tilldelas egnahemslåntagare för åtgärder för iordningställande av verkligt bärkraftiga jordbruk synes det enligt min mening vara till fyllest, därest ifrågavarande anslag för budgetåret 1946/47 bestämmas till 2 500 000 kronor. Då understödjande av olämplig fastighetsbildning kommer att i hög grad försvåra den rationalisering av landets jordbruk, som framdeles måste komma till stånd, förutsätter jag alltså, att egnahemsor-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ganen beakta vikten av att i fortsättningen endast jordbruk av nyss antydd beskaffenhet lämnas stöd genom egnahemsverksamheten. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela de ändrade bestämmelser rörande förevarande verksamhet, som vid bifall till vad i det föregående förordats må finnas påkallade.»

Det är enligt min uppfattning ganska självfallet, att egnahemsorganen inte böra understödja en uppenbart olämplig fastighetsbildning. Detta ligger för övrigt redan i de direktiv, som för närvarande finnas för dessa organ. Jag anser emellertid, att statsrådets uttalande på denna punkt om att man inte skulle ge premielån eller egnahemslån annat än till verkligt bärkraftiga jordbruk är ett synnerligen hårt och onyanserat direktiv. Detta uttalande kan tagas till intäkt för en synnerligen restriktiv hållning från egnahemsorganens sida. I allmänhet synes man fatta begreppet bärkraftigt jordbruk på det sättet, att ett dylikt jordbruk måste omfatta omkring 15 hektar åkerjord med de ändringar, som kunna vara betingade av åkerjordens beskaffenhet. I den allmänna diskussionen i dessa frågor föreligger emellertid en stark tendens uppåt beträffande fordringarna på vad som skall anses vara ett verkligt bärkraftigt jordbruk. Jag inser mycket väl, att man inte bör uppmuntra och understödja nybildning av jordbruk, som inte äro bärkraftiga. Men i de bygder, där flertalet jordbruk äro av den beskaffenhet, att de icke enligt det hävdvunna begreppet kunna anses som bärkraftiga jordbruk, skulle en hård tillämpning av detta statsrådets direktiv leda till att flertalet av jordbrukarna där inte kunde hjälpas. Även i sådana bygder försäljas dessa jordbruk, och de behöva många gånger rustas upp.

En särskild anledning till att man kan vara betänksam på denna punkt är att 1942 års jordbrukskommitté under innevarande år avser att framlägga sitt principbetänkande. Detta betänkande kommer att till stor del syssla med frågan om jordbrukets rationalisering. Under sådana förhållanden borde man väl vänta med att utfärda några nya direktiv, till dess riksdagen får ta ståndpunkt till frågan mot bakgrunden av det synnerligen omfattande utredningsmaterial, som kommittén kommer att framlägga. Det är enligt min uppfattning föga praktiskt att nu på grundval av departementschefens uttalande i ärendet utfärda nya direktiv, som sedan kanske ånyo komma att bli ändrade i samband med ett annat beslut ett annat år. Jag tror därför, att det lyckligaste vore, att denna fråga finge bero till dess 1942 års jordbrukskommitté blir färdig med sitt arbete, så att hela frågan kan behandlas i ett sammanhang. Om man nu bör vänta på resultatet av jordbrukskommitténs utredning rörande hushållningssällskapen, vilken fråga dock utretts av en annan stor kommitté, finns det, såvitt jag kan se, minst lika stor anledning att invänta utredningens resultat beträffande en annan av de centrala frågor, som utredningen sysslar med.

Jag ämnar i denna remissdebatt även beröra en fråga, som på sista tiden kanske diskuterats mer än alla andra, nämligen mjölkpriset. Jag har under den tid jag deltagit i de olika jordbrukspolitiska debatterna för egen del hört till de mera försiktiga, då det gällt jordbrukets priskrav. Före kriget hade man ju att ta hänsyn till dels avsättningssvårigheter och dels de folkgrupper, som på grund av sina låga inkomster hade vissa svårigheter att klara sin livsmedelsförsörjning. Dessa utgångspunkter ha emellertid förskjutits åtskilligt under senare år och kanske inte minst nu under de två sista åren. Senast 1944 enade sig statsmakterna om ett principiellt program, som gick ut på att man skulle försöka låsa fast löneinkomsterna och sänka priserna på de punkter, där detta var möjligt. Man trodde att särskilt importvarorna skulle falla i pris. Riksdagen har för egen del uttalat sig i annat sammanhang för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en utjämning mellan jordbrukets arbetsinkomster och inkomsterna för andra därmed jämförliga folkgrupper. I första hand har man tänkt sig, att denna standardförbättring för jordbrukets del skulle kunna åstadkommas genom att kostnaderna för jordbruksdriften minskades och produktionsvolymen ökades. Om man då skulle få behålla i stort sett samma priser som tidigare, skulle det bli ett visst utrymme för ökade arbetsinkomster inom jordbruket.

Det år 1944 uppställda principprogrammet har nu åtminstone delvis måst uppgivas. Lönerörelserna äro i gång på olika håll, och det ser ut som om det skulle gå ganska långsamt för jordbruket, om man skulle få en standardhöjning på det tidigare beräknade sättet. Jag tror därför, att det finns anledning att ta upp dessa frågor till förnyat övervägande.

Finansministern nämnde i sitt anförande här i dag, att man fortfarande borde försöka hålla priserna och således inte medge andra lönehöjningar än sådana som kunna ske med bibehållande av nu gällande priser. För jordbrukets del kan emellertid detta program knappast accepteras, eftersom lönehöjningarna inom jordbruket så intimt sammanhånga med varupriserna.

Jag för min del är inte främmande för att man i fråga om prissättningen på jordbruksprodukter måste vara försiktig av hänsyn till de folkgrupper, som äro sämst ställda i ekonomiskt hänseende. Jag tvivlar inte alls på att det alltjämt här i landet finns många husmödrar, som dag efter dag måste vända på slantarna för att få budgeten att gå ihop, så att familjen både får en hygglig kost och något över till kläder, skor, bostad o. d. Läget nu är emellertid i detta avseende något annorlunda än det var under 1930-talet. De nu utgående mjölkkrabatterna ge de lägre inkomsttagarna en relativt billig mjölk. Andra poster i hushållsbudgeten ha emellertid tillåtits stiga i en sådan utsträckning, att de måste vara ännu mera kännbara för de mindre hushållen än en eventuell höjning av mjölkpriset.

Man kan i detta sammanhang inte underlåta att göra den reflexionen, att det i det svenska folkhushållet finns stora utgiftsposter, som te sig tämligen onödiga. Om man lägger samman vad vårt folk betalar för sprit, tobak, kaffe, sötsaker o. d., kommer man förmodligen upp till åtskilligt över 1 000 miljoner kronor. Som jämförelse kan nämnas, att jordbrukets hela inkomstsumma rör sig om omkring 2 000 miljoner kronor. Det har i vida kretsar blivit så att de barn, som egentligen borde dricka mera mjölk än som nu sker, tämligen regelbundet dag för dag äta upp karameller och andra sötsaker för en kostnad, som motsvarar en liter mjölk eller mer. De personer, som omhänderha tillverkningen av dessa sötsaker, ha visserligen i allmänhet att dragas med mycket höga skatter, men de åtnjuta en helt annan och tydligen mer lättförtjänt inkomst än de människor, som måste slita både tidigt och sent och arbeta i både helg och söcken för att få fram en sådan vara som mjölken. Såvitt jag kan se är det nödvändigt att man nu tar upp frågan om mjölkpriset och jordbrukets arbetsinkomster överhuvud till förnyat övervägande.

Jag vill här även göra ett påpekande, som kanske inte är så vanligt i dessa frågor. När man behandlar dessa frågor i den allmänna jordbrukspolitiska debatten, försöker man från visst jordbrukarhåll att helt onyanserat koppla samman arbetslön och produktpris. Det förhåller sig ju på det viset, att ett höjt produktpris och den inkomst, som detta för med sig, inte fördela sig på den svenska jordbruksbefolkningen i proportion till det presterade arbetet. Ett dylikt omedelbart sammanhang finns inte. Detta skulle nämligen innebära, att de som arbeta i jordbruket ha ungefär lika produktmängd och lika antal arbetstimmar per enhet. Härvidlag föreligga emellertid stora skiljak- tigheter. Det större och mer rationaliserade jordbruket och de jordbrukare,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som besitta den bättre jorden, komma givetvis att kunna tillgodogöra sig den största delen av en höjning av produktpriserna. De mindre jordbruket och de jordbrukare, som arbeta under ogynnsamma förhållanden, få därför en förhållandevis mindre lönehöjning än de större jordbruket.

Jordbruksutskottet var inne på dessa frågor under förra riksdagen och gjorde därvid ett uttalande, som från tongivande håll tydligen inte blivit särskilt utspjutt bland de svenska jordbrukarna. Jag skall emellertid be att i detta sammanhang få fästa uppmärksamheten på detta uttalande genom att citera vissa delar därav. Jordbruksutskottet yttrade bl. a. följande: »Om ett överskott i jordbrukets inkomstkalkyl, på sätt utskottet förutsatt, balanseras genom höjda arbetslöner samt genom att den jordbruksidkande befolkningen i kalkylen tillgodoräknas en i motsvarande grad höjd arbetsinkomst, så innebär emellertid detta icke, att inkomstöverskottet i sin helhet kommer att jämnt fördelas såsom höjd arbetslön åt den i jordbruket sysselsatta arbetskraften. Då det rationaliserade större jordbruket försäljer en betydligt större produktmängd per arbetare än vad det svenska jordbruket i genomsnitt taget kan göra, måste en prishöjning eller en utebliven prissänkning för dessa jordbruk medföra icke blott att den ökade arbetskostnaden täckes, utan även att en ökad företagarvinst uppstår. Det mindre jordbruket återigen, som icke torde kunna saluföra så stora produktmängder som det svenska jordbruket i genomsnitt, kan ej tillgodogöra sig hela den höjning av arbetsinkomsten, som beräknas i kalkylen över jordbrukets utgifter. En i möjligaste mån jämn höjning av den jordbruksidkande befolkningens arbetsinkomst förutsätter därför, enligt utskottets mening, att detta förhållande beaktas.»

Jag vill starkt understryka, att om det blir fråga om att öka jordbrukets inkomster, kan man inte gå förbi frågan om huru dessa ökade inkomster fördela sig även inom den jordbruksidkande befolkningen.

När jag här har givit uttryck för den meningen, att det finns fog för önskemålet om en högre arbetsinkomst via ett högre produktpris inom jordbruket — och jag medger utan vidare, att en höjning av mjölkpriset därvid ligger närmast till hands — så innebär detta givetvis inte att jag vill solidarisera mig med vilka villkor som helst, när det gäller att förverkliga ett sådant krav. Det är alldeles uppenbart att det är av stort intresse både för jordbrukarna och det svenska samhället överhuvud taget, att önskemål av denna art föras fram och förverkligas i den mån, som de äro hållbara på längre sikt. Att avtal böra hållas och vedertagen förhandlingsordning följas även i ett fall som detta tycker jag står utom all diskussion. Men den uppfattningen behöver inte hindra, att man ger uttryck för sin inställning till kravets berättigande i och för sig.

Till sist bara ett par ord om en annan sak, som delvis hänger samman med denna. Det gäller tilldelningen av kraftfoder. Även på den punkten gjorde jordbruksutskottet och riksdagen ett uttalande vid 1945 års riksdag, och man framhöll därvid, att man särskilt borde beakta det mindre jordbrukets behov av produktionsmedel. Jag har tagit del av hur kraftfoderfördelningen ställer sig under detta regleringsår i jämförelse med närmast föregående år, och det skall erkännas, att där finns en tämligen liten justering till det mindre jordbrukets förmån. Det vore dock önskvärt, att man i det fallet kunde komma ett stycke längre. Jag har också här framför mig en tabell över jordbruksekonomiska uppgifter för oktober 1944, där man presenterar kraftfoderfördelningen under år 1944/45. Det är ju så, att denna kraftfoderfördelning har utgått dels per ko och dels per tusen kilogram mjölk sedan en viss bottenproduktion frånräknats. Denna bottenproduktion har legat mellan 1 400 och 1 200 kilogram beroende på vilken del av landet det varit fråga om. Den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mjölmängd som sedan kommer därutöver ligger till grund för kraftfodertilldelningen.

När man nu tittar på den här tabellen, som skall ge oss en uppfattning om hur kraftfodret fördelas, får man läsa i en fotnot, att mjölkproduktionen antages vara lika stor för samtliga områden, eller cirka 3 500 kilogram per ko. Livsmedelskommissionen räknar i sin kalkyl med en mjölmängd av 2 400 kilogram per ko. Vi veta ju, att denna mjölmängd är mycket växlande i olika landsändar och bygder. Att då bevilja en fördelning av kraftfoder på grundval av antagandet, att man överallt har en mjölmängd av 3 500 kilogram per ko och år, det är ju att framställa en bild av förhållandena, som egentligen inte har så mycket med verkligheten att göra. Om man skall använda denna metod vid kraftfodertilldelningen, är det önskvärt, att man sänker gränsen för bottenproduktionen och likaså att man höjer tilldelningen per ko en smula.

Med dessa små erinringar ber jag, herr talman, att få yrka remiss av propositionen nr 1 till vederbörande utskott.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Några av de ting, som herr Svensson i Ljungskile här framfört, ge mig anledning till några repliker. Det är alldeles riktigt som herr Svensson här anförde att det icke är min avsikt att föreslå proposition till riksdagen i år om omorganisation av hushållningssällskapen. Därmed har jag på intet sätt velat visa någon vanvördnad mot riksdagens uttryckta önskemål, men när det inträffat omständigheter av den natur, att ett förslag i år skulle komma att hänga i luften, har jag för min del funnit det vara lämpligare att vänta ytterligare ett år.

Enligt de upplysningar jag fått från jordbrukskommittén — och det känner väl herr Svensson i Ljungskile till något om, eftersom han är medlem av denna kommitté — överväger man där ett organisationsförslag av den beskaffenheten, att betydande delar av de uppgifter, som nu tillkomma hushållningssällskapen att handhava, skola överföras på ett nytt organ, vars huvuduppgift skulle vara att svara för den yttre rationaliseringen av jordbruket. Om det överhuvud taget skall vara någon mening för kommittén att arbeta på dessa linjer, så är det ju inte möjligt att nu lägga fram ett förslag till en organisation av hushållningssällskapen, som blir mycket bredare än vad den skulle bli, om jordbrukskommitténs tankar vinna statsmakternas bifall. Man kan ju inte omedelbart efter det man byggt upp en organisation gå åstad och skära ned den. Man kan inte sätta till tjänstemän, för att sedan plötsligt säga upp dem nästa år och flytta bort dem. Jag har därför funnit, att om jordbrukskommittén skall få fria möjligheter att pröva sig fram till de bästa organisationsformerna, så är det bäst att vänta med hushållningssällskapsorganisationen och taga den i sammanhang med jordbrukskommitténs förslag, vilket ju är avsett att framläggas vid nästa års riksdag.

Jag medger, att skrivsättet i nionde huvudtiteln på punkten om premiclän har blivit för starkt. Det har inte varit min mening att i orden »bärkraftigt jordbruk» inlägga samma mening som man lägger i orden »bärkraftiga familjejordbruk». Med detta uttryck har jag menat sådana jordbruk, som även vid en rationalisering av jordbruket komma att bli bestående, alltså både stödjordbruk och sådana icke fullständiga jordbruk, som av en eller annan anledning ha förutsättningar att existera, samt där man kan beräkna, att det vid en fortskridande utveckling kan komma att ske en förstärkning av fastigheten. Jag har alltså endast velat uttala en varning för att på denna väg tillföra sådana jordbruk förbättringsarbeten, beträffande vilka det redan nu är uppenbart, att de i framtiden icke komma att bestå såsom fullständiga jordbruk. Varför jag

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gjort detta, trots jordbrukskommitténs nära förestående förslag, det beror på de händelser, som väcka uppseende ute i bygderna och vilka inrapporterats till mig. Här tala vi om att vi skola utrusta jordbruket och göra det mera effektivt samt anpassa det efter möjligheterna. Samtidigt, meddelar man mig, ske förbättringsarbeten på fastigheter, där man kan säga att arbetet är bortkastat. Jag kan nämna ett exempel, som visserligen inte direkt gäller detta område men som i alla fall illustrerar saken. Vid de försökssammanläggningar, som egnahemsstyrelsen utför, har det visat sig, att det bara för ett par år sedan gavs statsbidrag till gödselvårdsanläggningar på brukningsdelar, som nu äro sammanslagna med andra och där byggnaderna således äro nedrivna. Det allmännas penningar ha blivit bortkastade. Då har jag funnit det vara skäligt att fästa alla de myndigheters uppmärksamhet på detta, som ha att förmedla bidrag till olika slags förbättringar. Att man inte gör överilade saker och ödslar med statens medel på ofruktbara ändamål, framför allt inte nu när man står inför en omläggning av hela verksamheten, det är vad jag velat säga med den där lilla varningen.

Slutligen skall jag också säga några ord om herr Svenssons något försiktiga förord för prisstegring på jordbruksprodukter. Jag skall inte gå in på konsumentfrågan. Jag tror dock att var och en inser, att en förhöjning av smörpriset med 80 öre per kg är en konsumentfråga. I stället vill jag se saken ur jordbrukets synpunkt. Det är riktigt, som herr Svensson säger, att för många jordbrukare äro priserna också en ersättning för arbetet. Detta gäller ju för alla de små jordbrukarna, och vi veta ju, att största delen av landets jordbrukare höra till denna kategori. Deras levnadsstandard är alltför låg, men vem som helst kan ju konstatera, att deras dåliga läge inte är beroende på priserna utan på det förhållandet, att fastigheterna äro utrustade med för litet jord. Det finns nämligen ingen möjlighet i världen att höja priserna på jordbruksprodukter så mycket, att dessa mindre jordbrukare kunna få en skälig bärgning. Man kommer till sådana resultat, om man vill göra ett försök att undersöka hur det förhåller sig. Givetvis kan en prishöjning ge dessa människor en mycket betydelsefull hjälp, men låt oss ha klart för oss att detta på intet sätt löser problemet om en utjämning av levnadsstandarden, så att dessa folkgrupper lyftas upp i jämbredd med andra.

Men det finns ju även andra jordbrukare, för vilka, som herr Svensson i Ljungskile påpekade, priserna på jordbrukets produkter icke äro detsamma som ersättning för utfört arbete. Dessa äro de större jordbrukarna, och de ha hittills haft förmånen av prishöjningar, som stått i strid med de allmänna principer, som tillämpats för statens prispolitik. Finansministern har här sagt, att de lönestegringar som äro möjliga med bibehållande av de nuvarande priserna skola få ske. Vi veta, att det aldrig tillåtits industrien att få någon kompensations för sina fasta kostnader. Detta ha emellertid de större jordbrukarna fått, och var och en inser väl, att om de större jordbruksföretagarna skola få fortsätta med att intaga den privilegierade ställning som de hittills ha haft, kommer det så småningom att bli en snedvridning av den ekonomiska politiken. Det är därför anledning att vara försiktig med talet om prisstegringar om man ser det ur jordbrukets egen synpunkt; och jag vill anföra ytterligare ett argument.

I ett samhälle med fritt varuval kan man aldrig räkna med att konsumenterna äro filantroper. Man kan inte begära av konsumenterna att de vid sitt varuval skola tillämpa de principer, som herr Svensson i Ljungskile anförde, att de skola välja mellan smör och karameller. Folk köper ju det som man finner vara ändamålsenligast och helst önskar köpa. Låt oss ett ögonblick tänka på läget ute i världen, där det råder livsmedelsknapphet. Från Nya

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Zeeland importeras smör till England i dag för ett importpris av cirka 2 kr. per kg, och partipriset i England är någonting på 3 kr. Vårt smörpris här i Sverige är 4: 55 kr.; lägg till 80 öre för 3 öres förhöjning per liter mjölk, och man kommer en bra bit över 5 kr. Om något år äro kanske handelsvägarna fria; margarintråvarorna börja bli lätt tillgängliga; smöret på världsmarknaden har ett lågt pris. Jag tycker, att jordbrukarna något borde observera den våldsamma spänning, som i det läget skapas mellan svenska jordbrukspriser och världsmarknadens priser, samt att de borde något begrunda de svårigheter svensk jordbrukspolitik då får för att tillförsäkra jordbrukarna skäliga inkomster. Jag finner det vara anledning att varna jordbrukarna att spänna bågen för hårt. Framtiden ger inte anledning till övermod på denna punkt.

Under detta anförande hade herr talmannen övertagit ledningen av förhandlingarna.

Herr **Svensson** i Ljungskile erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag ber först att tacksamt få notera vad statsrådet yttrade beträffande skrivningen i anslutning till frågan om premielån. Jag har för min del inte något särskilt att erinra mot det som är skrivet på ett par andra punkter, nämligen i fråga om gödselvårdsanläggningar och ladugårdsförbättringar, där skrivsättet är mycket mjukare. Nu erinrade statsrådet, att det närmast var en verksamhet från hushållningssällskapets sida, som varit anledning till detta skrivsätt, och då är det litet underligt om den starkaste skärpan skulle vända sig mot egnahemsorganen, som egentligen redan ha lika långt gående direktiv som skrivsättet beträffande gödselvården och ladugårdsförbättringarna anger.

När det gäller hushållningssällskapens organisation, så vill jag givetvis inte förneka, att det ligger en del i vad statsrådet här yttrade. Å andra sidan är det just ingenting, som man icke kände till redan, då riksdagen gjorde sitt uttalande. 1942 års jordbrukskommitté har redan i maj månad i fjol under hand klargjort gränsdragningen mellan de blivande organen, och lantbruksstyrelsen har utarbetat ett nytt förslag med full kännedom om detta. Såvitt jag förstår var förre statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet inställd på att lägga fram förslag till årets riksdag.

När det gäller de allmänna uttalandena om jordbrukspriserna, är jag fullt på det klara med att allting icke löses med prisfrågan och att man här får beakta — det nämnde jag redan i mitt förra anförande — de olika jordbrukarnas ställning. Jag hör icke som sagt till dem, som i detta fall blott vilja heja, men jag tror, att vad jag här yttrat i alla fall kan ge anledning till vissa funderingar.

Härefter anförde:

Herr **Wiberg**: Herr talman! Det skulle vara åtskilligt att anföra om bl. a. utrikes-, finans- och handelspolitiken, om de höga skatterna, om socialiseringssträvandena och om det tillstånd av otrygghet, varunder näringslivet som följd härav måste arbeta — en otrygghet, som ingalunda blivit minskad genom finansministerns anförande tidigare i dag. Det skulle också vara åtskilligt att säga om den kulturella upprustningen, varav man tyvärr ser alltför få spår i budgeten, om det nu föreliggande budgetförslaget, som i viktiga avseenden icke lämnar några upplysningar om regeringens avsikter, och om mycket annat. Då emellertid talarlistan är lång och många av dessa betydelsefulla spörsmål också redan förut i dag berörts av olika talare — och som jag föreställde mig också komma att upptagas till övervägande av kommande talare — skall

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

jag, herr talman, denna gång inskränka mig till att något skärskåda några särskilda principiella spörsmål, några utvecklingstendenser, som enligt min uppfattning äro ägnade att inge betänkligheter.

När lagar förr i världen skapades, bemödade sig lagstiftaren om att göra lagarna så klara och koncisa, att de kunde förstås av var man. Var och en, som — för att taga ett exempel — läser 1734 års lag, kan övertyga sig här-om. En av grundpelarna i ett rättssamhälle har ju också alltid utgjorts av respekten för lagarnas helgd. Men detta i sin tur förutsätter, att lagstiftningen blir sådan, att menige man verkligen får möjlighet att lära känna dess innehåll. Icke minst betydelsefullt är detta med hänsyn till den gamla grundsatsen att bristande kännedom om lagens innehåll icke befriar från påföljd i händelse av överträdelse. I särskilt hög grad har under kriget stiftats en mångfald lagar. Väl är det riktigt, att nutidens invecklade samhällsmaskineri kräver en mer omfattande lagstiftning än förr i tiden. Å andra sidan kan man nog fråga sig, om icke även på lagstiftningens område den gamla regeln borde vara tillämplig, att den är klokare, som skynar lagom. Man får nog göra en avvägning, så att man icke råkar ut för ett lagstiftningsraseri, som leder till så tungrodda och så många nya lagar, att folk i gemen icke kan smälta på långt när alltsammans.

Det är alldeles påtagligt, hur oerhört komplicerade och invecklade åtskilliga av de senare årens många nya lagar äro. Vi ha naturligtvis också exempel på väl skrivna lagar t. ex. den nya rättegångsförordningen, som förtjänar de högsta lovord. Men ofta är lagtexten så svårbegriplig, att även den mest tränade jurist måste taga sig en grundlig funderare, innan vederbörande ens får en bild av vad som åsyftas. I alldeles särskild grad tycker man sig sakna den önskvärda enkelheten och klarheten, när det gäller många av våra skattelagar. Men det är icke endast inom finansdepartementets domvärjo, man kan finna anledning till erinran, utan också i fråga om flera andra områden av rättslivet. Skattelagarna träda dock kraftigt i förgrunden. Att vanligt folk skulle vara kompetenta att tolka skatteförfattningarna, vilket är en förutsättning för att de skola känna till vad skattelagstiftningen innebär, är det förmodligen icke någon här i kammaren, som skulle vilja påstå. Om folk i allmänhet kunna förskaffa sig en viss relativt sett ytlig kännedom om alla dessa svårtolkade bestämmelser, är det vackert så. Man kan nog också ställa den frågan, hur många av våra jurister, som med fog skulle kunna göra anspråk på att äga tillbörlig kunskap om skatteparagrafernas labyrinter. Och hur många verkligt kunniga skatteexperter finns det egentligen? I verkligheten är den skaran nog ganska fåtalig i jämförelse med antalet medborgare i vårt land. Jag skulle kanske rent av i all blygsamhet våga framföra den frågan, hur många av riksdagens ledamöter, som skulle vilja gå upp i en tentamen på t. ex. den nya aktiebolagslagen eller krigskonjunkturskattelagstiftningen. Men lagstiftningen bör ju dock i princip konsekvent sträva efter sådan reda och tydlighet, att icke lojala medborgare, som göra vad man rimligen kan begära för att bli insatta i vad som enligt lag är rätt eller orätt, i fullt förklarlig okunnighet skola utsättas för stora risker att begå felaktigheter.

Uppenbarligen i känslan av att själva lagtexten är svårbegriplig och komplicerad har man i vissa fall kompletterat densamma med anvisningar, vilka i verkligheten kommit att få karaktär av lag. I och för sig är detta givetvis icke något fel, i den mån anvisningarna varit ägnade att klarlägga, vad man åsyftat, och tjäna till ledning för dem, som bli föremål för lagstiftningen. Man har därutöver börjat tillämpa en princip, vars riktighet nog kan ifrågasättas. I en del fall har den lagtext, som i sinom tid utkommit i Svensk författningssamling, kompletterats genom uttalanden av vederbörande departe-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mentschefer och sedermera av utskottet. Dessa uttalanden kunna få mycket ingripande innebörd. Det torde vara tillräckligt att erinra om den ändring av kommunalskatteförordningen, avseende rätten till nedskrivning på grund av kontraktssrisker, som beslöts av höstriksdagen. I några motioner påyrkades särskild lagtext för att reglera övergångstiden med dessa labila prisförhållanden. Både departementschefen och utskottet voro ense om att övergångstiden krävde andra regler än under normala tider, men man ansåg det obehövt med lagtext. Man förmenade, att det vore tillräckligt med uttalandena i propositionen samt utskottets utlåtande, vilket i realiteten genom att utlåtandet godkändes av riksdagen fick ungefär samma innebörd som i vanlig ordning skriven lag. Faktiskt föreligger nu en lagtext, som genom dessa uttalanden för en kortare eller längre tid framåt upphävt eller i väsentlig mån satts ur kraft. Naturligtvis kan den ena formen måhända vara lika god som den andra. Detta är emellertid en sak. En annan torde vara, att det som princip icke kan vara riktigt att låta lagstiftningen ske i så att säga lösliga och dess bättre ännu icke hävdvunna former. Huru många är det egentligen i vårt land som någonsin få tillfälle att taga del av propositioner och utskottsutlåtanden? Med den utveckling, de senare årens komplicerade lagstiftning har tagit, är det väl också i verkligheten så, att ej endast folk i allmänhet utan också — och framför allt — jurister och experter städse med en viss otålighet måste avvakta den facklitteratur i form av en kommentar till den föreliggande lagen, som numera i regel utgives av någon enskild universitets-, domstols- eller förvaltningsjurist. Dessa kommentarer fylla ett mycket stort behov, vilket i sin tur å ena sidan visar, att lagstiftningen såsom sådan icke fyller anspråken på den överskådlighet och enkelhet, som är önskvärd ur vanligt folks intressesynpunkt, samt å andra sidan medför, att den subjektiva tolkning, vederbörande författare — naturligtvis efter bästa förmåga — gjort av den nya lagtexten, med all sannolikhet i många fall kommer att inverka, om också icke på rättspraxis, så dock på allmänhetens uppfattning om vad lagen stadgar.

Vad särskilt skattelagstiftningen beträffar är det vidare i praktiken så, att man vid tolkningen i allt större utsträckning blir hänvisad till prejudikat. På sådant sätt skapas så småningom en utbyggnad av lagtexten — en utbyggnad som icke skulle ha varit erforderlig, om lagtexten hade givit klarare besked. Det är riktigt, att även i gamla tider de skrivna lagarna så småningom i fråga om rättstillämpningen kompletterades med prejudikat. Men härifrån och till det engelska systemet, som i synnerligen hög grad är uppbyggt icke på skrivna lagar utan på prejudikat, är det dess bättre ett mycket långt steg. Ju mer man tager avsteg från en tydlig och klar lagtext, i desto högre grad blir allmänheten beroende av att mot ersättning anlita fackmän. Och vad kostnaderna för juridiskt bistånd i England uppgå till är efter svenska förhållanden oerhörda belopp. Desto större blir därjämte de olika domstolarnas eller de administrativa myndigheternas arbetsbörda.

Kungl. Maj:t själv har på ett eklatant sätt i tvenne fall erkänt, att vissa lagar i tillämpningen äro så svårbegripliga och ohanterliga, att ett för vår rättsordning tidigare okänt institut måst skapas med uppgift att giva vägledande uttalanden om tolkningen. Jag åsyftar Centrala krigskonjunkturskattenämnden och Centrala omsättningsskattenämnden. Riksdagen fann också för sin del i höstas, att den nya uppbördslagen var så invecklad, att det även vad den samma beträffar var ofrånkomligt att skapa ett liknande institut, Centrala uppbördsnämnden, vars verksamhet också i praktiken kommer att bli av lagstiftande karaktär.

En annan utveckling, herr talman, som man icke kan ungå att iakttaga med viss betänksamhet, är tendenserna till retroaktiv lagstiftning. Det torde vara

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tillräckligt att erinra om att man fortfarande icke har kännedom om vare sig innehållet i den lagstiftning, enligt vilken krigskonjunkturskatt för 1945 års verksamhet kommer att uttagas, eller om hur avräkningsförfarandet kommer att bli. Man vet, att skatt för nyssnämnda tid skall uttagas, liksom också att en avräkning per den 31 december 1945 skall komma till stånd, men kan endast med tillhjälp av några uttalanden i tidigare propositioner eller utskottsuttalanden i viss mån gissa sig till innehållet. Detta kan, såvitt jag kan bedöma, icke anses tillfredsställande. Överhuvud taget bör man åtminstone enligt min mening inrikta sig på att i största mån undvika allt vad retroaktiv lagstiftning heter.

Alltmer har utvecklingen under dessa år också gått i riktning mot att icke i lagstiftningen uppställa klara regler, utan att i stället i sista hand hänskjuta avgörandet till Kungl. Maj:ts eller någon annan myndighets bedömande. Ett sådant bedömande kan av naturliga skäl aldrig undgå att bli i någon mån präglad av subjektivitet. Detta är givetvis icke liktydigt med godtycke, men man torde dock vara inne på en farlig väg. Överhuvud taget peka tendenserna mot en utökning av avgöranden i administrativ ordning. Därvid är emellertid att märka, att även detta för allmänheten kommer att medföra ekonomiskt ofta mycket kännbara avbränningar. Hela systemet är i stort sett så komplicerat, att fackmän måste anlitas, antingen det gäller överklaganden till prövningsnämnden, kammarrätten eller annat eller ansökningar till Kungl. Maj:t eller annan myndighet. Får vederbörande rätt erhåller han icke någon ersättning för sina kostnader. Denna utveckling kommer givetvis mest kännbart att drabba dem, som ekonomiskt äro sämst ställda. Säkerligen kommer det ej heller att höra till undantagsfallen, att just denna kategori av ekonomiska skäl ser sig ur stånd att utföra sin talan. I ett demokratiskt samhälle måste man sträva efter en sådan ordning, att medborgarnas ekonomi icke blir avgörande för deras möjligheter att hävda sin rätt. Man har också anledning att fråga sig, om icke även detta för så oändligt många människor betydelsefulla problem skulle behöva underkastas en prövning och om man icke på allvar borde se upp med tendenserna mot en utvidgning av avgöranden i administrativ ordning.

Herr **Sundström** i Skövde: Herr talman! Jag nödgas medge, att det ämne, som jag i första hand kommer att beröra, har ganska litet sammanhang med statsverkspropositionen, men jag anser mig ha rätt att liksom många andra talare dispensera från skyldigheten att hålla mig till ämnet utan i stället vidröra en sak, som ligger delvis bredvid detsamma. Djupare sett är det väl ändå så, att nästan alla frågor ha något samband med Kungl. Maj:ts proposition om rikets tillstånd och behov. Det kan därför också vara berättigat att tala om saker och ting, som kanske kunna synas obetydliga men som för dem de beröra ändå ha en mycket stor vikt.

Det jag nu först kommer att beröra är vissa händelser, som ha inträffat i samband med nedläggandet av skiffer- och oljeverket vid Kinne-Kleva. Att en industri bygges upp och lägges ned är en ganska trivial företeelse, men icke desto mindre har den ifrågasatta driftsnedläggelsen väckt en oerhörd uppmärksamhet icke blott i pressen utan naturligtvis också inom de därav berörda kommunerna och framför allt bland de i företaget anställda. Det är ganska anmärkningsvärt, att tidningsorgan, som i princip äro motståndare till varje form av statsdrift, ändå kunna uttala sig i mycket starka ordalag av klander mot det sätt, varpå denna driftsnedläggelse blivit planlagd och signalerad. Jag behöver inte säga, att man måste taga dessa utgjutelser med en nypa salt, därför att det ingår naturligtvis i vissa fall en del politiska spekulationer i dessa

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

uttalanden. Men det hindrar ju inte, att det ändå kan vara en viss grund för att det kan vara intressen, som kunna vara värda att tillvarataga.

Vad angår de anställda, så bottnar säkerligen deras ståndpunktstagande inte direkt i en ovillkorlig strävan att behålla den anställning de ha. Med den tillgång på arbete, som nu finns, är det naturligtvis inte ett större problem att kunna få annan sysselsättning. Jag litar fullkomligt på ledningens intresse för att göra övergången så mjuk som möjligt och jag hyser fullständigt förtroende för statsrådet Ericssons förmåga och vilja att där göra allt för att en omplacering inte skall bli alltför kännbar. Men jag tror, att anledningen till att personalen är upprörd framför allt är, att man bestämt hävdar att denna industri ingalunda behöver nedläggas, utan att det genom en viss nyinvestering skulle vara möjligt att omvandla den till en bärande fredsindustri. Det är då givet att man har fullt klart för sig, att på oljeutvinning kan ingen framtid byggas, utan man syftar på en sådan omläggning av driften, att andra produkter skola bli det väsentliga och oljan mera att betrakta såsom en bi-produkt.

Det tjänar inte heller någonting till att förneka, att man ifrån personalens sida hyser verkliga dubier huruvida skifferoljebolagets styrelse verkligen strävar efter att omvandla denna industri till fredsproduktion. Man gör gällande, att inom denna styrelse finns det mycket starka krafter, som mera sträva efter att omhulda intressen, som till äventyrs kunna bli konkurrenter till en fredsindustri vid Kinne-Kleva. Med rätt eller orätt så spridas dessa föreställningar och dessa utläggningar. För min del har jag givetvis inte möjlighet att på den punkten uppträda som domare.

I fullkomlig motsats till denna optimistiska syn på möjligheterna att åstadkomma en fredsindustri stå nu vissa uttalanden vid ett möte, som hölls i går kväll vid Kinne-Kleva och som var refererat i tidningarna i dag. Där har den officielle representanten, professor Karin Kock, gjort ett uttalande av innehåll, att det vore långt bättre att nedlägga driften, även om man skulle vara tvungen att utbetala personalens löner efter det driften nedlagts, och ur ren arbetsmarknadssynpunkt sett skulle det knappast leda till avsevärda svårigheter att få arbetarna vid verket placerade på andra håll. Det är ju som jag sade så, att den senare delen kan man vara överens om, nämligen att ur arbetsmarknadssynpunkt kan det vara möjligt att omplacera personalen. Att professor Kock har kommit till denna pessimistiska slutsats beror på att hon gör en beräkning, enligt vilken det skulle kosta 2 miljoner kronor årligen att uppehålla driften vid Kinne-Kleva, och professor Kock uttalar den förmodan, att när riksdagen skall ställas inför detta, skulle den komma att vägra i vändningen.

Jag måste emellertid säga, att de siffror, som här framkommit angående driftens uppehållande, måste väl ändå vara byggda på förutsättningen att oljeutvinningen skall fortsätta och att det inte skall bli en omläggning till annan produktion. Hur som helst så stå nu dessa båda ståndpunkter emot varandra. Personalen har en helt annan syn på saken, och även teknici, som ha haft tillfälle att sätta sig in i hela detta spörsmål, ha uttalat att förutsättningar böra kunna finnas för en fredsindustri. Till och med en sådan tidning som Handelstidningen har släppt fram en lång artikel, där man förklarar i slutklämmen, att det skulle vara mycket tillfredsställande och nödvändigt att man här gjorde en grundlig utredning, innan man beslöt sig för att fullkomligt nedskrota anläggningen och sålunda förstöra det väldiga kapital, som blivit nedlagt inom denna industri.

Nu har statsrådet Ericsson i ett tidigare uttalande förutsatt, att man skulle kunna bedriva åtminstone någon industri vid Kinne-Kleva för att sysselsätta

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den på orten bofasta befolkningen. Den uppgår till 60 à 70 man av de 350 eller 400, som nu äro kvar vid industrien. Jag måste säga, att om detta möjligen skall vara inledningen till en mera omfattande utbyggnad, så måste detta initiativ hälsas med mycket stor tillfredsställelse. Jag håller emellertid före, att det inte kan vara tillräckligt med detta, utan jag tror att man har anledning att överväga att verkligen investera så mycket pengar, att man kan nyttiggöra en del av det nedlagda kapitalet och göra detta räntebärande. Jag måste därför som min mening hävda, att det skulle väcka mycket stor tillfredsställelse, om statsrådet Ericsson ville gå till botten med detta problem och verkställa en förutsättningslös och grundlig utredning av hela detta projekt. Jag kan inte heller neka till att det skulle verka lugnande och inge förtroende, om för den framtida verksamhet, som där skall bedrivas, kunde tillätsättas en särskild styrelse, som finge taga hand om det hela och utifrån förutsättningslösa utgångspunkter söka göra det bästa av situationen. Jag tror också att det skulle vara lugnande för alla berörda parter, om statsrådet hade tillfälle att här säga några ord i denna fråga.

När jag nu emellertid har kommit upp i talarstolen skulle jag också vilja beröra ett par andra saker i allra största korthet. Förutvarande statsrådet Rosander har erhållit uppdrag att gå fram med geddesyxan i den snårskog, som kommittéväsendet lär vara. Det är säkerligen ingen anledning att veklaga över detta — det är kanske i högsta grad behövt. Jag skulle emellertid tro, att det skulle vara mycket nyttigt, om borgmästare Rosander även kunde inventera de kommittéers arbete, vilkas resultat det skulle vara önskvärt att så snart som möjligt få se. Jag tänker då framför allt på en kommitté — för att taga ett enda exempel — som har arbetat nu ett par tre års tid och som har till uppgift att utarbeta former för samordning av samtliga trafikmedel här i riket. Den kommittén borde, synes det mig, om den verkligen skulle fylla någon verklig uppgift, ha framlagt sitt förslag redan nu, ty om någon gång det har erbjudit sig ett psykologiskt ögonblick för att samordna olika trafik- och transportmedel här i landet, så är det väl just nu, när biltrafiken har gått tillbaka och just är ifärd med att upprusta för fredens behov. Kommer nu denna fredsupprustning till stånd, vilket naturligtvis ingen varken kan eller önskar hindra, så är det mycket möjligt att vi, innan denna kommitté hinner framlägga sitt betänkande, befinna oss i ungefär samma situation som 1936, som föranledde en sådan utomordentligt hetsig strid emellan bilism och järnväg. Jag tror att om man försitter ögonblicket nu, så kommer det säkerligen mycket stora vanskligheter därefter.

Jag hade faktiskt tänkt att motionera på denna punkt, men det är ganska hopplöst att framlägga motioner, ty var man än gör en stöt, så träffar man på en pågående utredning. Jag förstår mycket väl, att kommunikationsministern inte kan vidtaga några åtgärder förrän kommittéförslaget föreligger, men jag skulle ändå tro att det vore välbetänkt om man sökte påskynda denna kommitté, så att resultatet framkommer så snart som det överhuvud taget är möjligt.

Slutligen skulle jag bara vilja säga ett par ord med anledning av ett avsnitt i herr Hagbergs i Luleå anförande, när han talade om relationerna mellan Sovjetunionen och Sverige. Han gjorde gällande, att förbindelserna mellan Sverige och Sovjetunionen inte nämnvärt förbättrats varken på det allmänpolitiska eller på det handelspolitiska området, och han gjorde gällande, att Sovjetunionen hade anledning att i viss mån vara kritiskt inställd emot Sverige på grund av att han ansåg sig kunna fastlä, att det här i Sverige fortfarande var en mycket stor och dominerande rest kvar av vad man skulle kunna kalla den gamla sågfilarmentaliteten. Jag nödgas säga, att denna karakteristik är naturligtvis inte hundra procentigt oriktig, ty det är onekligen så, att det har framkommit vissa tendenser, som ha visat detta. Tyvärr är ju detta ett arv ifrån gångna tider. Jag

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

läste härom dagen i ett brev, som prins Eugen hade publicerat, en mycket intressant reflexion ifrån tiden för förra världskriget. Han säger att han funnit det ganska anmärkningsvärt att man tar som givet, att Sverige skall vara med i varje maktkonstellation, som har sin spets riktad emot Ryssland. Det var då, alltså 1914, men herr Hagberg vet lika väl som jag, att denna mentalitet faktiskt är i utdöende, och det kan inte tjäna något förnuftigt intresse att sprida den föreställningen, att sågfilarmentaliteten skulle kunna på något sätt ha ett dominerande inflytande på svensk opinion. Tvärtom måste ju herr Hagberg lika väl som jag veta, att alla verkligt bestämmande kretsar här i Sverige — regeringen och riksdagen — äro fullkomligt främmande för dessa betraktelsesätt. Ja, jag skulle kanske som ett kuriosum kunna påpeka, att borgerliga tidningar, som ändå äro ganska kritiskt inställda i t. ex. baltfrågan, ändå ha medgivit åtminstone en kåsör att framträda och yrka på att man skall vrida på Karl XII:s staty i Kungsträdgården. Det är kanske inte så betydelsefullt, men jag tror det är i viss mån signifikativt för den stämningsförändring, som praktiskt har inträffat i Sverige. Hur Karl XII:s staty skall komma att vändas är ju litet svårt att säga. Kanske det vore klokast att han vände sitt pekfinger mot polstjärnan, ty då kunde rimligtvis ingen jordisk nation behöva känna sig träffad.

Hur som helst med detta så skulle jag tro, att herr Hagberg i Luleå skulle göra både Sovjet och Sverige en mycket stor tjänst, om han avstode ifrån så kategoriska uttalanden som dem han gjort i dag och i stället sökte beskriva det verkliga läget på detta område. Därigenom skulle mycket av den misstro, som säkerligen med orätt nu behärskar den ryska politiken gentemot Sverige, kunna utplånas, och herr Hagberg skulle därmed, som jag sade, göra både Sverige och Sovjetunionen en mycket stor tjänst.

Herr statsrådet **Eriasson**: Herr talman! Herr Sundströms anförande i vad det avsåg skifferoljeverket i Kinne-Kleva föranleder mig att erinra om att detta verk ifrån början har haft karaktär av ett beredskapsverk. Det är utbyggt under krigsåren med hänsyn till avspärrningen och försvarsberedskapen, och jag tror det borde vara helt naturligt för alla, som sätta sig in i vad saken gäller, att detta verk inte kan upprätthålla driften nu, när vi fått en tillfredsställande försörjning med olja.

Det är ju så, att även om verkets driftsresultat förbättrats undan för undan och det bästa resultatet nåtts under det sista året, är ändå den produkt, som nu tillverkas där, drygt tre gånger så dyr som den vara, som vi kunna importera hit till landet. Riksdagen har i viss mån tagit ståndpunkt till den här saken därigenom att man har sagt, att den oljefabrikation, som staten bedriver vid Kvarntorp, skall betraktas såsom ett långtidsföretag. Däremot skulle inte samma betraktelsesätt anläggas, när det gällde Kinne-Kleva. Följaktligen ha investeringarna pågått i Kvarntorp med tanke på att detta företag skulle fortsätta sin verksamhet. Att man valt Kvarntorp som långtidsföretag hänger samman med att skiffarna där äro mera oljerika än vid Kinne-Kleva och att investeringarna äro större. Även åtskilliga andra skäl tala för att Kvarntorp skall få en längre livstid.

I början av förra året — alltså under samlingsregeringens tid — fattades det beslut i form av direktiv till bolagets styrelse om att man skulle förfara på det sätt, som jag här nyss har antytt, nämligen att Kvarntorpsbolaget skulle anses som långtidsföretag och bolagets styrelse skulle handlägga frågorna utifrån den utgångspunkten att Kinne-Klevaverket skulle nedläggas, när oljeimporten blev tillfredsställande. Vi ha nu kommit fram till denna tidpunkt, och då har helt naturligt frågan ställts: vad skola vi göra med de

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

människor, som ha arbetat vid detta oljeverk? Framför allt har man varit bekymrad för de personer, som skaffat sig eget hem eller som före verkets tillkomst voro bosatta på orten och som kanske nu bli utan sysselsättning. Det rör sig om ungefär 60 stycken egnahem. Vidare har bolaget som sådant skaffat 24 familjer bostäder, och det är klart att dessa investeringar böra om möjligt räddas. Det är alldeles naturligt att staten som företagare bör se till att de människor, som där äro anställda och som ha svårt att flytta till annan sysselsättning, också få röna den omtanke, som kan vara ett skäligt krav från personalens sida. Jag har också kunnat konstatera, att de anställda vid företaget äro alldeles på det klara med att en fortsatt drift i form av oljeutvinning är otänkbar. Varken de anställda eller någon annan, som satt sig in i vad frågan gäller, har hävdadt att man skall fortsätta med oljeproduktion.

Nu har herr Sundström i Skövde här sagt, att de anställda hysa den bestämda meningen, att bolagets styrelse inte har handlagt dessa ärenden med den skicklighet och omtanke, som man kan fordra. Jag tror mig först böra konstatera, att det råder en viss rivalitet mellan de båda verken, Kinne-Kleva å ena och Kvarntorp å andra sidan. Jag kan emellertid inte finna annat, än att man i detta fall inte skall skjuta på verkets styrelse utan på vederbörande statsråd eller kanske på förra regeringen i dess helhet, eftersom ärendet drogs i statsrådsberedning, som alltså här ansvaret för de direktiv som bolagets styrelse fått. När denna styrelse alltså fått sina direktiv, är det alldeles uppenbart, att man inte skall klandra styrelsen. Jag har sett saken så, att de undersökningar som bolagsstyrelsen har verkställt med tanke på denna omläggning av driften i Kinne-Kleva tyda på att denna styrelse har väl skött sina åligganden. Den har nu framlagt ett förslag, som syftar till att åstadkomma en tillverkning av stennull och försöka få fram en produktion, som ger arbete åt dem av de anställda som blivit bofasta på orten. Hur det nu går med detta förslag, är jag inte i stånd att säga nu. Det har remitterats i vanlig ordning, och regeringen kommer i sinom tid att taga ställning till detsamma. Riksdagen har emellertid sagt ifrån, att ingendera av oljeverken får läggas ned, innan riksdagen sagt sin mening om den saken.

Följaktligen ligger saken så till, att riksdagen kommer att få en proposition, där man kommer att anmäla, vad man har för avsikter beträffande verket i Kinne-Kleva, och eftersom remissyttranden och en del tekniska saker komma att dra ut på tiden, när det gäller förslaget till en eventuell ny industri, så kommer den frågan senare. Jag tror mig för närvarande kunna säga, att det nog blir två framställningar till riksdagen, i ena fallet en anmälan om bolagets avsikter, och i det andra och senare fallet blir, sedan resultaten av de undersökningar som bedrivits för att åstadkomma en fredsindustri i Kinne-Kleva föreligga, ett förslag härom underställt riksdagens prövning.

Varför behöver man nu handlägga ärendet på detta sätt? Jo, man hyser den bestämda uppfattningen, att även om man åstadkommer en industri av det slag jag antytt, så kan man inte räkna med att denna industri skall ha användning för alla de anställda som finnas på platsen. Man får hörja i mindre skala, och möjligen kan man, som herr Sundström antydde, utnyttja de råvarutillgångar som finnas där även för andra ändamål än oljeutvinning, och då kan man måhända vid en senare tidpunkt sysselsätta lika stort antal arbetare som förut. Jag tror, att det är angeläget påpeka, att åtskilliga förfrågningar ha gjorts, huruvida dessa arbetare voro villiga att flytta och taga andra anställningar. Det vållar med andra ord ingen större svårighet att placera dessa arbetare, som nu bli friställda, i andra sysselsättningar. Om de

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tveka inför ett uppbrott, så tar jag det som ett bevis för att trots att stats-tjänarna ibland klaga på sin arbetsgivare, så ha dessa anställda funnit, att staten varit en relativt hygglig arbetsgivare, som de inte gärna vilja skilja sig ifrån för att gå till privat anställning, som i regel ger ett sämre utbyte än vad som erhållits i statens tjänst.

Med detta vill jag ha sagt, att min avsikt är att förelägga riksdagen detta ärende till prövning både i fråga om själva inskränkningen av driften och i fråga om de eventuella förslagen till att skapa en ny industri i Kinne-Kleva, som herr Sundström talade om.

Herr Ljungqvist: Herr talman! På detta stadium av remissdebatten är det ekonomiska fältet skäligen avbetat och argumenten så pass vädrade, att inte så mycket nytt finnes att tillägga. Jag vill emellertid ändock göra ett par korta reflexioner med anledning av den förda debatten och därvid närmast anknyta till ett par uttalanden av finansminister Wigforss.

Det är ett nöje även för en motståndare att lyssna till herr finansministerns fascinerande ordsvall. Det är fascinerande, men det är också ett ordsvall. Det har därför sina svårigheter att leta ut de konkreta tankegångarna. Emellertid har jag funnit åtminstone några — låt mig säga tre — röda trådar. Den första var, att finansministern trodde åtminstone som regel på en fortlöpande ökning av produktiviteten och därmed av skatteunderlaget i vårt nationalhushåll. Vidare trodde han på ett något så när bibehållande — åtminstone var det en förutsättning för hans resonemang — av penningvärdet, även om löneförhöjningar skulle vidtagas men inte leda till prisökningar utöver den ram som nu gäller. Slutligen ansåg han, som någon visst redan uttolkat saken, att det först gäller att fixera, vilka utgifter man vill göra, och sedan bestämma, vilka inkomster man skall ha.

Ikke minst när det gäller en ökning av produktiviteten synes finansministern hysa goda förhoppningar. I det sammanhanget vill jag emellertid för min del erinra om att om denna riksdag, med skäl förmodar jag, kan kallas de sociala reformernas riksdag, så har den föregåtts av en annan riksdag, som med lika mycket fog kan betecknas som socialiseringsriksdag.

Om man nu tänker sig en fortlöpande ökning av näringslivets produktivitet och därmed av skatteunderlaget, så borde man väl också ta hänsyn till att produktiviteten påverkas av socialiseringssträvandena. Nu har visserligen finansministern och även herr Fast i denna debatt talat mera dämpat om socialiseringssträvandena eller det hot som socialiseringssträvandena innebära mot det enskilda näringslivet. Man har från finansministerns håll sagt — jag tror att orden föll ungefär så — att statssocialismen icke är alldeles dominerande inom hans parti. Vidare gjorde finansministern det uttalandet, att socialdemokratien icke skjutit fram socialiseringsfrågan i detta sammanhang. Med anledning därav kan man ändock erinra om att socialiseringsentusiasmen understundom nog svalt ganska högt i finansministerns sinne. Jag tänker bl. a. på en debatt på sin tid då finansministern diskuterade med herr Hagberg i Luleå och riktade en ganska patetisk paroll till kommunisterna. Vänj folket — något ditåt tror jag den lydde — vid att staten skall ingripa, så skola vi icke tveka att förverkliga vårt program. Man kan också erinra om att det socialdemokratiska partiets program ju faktiskt tar sikte på produktionsfaktorernas överförande till det allmänna. I efterkrigsprogrammet återfinnes också parollen om en omdaning av samhället i socialistisk riktning. Man kan vidare hänvisa till hela raden av socialiseringsmotioner vid förra årets riksdag, vilka ju, eftersom de flesta av dem vunno riksdagsmajoritetens bifall, också hade partiet bakom sig. Nu är det visserligen sant, att hans excellens statsministern har

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

försökt dämpa oron på de håll, där man fruktar för stora statsingripanden, och sagt i ett tal i Vingåker för icke så länge sedan, att det aldrig kan bli tal om att socialisera en mängd små företag. Det gäller således att så att säga hålla sig på mattan och förbli liten, för att man inte skall råka ut för ett över-skridande av socialiseringsgränsen.

Det allmänna intrycket i fråga om socialiseringssträvandena blir i alla fall en ovisshet om de maktHAVandes planer, som inte kan sägas ha skingrats genom dagens debatt. Men vill man höja produktiviteten, får man väl ändå beakta, att som en väsentlig förutsättning härför gälla arbetsro åt näringslivet, frihet från socialiseringsshot och frihet från vad man skulle vara frestad beteckna som ett statligt nervkrig mot den enskilda näringsverksamheten. Det borde vara skäl i att låta näringslivet ohämmat av socialiseringsplaner anspänna alla sina krafter för att skapa ekonomiska förutsättningar för en i längden bärkraftig höjning av socialstandarden. Det kan icke hjälpas, att man på åtskilliga håll inom socialdemokratien har kunnat finna något, som jag skulle vilja kalla för planhushållningsfanatism — gärna för mig enligt högt föredöme benämnd P. H. F. även om jag vet att min partikamrat herr Hagberg i Malmö nyss uttalat sitt missnöje med politiska slagord — åt vilken gets ett spelrum som inte kan ha verkat stimulerande på arbetslusten och effektiviteten inom näringslivet.

Samtidigt säger emellertid herr Wigforss på tal om de stora föreslagna sociala reformernas finansiering, att skatteunderlagets ökning på grund av ökad produktivitet åtminstone för närvarande icke kan betyda något väsentligt, därför att ökningen av skatteunderlaget inte kan ske med den snabbhet, som »utan dröjsmål», som han uttryckte saken, kan leda till ett genomförande av de sociala reformerna. Om jag inte missuppfattade honom, ställde han en fråga till de borgerliga om deras inställning till socialreformerna och dessas behövlighetsgrad i olika avseenden. Men såvitt jag kunde finna, gav han själv icke något besked i den vitala frågan, hur han tänkt sig skaffa pengar. I en debatt i konserthuset för några månader sedan avgav finansministern en ganska öppen-hjärtig förklaring om sin villrådighet i detta avseende. Man kan inte säga, att spørgsmålet blivit utsatt för en så värst mycket klarare belysning i dag. Ibland får man den frågan ställd på sig från socialdemokratiskt håll: hur långt vilja ni högermän egentligen gå i socialreformatoriskt avseende? I det här läget synes man med skäl kunna svara: hur skola vi kunna veta, hur långt vi kunna gå, när finansministern inte vet, var han skall skaffa pengar?

Samtidigt som man bebädar stora och efterlängtade sociala reformer, talar man också i statsverkspropositionen om hänsynen till behovet av skattelättnader. Det innebär alltså ett erkännande av den från oppositionens sida hävdade nödvändigheten att söka alla tänkbara möjligheter att lätta skattetrycket. Det är särskilt de smärre inkomsttagarna som nämnas. Vilket i och för sig är tacknämligt.

Emellertid kommer man nog inte så långt, såsom också från socialdemokratiskt håll, särskilt av herr Myrdal, erkänts även om man tillgrepe en skatteskärpning, som skulle drabba de större inkomsttagarna. Inkomstfördelningsstatistiken från 1941 visar — om mina siffror äro riktiga, vilket jag har anledning hålla troligt — att om man exempelvis tänker sig, att alla inkomster från 8 000 till 20 000 kronor skulle begränsas till 8 000 — det är 80 000 personer det gäller — så skulle detta medföra en ökning i statskassan på 92 miljoner kronor, vilket ju är en skäligen blygsam summa i förhållande till de utomordentligt stora belopp, 600 miljoner till 1 miljard kronor, som de sociala reformernas genomförande kräver. Man söker emellertid i statsverkspropositionen, såvitt jag kunnat finna, förgäves efter uttryck för den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

synpunkten, att skattelindringar äro av behovet påkallade även för företagsamhetens del. Det kan inte hjälpas, att man blir litet osäker på regeringens intresse på denna punkt.

Om man åsyftar, som finansministern givit uttryck åt, en stegring av produktiviteten, så borde det vara av vikt, att också skattetrycket hålles på en rimlig nivå. En skattelindring i detta fall — även de små inkomsttagarna i samhället äro ju beroende av näringslivet — kan och bör rimligen medföra en ökning av företagsamheten och kan således också bli till en viktig hävstång för den sociala standardökningen. Därmed ges en stimulans till ökad företagsamhet som i sin tur möjliggör en stegring av nationalinkomsten.

Finansministern pekade på möjligheten av löneförhöjningar utan att spränga prisramen. Det är ju möjligt att en sådan politik i viss utsträckning skulle kunna realiseras, men till större delen är det väl ändå sannolikt att ett dylikt resonemang ger uttryck åt ett utopiskt betraktelsesätt. För det första har man ju kollektivavtalssystem här i landet, vilket ofta gör det mycket svårt att bedöma lönsamheten inom olika företag, så att inte vid löneförhöjningar för de anställda vinstmarginalen försvinner eller bytes i förlust och företagen bli tvungna, om de kvarstå som fria företag, att höja priserna. På det sättet komma vissa företag att hårt pressas från två olika håll, och en följd av det kan mycket lätt bli, att det blir en minskad tillgång på riskvilligt kapital i landet. I det sammanhanget har man från socialdemokratiskt håll hört den ståndpunkten uttalas, att om lönsamheten minskas på grund av att lönerna höjas men prisnivån blir densamma eller på grund av att skattetrycket blir hårdare och om tillgången på riskvilligt kapital därigenom blir mindre än tidigare, så är det statens uppgift att se till vad den kan göra för att bedriva verksamheten i stället. Åtskilliga uttalanden från socialdemokratiskt håll tyda på en sådan tankegång, bl. a. ett uttalande i Aftontidningen på sin tid, där det säges:

»En höjning av de lägre inkomsttagarnas standard, utöver vad som socialpolitiskt kan ske med nämnda belopp» — man menar här belopp som kan åstadkommas skattevägen — »måste vinnas genom inkomststegring, genom en höjd produktionskapacitet, en ökad produktion. Detta är vad socialdemokratien avser att vinna genom socialisering. Måhända kan i ett mer eller mindre socialiserat samhälle någon ytterligare inkomstutjämning uppnås. Men socialiseringens huvudsakliga vinst måste vara ökad produktion. Ernås icke denna, har den icke fyllt sitt ändamål.»

Produktivitetsstegring är sålunda oundgänglig för en ökning av nationalinkomsten, en höjning av välståndet i landet och en höjning av den sociala standarden. Man talar nu här i kammaren om att det icke föreligger något socialiseringsshot. Tidigare uttalanden visa annat. Det resonemanget har ju nämligen förts fram, att eftersom minskad lönsamhet kan leda till brist på riskvilligt kapital, får det allmänna ingripa; och så ha vi socialiseringen som ett brev på posten.

Jag skulle, herr talman, sedan endast be att när det gäller de ekonomiska problemen få framhålla, hurusom hans excellens statsministern i det tidigare av mig omnämnda vingåkerstalet framkastade tanken på att socialreformerna skulle kunna möjliggöras även lånevägen. Finansministern ger i statsverkspropositionen icke någon mening till känna i detta avseende utan har skjutit finansieringsproblemet en smula framåt i tiden. Vi ha hört herr Skoglund i Doverstorp här tidigare i dag uttala sin tillfredsställelse med att finansministern icke tänker sig någon underbalansering av budgeten vid full sysselsättning. Emellertid kvarstår hans excellens statsministerns uttalande beträffande finansiering genom lån. Och man undrar ändå, om här icke före-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ligga vissa allvarigare funderingar på ett utnyttjande av lånevägen i större eller mindre utsträckning för de sociala konsumtionsbehoven. Det må vara tillåtet att här i remissdebatten uttala vissa betänkligheter mot sådana tankegångar. De inflatoriska tendenserna i vårt ekonomiska liv äro omisskännliga, och obotliga skador för penningvärdet kunna uppkomma, om man vänjer sig vid en sådan upplåning för sociala ändamål, som inte finner sin motsvarighet i en produktionsstegring. Man kan t. ex. fråga sig, vad det är för mening med en höjning av folkpensionsbeloppen, om kronan efter en tid visar sig ha sjunkit i värde till den grad, att höjningen av pensionsbeloppet neutraliseras. Vid en oförsiktig finanspolitik är ju ett sådant perspektiv ingalunda otänkbart. Överhuvud taget måste man ställa sig mycket betänksam mot ett införande av principen att upptaga lån för konsumtionsändamål av denna art. På den vägen kan man lätt motverka sparsamheten i landet, och hamnar lätt på ett betänkligt sluttande plan i ekonomiskt avseende. Alldeles bortsett ifrån att man om obetänksamheten är framme kan komma att på den efterföljande generationen lägga tunga bördor, som den nu levande och verkande generationen själv borde ha burit.

Slutligen skulle jag i detta sammanhang vilja framhålla, att när finansministern säger att de borgerliga ha fått flytta tillbaka sina positioner till förmån för socialdemokratiska tänkesätt och uppfattningar, så äger detta naturligtvis i viss utsträckning sin riktighet, eftersom man, för att överhuvud taget kunna medverka till samhällets utveckling på bästa möjliga sätt ur sin egen åskådnings synpunkt, ju även måste taga hänsyn till andras meningar och uppfattningar. Men jag vill också hävda, att socialdemokratien under sin politiska verksamhet här i landet har måst flytta tillbaka sina positioner från de extrema ståndpunkter som den förr i många avseenden intog, till förmån för borgerliga uppfattningar. Jag tror sålunda, att man vågar det påståendet att det samhälle, som vi leva i, allt fortfarande i huvudsak bygger på borgerliga principer, även om socialdemokratien satt sin starka stämpel därpå. Och jag tror liksom herr Ohlin, att sympatierna för en sådan borgerlig samhällsordning äro starka — jag skulle finna det onaturligt annars — långt in i arbetarkretsar.

Herr talman! Jag skulle sedan vilja använda mig av samma dispens som den föregående talaren och vidröra ett spörsmål, som ligger vid sidan av statsverkspropositionen. Det gäller samma spörsmål, som både av den föregående och även av ett par tidigare talare i debatten här berörts, nämligen frågan om de militära baltflyktningarnas utlämnande.

Det har talats mycket om ansvaret i denna sak, och i viss mån har ställningstagandet, efter vad det förefaller, kommit att färgas av partipolitiska synpunkter. För mig är inte frågan en partisak, utan något av en helt annan och dyrbarare valör, nämligen en samvetssak.

Man kan väl förstå, men man är svårt missräknad över att samlingsregeringen i juni inte förmådde överblicka räckvidden av det beslut, som då fattades i denna fråga. Man kan förstå det, därför att händelserna då tumlade över varandra och man föga visste om den framtida utvecklingen av flyktningpolitiken i världen. Å andra sidan är man djupt missräknad över att en blunder skett, som icke blott kan få verkningar, menliga för vårt humanitära anseende, utan som, vad värre är, samtidigt kan gå ut över oskyldiga och olyckliga människor som här sökt sin tillflykt.

Jag förstår väl att man från socialdemokratisk sida klandrar försök — om nu sådana förekommit — att undandraga samlingsregeringens borgerliga medlemmar ansvaret för vad som i juni skedde. Jag vill för min del icke göra något sådant. Jag skulle således för min del anse det orättfärdigt, om man t. ex.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

från högerens håll sökte fritaga vårt partis representanter för vad som skedde i och med junibeslutet. Kritiken måste drabba alla de i samlingsregeringen deltagande partiernas representanter, liksom ursäkter — i vilken grad och för vilka regeringsmedlemmar lämnar jag därhän — böra äga giltighet oavsett partitillhörighet.

Baltfrågan är alltså icke en partipolitisk fråga, utan en samvetsfråga för varje svensk, sålunda även för en riksdagsman. Min inställning skulle vara exakt densamma, även om det nu sutte en samlingsregering i stället för en partiregering. Det är t. o. m. beklagligt enligt min uppfattning, att det icke är samlingsregeringen, som blivit i tillfälle att fullfölja denna sak, ty då skulle det icke ha kunnat talas om partipolitik i denna samvetsfråga. I dagens läge kan det emellertid inte hjälpas, att det är den nu sittande regeringen, som bär ansvaret för vad som göres eller icke göres, även om den känner sin handlingsfrihet begränsad av vad som förevarit under samlingsregeringens tid.

I sin intervju i Morgon-Tidningen den 9 januari detta år har hans excellens herr utrikesministern meddelat, att någon ändring icke skett beträffande den svenska ståndpunkten i baltfrågan — med vissa smärre undantag för sjuka och några civilpersoner. Säkert har detta meddelande mottagits med djupaste beklämning av de vidaste kretsar inom vårt folk. Vårt land gör enligt min mening därmed ett djupt förödmjukande avsteg från de asylrättsliga principer, som vi vinnlagt oss om att vårda såsom en av våra dyrbaraste moraliska tillgångar. Såsom har påpekats, äro landets samtliga juridiska fakulteter ense om att ingen folkrätt påfordrar dessa flyktingars utlämnande.

Det hela är en allvarlig sak, icke blott för de berörda, som skola utlämnas, utan också för vårt svenska folk, ty på detta sätt medverkar man till en avtrubning av rättsmedvetandet. Vi skamfila detta i stället för att slå vakt om det. Hur skall den enskilde medborgaren kunna fostra sina barn till rättsmedvetna människor, om staten samtidigt uppenbarligen handlar på ett sätt, som icke kan moraliskt försvaras?

Utrikesministern har sagt, att »frågan icke kan bedömas som en känslosak». Jag vet få bedömningar i utrikespolitiken, som äro mig personligen så motbjudande som de, som kläda sig i orden »känsla» och »realism». Politik måste väl ändå ytterst bygga på rättskänsla, och vi få därvidlag inte krypa bakom något, som vi kalla realism. Ibland har man tyckt sig finna, att en ärlig och rättsinnig inställning i en fråga gärna stämplas som »känslomässig»; å andra sidan att etiketten »realism» gärna användes för att dölja ett handligssätt, vars moraliska halt är tvivelaktig men som är så mycket mer bestämt av makthänsyn.

Ingenting synes mig i detta sammanhang medföra större risk för vårt folk än att vi lämna den traditionella väg, som vårt rättsmedvetande och våra rättsprinciper anvisa oss. Göra vi det, bidra vi inte bara till att luckra upp medborgarnas rättskänsla, varvid skadeverkningarna kunna bli särskilt stora bland vår ungdom, utan vi betaga även oss själva och våra barn möjligheten att i framtida situationer göra sådana rättskrav gällande, som det här är fråga om. Antag att våra barn komma i det läget, att de måste försvara sig först mot den ena makten, sedan mot den andra! Hur skulle vi då betrakta det, om de, endast för att de försvarat sitt land, utlämnades till ett annat land med risk att behandlas som landsförrädare? Vi skulle anse, att ingen advokatyr i världen kunde försvara något sådant. Och nu äro vi själva i färd med att begå en sådan handling.

När man talar om baltfrågan som en prestigefråga för stormakten Ryssland, har jag för min ringa del svårt att förstå detta. Det gäller dock här att på svensk botten tillämpa svenska rättsprinciper. Det synes mig vara naturligt att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

utgå ifrån att den stormakt det gäller har råd att visa generositet gentemot Sveriges strävan såsom suverän nation att på svensk botten tillämpa svenska rättsgrundsatser. Däremot kunna vi ju inte kräva, att ett annat land, i detta fall Ryssland, för sin del skall tillämpa dessa grundsatser. En annan sak är, att vi i likhet med utrikesministern gärna vilja tro, att man på ryskt håll skall visa förståelse för balternas speciella läge.

Hur ställer sig då balternas rättsläge ur rysk synpunkt? Det är viktigt att hålla i minnet, att de betraktas som sovjetundersåtar. Det har sagts mig — saken har också förts fram i en dagstidning här i Stockholm — att det stadgas i den även i de baltiska staterna gällande sovjetstrafflagens § 58 mom. 1, att som landsförräderi straffas med arkebusering och förmögenhetskonfiskation bl. a. flykt till utlandet, alltså ett brott som i Sverige vistande balter kunna sägas ha begått. Samma straff gäller också övergång till fiendens sida, varför de baltiska militärflyktingarna även av denna orsak kunna dömas till döden.

Utrikesministern har ju nu visserligen den 9 dennes uttalat en förmodan om att »starka skäl tala för att ifrågavarande balter inte behandlas enligt strängare regler än militärpersoner av tysk nationalitet. Det finnes enligt regeringens mening ingen anledning att på denna punkt tillskriva Sovjetunionens myndigheter en extremt formalistisk tolkning av landsförräderibegreppet».

Utrikesministern har, såvitt jag förstår, gjort detta uttalande å hela regeringens vägnar. Det må kanske då vara tillåtet att inte bara till utrikesministern utan även till justitieministern rikta den frågan, på vilka grunder ett uttalande som utrikesministerns kunnat motiveras, när ju sovjetlagstiftningen synes ha klara bestämmelser i det avseende som det här gäller. De ifrågavarande flyktingarna ha ju icke velat återvända till sina hemorter och måste därför förutsättas bli räknade till Sovjetstatens fiender. Radioutsändningar från Balticum ha för övrigt icke lämnat något tvivel om hur man ser på de baltiska flyktingarna. Och om man nu vet, vad rysk lagstiftning säger och vad rysk radio uttalat, varpå grundar då regeringen sin tro att balterna skola behandlas på annat sätt än dessa förutsättningar låta förmoda? Finns det några utfästelser i den vägen?

Om så icke är fallet, ligger saken så till — eftersom dessa balter nu vistas på svensk botten och eftersom vi känna till premisserna för deras behandling — att vi äro bestämmande över deras öde. Det är *vi*, som, om vi utlämna dem, verkställa en handling som ställer dem inför bestraffning. Detta utlämnande synes nu, enligt vad som uppgives, t. o. m. skola ske med svenskt fartyg. Skulle ett utlämnande verkställas, kan jag inte hjälpa att jag känner det som en förnedrande handling.

Man talar om att en utfästelse föreligger. Det synes mig emellertid, som om, när nu avtalets premisser och räckvidd blivit klara, det är uppenbart, att tvingande sväl finnas att inte fullfölja detta avtal. Ty genom ett fullföljande skulle man bryta mot bud av högre valör, mot svenskt traditionellt rättsmedvetande och asylrättsliga principer, beträffande vilka vi icke vilja göra oss urarva. Det asylrättsliga ansvaret ha vi här i Sverige — vi kunna aldrig skjuta över det på rysk sida.

Det har från auktoritativt håll inom regeringen vid visst tillfälle talats om att vi skulle ha en uppgift som »världens samvete». I den predikan, som hölls vid denna riksdags öppnande, yttrade talaren också något om sin tro på Sveriges möjligheter att bli ett världens samvete och salt, såsom han uttryckte sig. Men hur skola vi kunna drömma om att ens tillnärmelsevis fylla en sådan uppgift, om vi begå en handling av den art, som det här är tal om? En sådan åtgärd, med det sårande av svensk humanitets- och rättskänsla som den innebär, måste medföra att samvetet tystas ner och saltet mister sin salta.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr talman! Jag har känt det som en tvingande sak att för min ringa del utan partipolitiska hänsyn ge till känna min ståndpunkt i denna fråga.

I detta anförande instämde herr *Johnsson* i Stockholm.

Vidare yttrade

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén**: Herr talman! Det har under denna debatt även berörts några frågor av utrikespolitisk natur. Herr Skoglund i Doverstorp, som inledde debatten, nämnde sålunda några ord om det nordiska utrikesministermöte, som nyligen har hållits i Köpenhamn. Han tycktes en smula kritisera, att ett sådant utrikesministermöte hade anordnats så att säga i marginalen av ett socialdemokratiskt möte, ett sammanträde med den socialdemokratiska nordiska samarbetskommittén.

Jag vill med anledning därav påpeka, att denna samarbetskommitté inom arbetarrörelserna i de nordiska länderna hade sitt reguljära sammanträde och att det endast var den omständigheten, att vid detta sammanträde händelsevis funnos bland de delegerade den norske och den svenske utrikesministern, som medförde att det på inbjudan av den danske utrikesministern ordnades en konferens mellan dessa tre ministrar. Den danske utrikesministern tillhör ju inte den socialdemokratiska nordiska samarbetskommittén. Det var alltså inte ett vanligt ministermöte, om jag så får uttrycka det, utan det var en tillfälligt anordnad sammankomst, och jag kan försäkra herr Skoglund, att jag ingalunda har den uppfattningen, att det nordiska samarbetet på något vis skall gå efter partilinjer.

Herr Skoglund berörde också frågan om svenska företag i främmande länder och de risker, som de äro utsatta för i anledning av de socialiseringsdekret, som i vissa östeuropeiska länder ha utfärdats. Jag vill till svar på detta säga, att om svenska företag bli utsatta för åtgärder av denna art — om de bli föremål för expropriationshot eller bli exproprierade — så är det självfallet ett svenskt samhälleligt intresse att stödja dessa företag i deras ansträngningar att få skydd för sina intressen i de främmande länderna. Ofta brukar det förhålla sig så att de själva bäst kunna förhandla med vederbörande främmande regeringar, varvid förhandlingarna väl kunna tänkas gå efter två olika huvudlinjer: antingen söker man få till stånd ett särskilt arrangemang som gör det möjligt att behålla företagen i trots av den lagstiftning om socialisering, som generellt är utfärdad, eller också söker man erhålla full och tillfredsställande ersättning för dem. Det är givet, att företagen, om de så behöva, vid dessa förhandlingar kunna räkna på stöd från den svenska utrikesrepresentationen och den svenska regeringen.

Även herr Hagberg i Luleå var inne på ett utrikespolitiskt spørsmål. Herr Hagberg tycktes ha fått den föreställningen, att vi här i landet skaffat oss en kommitté med uppgift att främja möjligheterna för oss att själva producera atombomber. Det kanske har förbigått herr Hagberg, att kommittén i fråga är tillsatt på ecklesiastikministerns föredragning — man kan ju inte gärna utgå ifrån att ecklesiastikministern tar hand om försöken att framställa atombomber i försvarets tjänst. I själva verket har denna kommitté inte något som helst att göra med tillverkning av atombomber i Sverige, utan den är tillsatt för att undersöka vad man kan och bör göra i fråga om vetenskaplig forskning och eventuellt även i tekniskt avseende för att tillgodogöra sig de nya upptäckter, som ligga bakom tillverkningen av atombomber. Det är alltså, såsom framgår redan därav att ecklesiastikministern är föredragande i ärendet, ett vetenskapligt intresse, som främjas genom tillsättningen av denna kommitté.

Herr Skoglund tog i någon mån upp frågan om balterna i tysk krigstjänst och sade, att det för honom varit en besvikelse, att inte något hade kunnat

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
göras för att modifiera det gamla beslutet i denna fråga. Herr Ljungqvist har nu mera utförligt varit inne på samma sak. Jag håller herr Ljungqvist räkning för att han inte försökte fritaga sitt parti eller dess representanter från delaktighet i ansvaret för det beslut, som fattades av den svenska samlingsregeringen den 15 juni i år, men fastän han själv sålunda betonade, att han inte betraktade denna fråga som någon partisak, så vill jag ändå gärna något gå in på de synpunkter, som han anlade därpå.

Jag anser mig då först böra något redogöra för det läge, som förelåg, då de svenska statsmakterna och den svenska regeringen i våras hade att fatta sitt beslut. Man kan nämligen enligt min mening inte bedöma denna fråga eller utan vidare uttala, att det är en samvetssak, hur man bör handla i detta spörsmål, om man inte till fullo beaktat detta läge.

Redan i början av maj, vid tidpunkten för den tyska kapitulationen, som ju skedde den 8 maj, hade den dåvarande svenska regeringen intagit den ståndpunkten, att man skulle försöka avvisa alla flyktingar, som härstammade från den tyska armén. Den 7 maj utgick en militärorder i den riktningen, där det bestämdes att uniformerad tysk personal tillhörande krigsmakten (inklusive organisation Todt) eller Gestapo, som i trupp eller enskilt försökte överskrida vår landgräns, skulle avvisas, och det skulle meddelas att rätten till internering inte längre gällde.

Det var alltså en militärorder av den 7 maj. Sedan lämnades i kommandoväg till överbefälhavaren den 9 maj samma direktiv i något utförligare form. Däri meddelades att även fartyg, som medförde enbart tysk uniformerad personal och som inkommit på svenskt territorialvatten, skulle avvisas om de påträffades av svenskt örlogsfartyg. Därest fartyg medförde även annan personal eller om fartyget befann sig i nöd eller av annan orsak inte lämpligen kunde fortsätta resan skulle det föras i hamn och personalen omhändertagas.

Senare meddelades detta också till en större allmänhet genom att försvarsstaben lämnade tidningarna en orientering som publicerades den 24 maj. Däri meddelades att »sedan regeringen tagit ställning till det läge, som inträtt efter krigstillståndets upphörande beträffande flyktingars omhändertagande, beslöts som grundprincip, att all tysk militär personal skulle avvisas». Det upplystes också i detta tidningsmeddelande från försvarsstaben att ett stort antal flyktingar utan eller efter avvapning avvisats både vid land- och sjögränsen. Andra hade emellertid av de särskilda skäl som jag nyss antydde omhändertagits. Det upplystes i detta tidningsmeddelande att bland dessa omhändertagna befunno sig utom rikstyskar också österrikare, sudettyskar, polacker och ester m. fl.

Det framhölls vidare i den orientering som givits till tidningarna, att det givetvis var ett önskemål att de internerade snarast återfördes till sitt land och att det därvid skulle ankomma närmast på utrikesdepartementet att med de allierade överenskomma om tidpunkten och sättet för transporten.

Denna ståndpunkt hade alltså av samlingsregeringen intagits redan innan det kommit någon rysk begäran om avtransport av flyktingar från ostfronten. Sedermera, den 2 juni, kom som bekant en rysk begäran, som regeringen behandlade. Den rådförde sig med utrikesnämnden, och den fattade beslut i konselj den 15 juni och meddelade detta beslut till den ryska regeringen.

Jag behöver inte närmare ingå på detta svar, ty det har redogjorts för det samma i denna kammare under förra riksdagen, den 23 november. Jag vill endast framhålla att i det svar som avlätits till Sovjetunionen hette det att svenska regeringen hade »givit försvarsstaben i uppdrag att träda i förbindelse med legationen» — den ryska alltså — »rörande modaliteterna för av-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

resan och överlämnandet till Sovjetunionens militära myndigheter». Det hade alltså i denna förklaring av svenska regeringen till sovjetlegationen lämnats ett meddelande, vari det angavs att de tyska eller under tysk kontroll stående militära personer, som hade från ostfronten flytt till Sverige, skulle överlämnas till de ryska myndigheterna. Med tillämpning av det uppdrag försvarsstaben fått av regeringen granskade försvarsstaben den personal, som var hitkommen och hade internerats, och lämnade den 3 juli till sovjetlegationens militärattaché en uppgift på det antal internerade, som enligt den svenska noten skulle överlämnas och transporteras till Sovjetryssland.

Det har alltså gällt att verkställa den utfästelse som gavs i den nämnda noten. Att inte beslutet verkställts tidigare berodde helt enkelt på svårigheten att sätta i gång transporten under sommaren och andra svårigheter, som jag inte behöver närmare gå in på. Bland annat var det vanskligt att skicka över fartyg till hamnarna vid Östersjön — man kände inte till möjligheterna att anlöpa dem, och vidare hade ryssarna svårigheter med att anskaffa tonnage. I fråga om möjligheterna att modifiera detta beslut har regeringen efter omsorgsfull prövning kommit till den uppfattningen att detta inte är möjligt. Till dem som tänka framför allt på de enskilda balternas öde och anse att åtgärden innebär, som den senaste talaren framhöll, ett förödmjukande brott mot asylrättsprincipen, må det ju sägas att redan avvisandet vid gränsen av tysk militärpersonal — bland dem med all sannolikhet också åtskilliga balter — innebär ett avsteg från vanliga asylrättsregler. Även de som äro allra mest upprörda över vad som här skett ha alltså, kan man säga, ransonerat sin medkänsla genom att inte ta någon hänsyn till att vi redan vid kusten eller vid gränsen avvisade också ett antal baltiska flyktingar och vidare i det avseendet att de inte bry sig om att vi skickat ut ur landet talrika tyskar, av vilka säkerligen en hel del varit individuellt oskyldiga till den situation, vari de kommit.

De svenska statsmakterna hade i själva verket i samband med behandlingen av utlänningslagen vid 1945 års riksdag medvetet accepterat den hållningen, att vi vid krigets slutskede skulle kunna komma i det läget, att vi inte kunde tillämpa vanliga asylrättsregler. I propositionen till utlänningslagen framhölls att ett sådant läge skulle kunna inträda, och man hade där hänvisat till att det behövdes ingen ändring i lagstiftningen, eftersom denna gav Kungl. Maj:t fria händer att på grund av särskilda omständigheter handla så som det visade sig erforderligt.

Detta var kanske en från mänsklig synpunkt hård inställning, men vi få komma ihåg att vårt land också var ute i hårt blåsväder. Och de svenska statsmakterna ansågo tydligen genom att acceptera dessa riktlinjer, att man hade den plikten mot det egna landet att skydda sig mot olägenheterna av att ta emot spillror ifrån den tyska krigsmakten, som i krigets slutskede komme att nalkas våra gränser.

Såsom jag redan angav i mitt interpellationssvar den 23 november har jag i en note till sovjetregeringen givit uttryck åt den uppfattningen, att man inom svenska regeringen utgått ifrån att balterna inte skulle behandlas sämre än andra krigsfångar. Detta uttalande har nu kritiserats ur olika synpunkter. Det har kritiserats av herr Ljungqvist i kväll och i tidningspressen. Kritiken går på två olika linjer. Ibland har man frågat vad jag grundar denna uppfattning på att vederbörande inte skulle behandlas sämre än krigsfångar av tysk nationalitet. Man menar alltså att jag sagt för mycket när jag anför att vi utgått ifrån detta. Till dem som resonera så skulle jag vilja rikta en motfråga: Menar man att det var oriktigt att utgå ifrån denna förutsättning och att tillkännage för sovjetregeringen att vi lyste denna uppfattning? Me-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nar man att vi i stället borde ha sagt att vi utgå ifrån att balterna behandlas som landsförrädare? Jag tror att ingen här i kammaren skulle vilja påstå, att det var ett fel från svenska regeringens sida att starkt understryka denna sin uppfattning direkt till Sovjetunionen — jag vet att denna den svenska regeringens uppfattning omsorgsfullt rapporterats till sovjetregeringen.

Man har vidare, liksom herr Ljungqvist, frågat om vi ha några garantier för att det förhåller sig på detta sätt. Herr Ljungqvist menar kanske då: Ha vi ställt detta som villkor för avtransporterna? Med hänsyn till de argument som också här förekommit vill jag svara, att man brukar inte ställa villkor för ett avtal sedan man träffat avtalet. Man kan inte i efterhand ställa villkor och säga att vi göra avtalet beroende på att vi få den eller den förklaringen. men vi kunna ge vår uppfattning till känna och understryka den så starkt som möjligt.

Det har i denna fråga talats så mycket om våra förpliktelser mot balterna som flytt hit, och det har talats om asylrätt och om samvetsbud. Men hur skulle det vara om det ägnades litet mer uppmärksamhet åt förpliknelsen mot vårt eget land, åt vikten av att vi ha ingått en förbindelse och inte minst åt verkningarna av en eventuell vägran nu att uppfylla den. Jag har för min del också ett samvete, och det säger mig att jag på min post inte får vårdslösa förbindelser som den svenska regeringen ingått gentemot ett främmande land.

Herr Ljungqvist, som på begäran erhöll ordet för kort gemmål, anförde: Beträffande de baltiska militärflyktingarna kan jag inte jämställa avvisandet vid gränsen vid ifrågavarande tidpunkt med det utlämnande som nu är aktuellt. Jag antydde i mitt anförande att man måste förstå mycket av vad som då inträffade på grund av att händelserna, som jag sade, tumlade över varandra och på grund av att man inte riktigt visste hur flyktingspolitiken skulle gestalta sig. Vi ha nu hört en förklaring till hur detta beslut, som fått en sådan ödesdiger räckvidd, kom att fattas. Nu äro emellertid balterna här. Vi ha fått en helt annan klarhet om de risker som kunna vänta dessa flyktingar vid ett utlämnande, och det har, som också i en tidigare debatt påpekats, förekommit uttalanden i radio i Sovjetbaltikum, som inte synes lämna något tvivel om hur man betraktar baltproblemet på den sidan Östersjön.

Jag har inte alls för min personliga del kritiserat excellensen Undéns uttalande i det avseende han tydligen tror. Jag har tvärtom sagt att det är en sak för sig att vi gärna i likhet med utrikesministern vilja tro, att man på ryskt håll skall visa förståelse för balternas speciella läge. Det är alldeles absurt när excellensen Undén ifrågasätter att man skulle föredragit att utrikesministern tillkännagivit såsom sin ståndpunkt att han utgår ifrån att balterna skulle behandlas som landsförrädare. Den saken måste å andra sidan vara klar att dessa flyktingar vid ankomsten till Sovjetbaltikum riskera att bli dömda efter sitt lands lagar. Jag kan inte förstå att det inte när det gäller den asylrättsliga bedömningen ligger närmast till hands att utgå ifrån detta, hur gärna man än vill att ett förfaringssätt skall tillämpas som står i överensstämmelse med vår syn på saken.

Det har inte framförts någonting i utrikesministerns anförande som föranleder mig att ändra min personliga ståndpunkt. De grundläggande fakta bestå: här finnas människor som kommit till detta land, vilka måste klart karakteriseras som politiska flyktingar men som inte komma i åtnjutande av den politiska asylrätt, som vi enligt min mening borde ge dem.

Härefter yttrade

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén:** Herr talman! Då herr Ljungqvist säger att han inte kan jämställa det fall att man avvisar

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

baltiska flyktingar vid gränsen med det fall, då man skickar ut dem sedan de kommit in i landet, vill jag bara påpeka att den svenska utlänningslagen uppställer ett asylrättsbegrepp som jämställer dessa bägge fall. Såväl i fråga om att avvisa politiska flyktingar vid gränsen som i fråga om att skicka ut dem när de väl äro i landet gäller i ordinära fall asylrättsklausulen. Det står alltså i överensstämmelse med den svenska lagens vanliga regler att jämställa dessa fall.

Jag vill gärna rätta en liten missuppfattning som herr Ljungqvist påpekade: jag hade med orätt inrangerat honom bland dem som kritiserat det uttalande som gjordes från min sida till ryska legationen den 31 oktober förra året. Men då han återkommer till den ryska strafflagen kan jag ändå inte undgå att finna, att herr Ljungqvist i grund och botten ställer sig på den ståndpunkten, att det vore orimligt om man inte på rysk sida finner att balterna böra betraktas som landsförrädare. Ja, den här strafflagsparagrafen som återgivits i någon tidning och har citerats i kammaren är ju en vanlig strafflagsparagraf rörande landsförräderi, sådan som förekommer i alla länders lagar. Jag har ingen anledning tvivla på att en sådan lag finns i Sovjetunionen och den är givetvis skriven för ordinära fall.

Om vi här i Sverige skulle befinna oss i samma läge som nu Sovjetunionen i förhållande till ett nyinkorporerat område med invånare som själva ännu inte accepterat inkorporeringen såsom ett definitivt faktum och med internationella förhållandena sådana som de föreligga i fråga om Baltikum, och slutligen med det faktum som är för handen i och med att den tyska invasionen företogs innan läget stabiliserats där borta, så tror jag personligen att svenska domstolar — trots förefintligheten av en landsförräderiparagraf av denna art — av allmänt straffrättsliga skäl icke skulle döma sådana personer som landsförrädare. Man brukar inte finna i strafflagstexter hänsynstagande till varje handa allmänstraffrättsliga omständigheter, så därför innebär för mig citatet av ifrågavarande strafflagsparagraf inte något verkligt bevisdatum i denna fråga.

Herr **Ljungqvist** erhöll ånyo på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag skall inte närmare beröra den omständigheten att rättsväsendet är av olika beskaffenhet i olika länder och att excellensen här ju mest har uppehållit sig vid svenskt rättsväsende. Men det är en sak jag nu till sist skulle vilja fråga om. När excellensen Undén till ryska legationen uttalade att svenska regeringen förutsatte, att man vid behandlingen av balterna skulle beakta deras särställning — har någon som helst reaktion från den andra partens sida förmärkts med hänsyn till excellensen Undéns sålunda uttalade önskemål?

Härefter yttrade:

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén**: Detta uttalande gjordes den 31 oktober, när tidpunkten för avtransporterna började närma sig. Det är klart att jag haft konversationer med ryske ministern i detta ärende, men någon officiell förklaring från ryska regeringen har icke avgivits i frågan, och det hade jag uppriktigt sagt inte heller väntat. Jag hade inte väntat att man skulle avge någon speciell förklaring sedan man en gång fått den utfästelse som gavs den 15 juni. Men det hindrar inte att jag för min del har anledning tro, att de förhoppningar vi då uttryckte också motsvara verkliga förhållandet.

Herr **Adolfsson**: Herr talman! Jag bör kanske börja med att säga, att det blir en stark brytning i fråga om karaktären på det anförande jag ämnar

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hålla och de anföranden, som nyss hållits. Den fråga jag tänker vidröra bör enligt min mening inte vara slutdiskuterad, vilket däremot den fråga som nu senast behandlades borde vara.

Det har om denna riksdag sagts, både före dess öppnande, under detsamma och under den debatt som förts i dag, att den skall präglas av socialt reformarbete, och vi kommunister ha hälsat denna deklaration med stor glädje. Vi ha förklarat oss beredda, inte bara att komma med egna förslag i detta avseende, utan naturligtvis även att stödja sådana förslag från andra partigrupperns sida, som äro möjliga att genomföra och som äro till nytta för det arbetande folket. Om jag från min ganska avlägsna plats här i kammaren fattade herr Hagberg i Malmö rätt, förklarade han, att kostnaderna för dessa reformer skattevägen måste betalas av de medelstora och små inkomsttagarna. Det var ju något krassa synpunkter, som inte kunna sägas vara grundade på en uppriktig bedömning av de faktiska egendomsförhållandena här i vårt land. I den mån reformerna verkligen kunna finansieras genom skattehöjningar, måste givetvis dessa drabba de stora förmögenheterna och inkomsterna, företagen o. s. v. Vi kommunister hysa emellertid inte den illusionen, att ett fullt tillfredsställande reformprogram skulle kunna genomföras enbart med hjälp av höjda skatter. Finansieringen av dessa reformer och överhuvud taget höjningen av de arbetandes levnadsstandard förutsätter givetvis också, att en planlagd samhällsekonomi genomföres. En sådan samhällsekonomi förutsätter i sin tur, att verkliga ingripanden ske mot den svenska monopolkapitalismen, varvid även förstärkande bör ske i den omfattning, som samhällsintresset kräver och samhällsutvecklingen möjliggör.

När man talar om socialpolitiska åtgärder, är det givet, att frågan om bostadsproduktionens utformning omedelbart kommer i blickfältet, och jag vill ägna några ord åt denna fråga. Jag behöver inte närmare motivera förklaringen, att bostadskostnaderna här i landet äro orimligt höga och ofta kräva mer än hyresgästerna ha råd att betala. Eftersom därtill bostadsstandarden är mycket låg, särskilt när det gäller utrymmena, bör det stå klart, att mycket genomgripande åtgärder måste vidtagas för att minska byggnads- och hyreskostnaderna. Profiteringselementet måste således äntligen avskaffas och bostadspolitiken göras till vad den borde vara, nämligen ett socialpolitiskt synnerligen viktigt arbete. Man har i någon liten mån arbetat på att eliminera orsakerna till de höga byggnadskostnaderna, men några ågärder i enlighet med det grundläggande förslag, vilket låg till grund för riksdagens skrivelse nr 439 år 1944, ha ännu icke vidtagits och ej heller signalerats, vare sig i dag eller tidigare. Den utredning som begärdes år 1944 syftade mycket långt och innehöll, bland annat förslag om begränsning eller eliminering av monopolkapitalismens makt så vitt rörde byggnadsämnesindustrien. Det har självfallet en viss betydelse, om man t. ex. standardiserar vissa byggnadsmateriel. Det behövs inte flera hundra olika slag av dörrhandtag eller dörrbeslag — vi kunna naturligtvis klara oss med ett mycket mindre antal. Någon avgörande roll för byggnadskostnaderna spelar dock inte den detalj jag nämnde som exempel. En avgörande kostnadsminskning kan däremot åstadkommas genom räntesänkning, genom att tomtpriserna hållas på en rimlig nivå, genom att byggandet blir en det allmännas angelägenhet, genom att mellanhandsvinsterna och byggherreprofiterna avskaffas och genom att monopolens makt inom byggnadsämnesindustrien brytes. Det har förebådats, att detta års riksdag skulle få taga ståndpunkt till ett förslag om ett monopolkontrollerande organ, ett organ som skulle kontrollera även priserna på byggnadsämnesindustriens produkter. Jag kan naturligtvis inte yttra mig om vilken makt och myndighet ett sådant organ skulle få, men jag vill påpeka, att en kontroll av

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det slag som den vilken förekommit nu under krigsåren inte har hindrat, att priserna på byggnadsmateriel stegrats oerhört och att byggnadsämnesindustrien nu inhöstat större vinster än någonsin förr. Statens byggnadslånebyrå förklarade i ett remissyttrande i mars 1944, att priskontrollnämndens prispolitik medfört »att i vissa fall tidigare bestående vinstmarginaler krympts» och att »möjligheterna att utnyttja en monopolställning starkt reducerats». Byggnadslånebyrån måtte ha syftat på några mycket unika undantagsfall, ty i alla händelser, när det gäller de avgörande byggnadsämnesindustrierna, har en våldsam vinststegring förekommit. Vad som är aktuellt är att bryta monopolens makt på detta mycket viktiga sociala område.

De stora och avgörande byggnadsämnesindustrierna äro ju förlagda till Skåne, och vi som bo där nere ha haft särskild anledning att granska dessa kartellers och trustbildningars prispolitik. Det är inte nog med att dessa monopolföretag ha lagt beslag på våra naturtillgångar för att med hjälp av dessa profitera på allmänhetens bostadsbehov, utan man har dessutom en särskild trustorganisation för försäljning och distribution av den materiel man producerar. Man har cementförsäljningsaktiebolaget och tegelförsäljningsaktiebolaget, som skola ha sin rundliga profit, och såvitt jag har kunnat finna, är dessa båda företags huvudsakliga funktion att bokföra vinster, som hyresgästerna få betala. Även om en leverans av t. ex. tegel skulle ske direkt från fabriken till bygget, griper en mellanhand in och roffar åt sig en försvarlig profit, och den handen har en mycket utpräglad förmåga att hugga flertalet köpare i kragen. Skåne har väldiga tillgångar av bland annat lera för tegeltillverkning, och denna tillgång borde vara landets och folkets egendom, men denna folkets naturliga egendom utnyttjas av ett litet fåtal för att försämra levnadsvillkoren för det folk, som egentligen borde äga dessa naturtillgångar. Ännu i denna dag överlåtas stora lerfyndigheter i Skåne för privat profitjakt, vilket skett alldeles nyligen, och samtidigt plundras allmänheten av de gamla företagen allt vad tygen håller. Hur ser det ut med de »krympta vinstmarginaler», om vilka byggnadslånebyrån talade år 1944? Låt oss se litet på Höganäsbolaget i Skåne, som tillverkar bland annat eldfast tegel, takpannor, murtegel och isoleringsmaterial. På relativt kort tid har bolagets bokförda rikedomar växt till icke mindre än 60 miljoner kronor, trots att utdelningen samtidigt har ökats. Det är hyresgästerna som få betala dessa miljoner i form av höjda hyror. I kraft av stundom mycket gamla kungliga brev behärskar detta bolag naturrikedomarna inom ett mycket vidsträckt område i Skåne. De nuvarande aktieägarna ha ärvt sina aktier av föräldrar som själva satsat endast en del av det aktiekapital, på vilket man nu får en utdelning av 9 procent. Bolagets vinst har enbart under åren 1938—1942 stigit med 144 procent — jag drar därvid ifrån avskrivningarna vilka inom parentes sagt ökat — och utdelningen har under samma tid stigit från 5,5 till 9 procent. Utdelningen i detta bolag uppgår till i det närmaste lika mycket per inom företaget anställd arbetare som denne arbetare får i årsinkomst, och dessutom har bolaget under krigsåren ökat sina rikedomar med ytterligare 20 miljoner kronor. Jag tror inte, att någon aktieägare har anledning att klaga över det slagets »krympta vinstmarginaler».

Det är gyllene tider för byggnadsämnesindustrien fortfarande, vilket också förhållandena inom Skånska cementaktiebolaget bekräfta. Detta bolag är cementkungarnas monopolsammanslutning. Man kan inte taga många steg i de högre finans- och företagarkretsarna utan att stöta på detta monopolbolag. Det behärskar nämligen de flesta företagen inom bland annat byggnadsämnesbranschen. Inom högre finans- och industrikretsar förmärkes överallt detta bolags inflytande. Skånska cementaktiebolaget, som i sin tur har många andra

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

företag »anslutna», driver utan tvivel en mycket skicklig politik för att dölja vinsterna, men det är inte lätt att helt dölja så stora vinster som dem bolaget gör. Bolagets förmögenhet har ökat med nära 13 miljoner kronor sedan 1939. Bland annat för att inte redovisa alltför stora nettovinster låter bolaget sina utestående fordringar växa undan för undan. Det är ett förhållande som den stora allmänheten icke brukar iakttaga, ty det redovisas givetvis icke i årsberättelserna. Jag förmodar, att dessa utestående fordringar komma att indrivas, när krigskonjunkturskatten försvinner, men nu har man i alla fall låtit dem växa med inte mindre än fyra miljoner kronor under krigsåren — även dessa miljoner få hyresgästerna och de i företaget anställda arbetarna betala. Jag kan inte finna, att Skånska cementaktiebolaget har någon som helst anledning till irritation över den statliga kontrollen under krigsåren. Bolaget har inte ens behövt betala inkomstskatt för sin inkomstökning på närmare 13 miljoner kronor.

Till detta i det närmaste allenarådande monopolföretag är också Aktiebolaget Iföverken anslutet, och Aktiebolaget Iföverken i sin tur utgör en sammanslutning av tre andra företag. Man måste alltså säga, att den hand jag talar om griper både långt och djupt in i det svenska samhället. Jag hävdar med bestämdhet, att i styrelserna för dessa företag, vilka ha monopol inom byggnadsbranschen, sitter en del av landets verkliga styresmän. Trådarna gå till Skandinaviska banken. Dessa styresmän tillgodogöra sig bland annat de naturrikedomar, som Skåne äger och som folket borde äga. Man tar riklig profit på varans framställning, distribution och försäljning. Man har sammanslutit sig i pris- och försäljningskarteller, och nästan allt i branschen har samlats hos dessa ungefär på samma sätt som kycklingarna samlas under hönans vingar.

Det kan sägas, att aktieägarna ha tagit risker, men då vill jag fråga: vilka risker? Vilken risk ha de tagit, som ha ärvt aktierna i Höganäsbolaget av sina föräldrar? Vilken risk ta aktieägarna i Skånska cementaktiebolaget, vilket ger en god och alltmer ökad utdelning? De enda som ta en verklig risk äro företagens anställda, ty de satsa allt de äga — sin arbetskraft. Aktieägarna satsa litet eller intet och få mycket, medan arbetarna satsa allt och få litet.

Om dessa större monopolistiska byggnadsämnesindustrier förstatligades, eller verkliga ingripanden gentemot dem i syfte att få ned priserna på en rimlig nivå företoges på något annat sätt än genom förstatligande, skulle många miljoner kronor per år kunna sparas och hyrorna alltså bringas ned betydligt. Det behövs således inte bara kontroll av monopol- och kartellbildningarnas inverkan på priserna inom branschen, utan även verkliga ingripanden, ända fram till perspektivet av ett förstatligande av byggnadsämnesproduktionen. Vi kunna inte se annat än att riksdagens skrivelse nr 439 år 1944 sträcker ut perspektivet så långt. Som förhållandet nu är, kommer statsstödet för byggnationen endast delvis det sociala elementet till godo. Så länge monopol och allsköns profitörer tillåtas härja tämligen fritt i bostadsproduktionens djungel, är en socialt tillfredsställande och rationell bostadsproduktion en omöjlighet.

Jag tror mig enbart med de få exempel jag anfört ha bevisat, att priserna på byggnadsmateriel kunna väsentligt sänkas. Det bör också stå klart, att en sådan sänkning leder oss ett bra steg närmare det tillstånd på bostadsbyggandets område, som efterkrigsprogrammet talar om. Vi komma emellertid inte till detta tillstånd utan de ingripanden, för vilka man talade här i riksdagen år 1944 med det resultat, varom det då av riksdagen fattade beslutet bär vittne. Jag vill, herr talman, till slut uttala den förhoppningen, att årets riksdag äntligen skall bliva i tillfälle att besluta, inte bara om ett kontrollorgan såsom det har förebådats, utan också om sådana åtgärder i övrigt, att allt, som lägges

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ned i byggnadsproduktionen verkligen kommer det sociala elementet, och inte en rad profitörer, till godo.

Herr von Seth: Herr talman! Det har av många talare omvittnats, att statsverkspropositionen mottogs med stor förväntan, inte bara av riksdagsmännen, utan även av stora delar av svenska folket. Man måste också konstatera, och det har gjorts på många håll, att det största intresset för statsverkspropositionen gäller det, som inte finns där. I statsverkspropositionen har man inte velat gå in på den stora frågan om planhushållning och socialisering utan nöjt sig med att bebåda, att vissa förslag senare under riksdagen komme att framläggas. Jag skall vid denna sena timme endast beröra en socialiseringsfråga, som berör det län jag representerar, Jönköpings län. I länet finnas många mindre företagare. Där finnas hantverk och småindustri. Jag skall försöka bevisa, varför jag anser att genomförandet av socialiseringen skulle medföra en mycket stor fara även för de mindre företagen. Var går gränsen för socialiseringen? Herr Wigforss har vid något tillfälle sagt, att frisörsalongerna givetvis komma att undantagas från socialisering. Vad svenska folket önskar, är ett klart besked, var det är meningen att draga gränsen mellan stora och små företag. Skall man rätta sig efter vad statsministern säger eller efter vad finansministern säger eller efter vad handelsministern säger? Nu senast har handelsministern vid ett besök i Göteborg uttalat sig om förstatligandet av Bergslagens järnvägar, och han yttrade sig, som om han ansåge att det inte vore nödvändigt, att de förstatligas. Handelstidningen vände sig till kommunikationsministern och frågade honom om det vore meningen att förstatliga B. J. Han svarade, att det måste anses vara klart att B. J. skulle förstatligas. Med anledning härav skriver en tidning att man hädanefter i den landsända, där B. J. har sin ändpunkt, kommer att i hög grad betvivla herr Myrdals profetiska förmåga. Jag vill tillägga, att svenska folket icke på grundval av statsrådets uttalanden kunnat bilda sig någon uppfattning om hur socialiseringen skall genomföras och hur regeringen ställer sig till frågan om vilka företag som skola anses som socialiseringsobjekt.

Det är emellertid ganska klart, att finansministern alltid söker insöva företrädarna för den mindre företagsamheten i säkerhet och inge dem den tron, att deras företag icke komma att förstatligas. Jag undrar emellertid, herr Wigforss, om det blir så lätt att skilja mellan större och mindre företag, ty de mindre företagen äro dock i ganska hög grad beroende av de större. Många av de mindre företagen taga nämligen sina råvaror från större företag.

Vidare driva de mindre företagen en viss konkurrens med de större. Så har med mycken stor framgång skett just i mitt eget län och särskilt då i de kända orterna Gnosjö och Anderstorp. Jag vill i detta sammanhang särskilt erinra om de små tråddragerierna i denna landsända, vilka visat sig fullt dugliga att konkurrera med storindustrien och dess metoder. Jag vill också fästa uppmärksamheten på tillverkningen av metallduk i dessa trakter. Denna tillverkning bedrivs så att man kunnat konkurrera med storindustrien i branschen inom landet och till och med exportera metallduk. Metallduk har blivit en exportvara av stor betydelse.

Ett litet företag kan givetvis med tiden utveckla sig och bli större och bärkraftigare och till slut stå på gränsen till vad man menar med ett storföretag. Måste man då icke — jag ställer min fråga till herr finansministern och till herr handelsministern — betrakta er såsom väktare över utvecklingen i fråga så att de mindre företagen, när de komma upp i en viss storleksordning, äro dömda att förstatligas. Det finns emellertid också andra metoder att konkurrera ihjäl småföretagen. I ett statligt företag behöver man ju icke ens på lång sikt taga hänsyn

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till företagets ekonomi, utan man kan exempelvis genom dumping gå ganska illa åt de mindre, privatägda företagen. Jag anser det i detta sammanhang vara av ett visst intresse att nämna vad en svensk innehavare av ett företag i Ryssland haft att förtälja om de metoder, som man där använder gentemot den enskilda företagsamheten. Vederbörande säger enligt ett referat i tidningspressen: »Vi hade en fabrik i Ryssland, en fabrik som skulle drivas i konkurrens med en statlig rysk fabrik. Den gick alldeles utmärkt och lämnade ett avsevärt netto. Den statliga fabriken redovisade förlust. Vårt 'fabriksråd' sammanträdde då och fattade beslutet att hela vinsten skulle begagnas till uppförande av en gymnastikhall. I längden kunde det dock inte tolereras att vår fabrik i så hög grad ekonomiskt skilde sig från den statliga. Ryska staten inköpte den....» Sådan är socialiseringens enkla ekonomiska metod — att köpa upp de bärkraftiga företagen och låta de företag som gått med förlust fortfarande existera! Det är inte att mildra en obekväm konkurrens utan att döda den.

Herr talman! Jag har med det anförda ingalunda velat påstå, att regeringen är inne på tanken att använda dylika ryska metoder, men om nu ett förstatligande av vissa grenar av industrien kommer att äga rum är det ganska klart att om de förstatligade fabrikenas tillverkning alltför mycket centraliseras och om vid tillverkningen dåliga metoder komma till användning, kan det förr eller senare visa sig nödvändigt för staten att försöka bli kvitt besvärliga konkurrenter genom att använda ryska metoder. Det är således icke bara för storindustrien utan även för den mindre industrien och hantverket som socialiseringen utgör ett allvarligt hot. De svenska företagen äro också på det klara med detta. Om hotet skulle bli verklighet, då kommer ju givetvis de enskildas initiativkraft att försvagas eller rent av förintas.

Man kan då fråga sig: Har den del av det svenska folket, som röstar med majoritetspartiet, helt och hållet försvurit sig till att säga ja och amen till efterkrigsprogrammet såvitt angår socialiseringen? Det finnes dock ett glädjande tecken, som visar, hur det svenska folket ställer sig till planerna på en socialisering. Vid den sista gallupundersökningen kom man till det ganska underliga resultatet, att endast 18 procent av de tillfrågade ansågo, att man skulle driva på och snabbt genomföra socialiseringen i vårt land. 47 procent intogo en direkt avvisande hållning och tillkännagävo som sin uppfattning, att nuvarande produktionsordning är bättre. 11 procent ansågo, att det ej skulle bli till nackdel för industrien om socialiseringen genomfördes. 24 procent slutligen hade ingen uppfattning alls i saken.

Det är alldeles självklart, herr talman, att en gallupundersökning icke kan vara helt och hållet utslagsgivande när det gäller att utröna vad svenska folket tänker. Vid en gallupundersökning går det ju till så att man frågar ett »miniätyrsverige», inom vilket landets olika samhällsgrupper finnas representerade. Det är dock ett glädjande tecken, att undersökningen givit till resultat, att endast 18 procent av de tillfrågade vilja vara med på ett genomförande av socialiseringen.

Jag är fullt på det klara med att man ej bör tillmäta utfallet av denna gallupundersökning alltför stor betydelse. Men å andra sidan ger mig resultatet av undersökningen den tillförsikten, att i den mån socialiseringsdebatten kan föras efter sakliga linjer och man kan skingra den dimma, i vilken regeringen insvept sina planer i fråga om näringslivets framtid, kommer svenska folket att få klart för sig vad saken verkligen gäller.

Jag representerar en meningsriktning, som anser att bevarandet av näringslivets frihet och den enskildes rätt är den grundpelare, på vilken samhällsbyggnaden vilar. Om denna samhällsbyggnad skall giva trivsel åt alla medborgare,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

får man icke förbryta sig mot de ekonomiska lagarna. Framför allt gäller det att se till att den enskildes drift till nyskapande icke upphör att verka. Lyckas man icke bevara den enskildes initiativkraft, komma vi att snart nog befinna oss i den ekonomiska utförsbacken. Säkerligen komma riksdagens ledamöter att i år ställas inför problem av en så stor ekonomisk räckvidd att verkningarna av våra beslut komma att sträcka sig långt in i framtiden.

Till sist, herr talman, vill jag betona, att det icke är fråga endast om ett eller annat företag. Det gäller näringslivet i dess helhet. Det näringsliv, som hittills givit och i framtiden ensamt förmår giva oss en god levnadsstandard och möjligheter att finansiera alla de stora sociala reformer, som vänta på sin lösning.

Med dessa ord vill jag vid denna sena timme sluta samt uttala den förhoppningen, att det svenska folket måtte inse den fara, som ett genomförande av det socialdemokratiska efterkrigsprogrammet innebär för näringslivet i vårt samhälle.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande förevarande propositioner till morgondagens plenum kl. 11 fm.

§ 3.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Interpellation.

Herr **Swedberg**, som anförde: Herr talman! Knappast några samhällsfrågor äro av större betydelse för vårt folk och dess framtid än de, som röra våra barns och vår ungdoms utbildning och fostran. De pågående stora skolutredningarna äro ett vittnesbörd om det stora intresse, som statsmakterna ägna dessa frågor.

En ytterst betydelsefull detalj i sammanhanget är förhållandet mellan skola och hem. De talrikt förekommande lokala föräldrasammanslutningarna liksom också den hela landet omfattande organisationen Målsmännens riksförbund, centralorganisationen för landets föräldraföreningar, vilka främja samarbetet mellan skolan och hemmen, stärka förståelsen mellan å ena sidan lärare och å andra sidan elever och föräldrar.

På det hela taget omfattas här antydda strävanden med ett positivt intresse också från lärarnas sida, vilket ju är mycket naturligt i betraktande av den rika fond av kunnsighet, pedagogisk skicklighet och kärlek till ungdomen, som representeras av våra lärarkårer. Det är också naturligt, att i en så stor tjänstemannakår som den ifrågavarande förekommer en och annan person, som till synes kommit in på fel levnadsbana och därför förefaller att vara mindre lämplig som ungdomens vägledare och fostrare. Lärare finnas som, ehuru skickliga undervisare, genom själva sin personlighet och sitt uppträdande särskilt inom vissa åldersgrupper skapa en skräckstämning, som faktiskt äventyrar såväl trivselen i respektive klasser som studieresultatet, ja, t. o. m. för lång tid framåt kan innebära allvarliga risker för känsliga elevers själsliga hälsa och arbetsduglighet.

Det ligger i sakens natur, att relativt få sådana fall komma till allmänhetens kännedom. Vanligen är det så, att såväl elever som föräldrar lida och tåla.

Här påtalade missförhållanden ha i dagarna särskilt aktualiserats genom händelser, som inträffat vid högre allmänna läroverket för flickor i min hemstad, vilket närmast föranlett denna interpellation.

Jag är fullt på det klara med svårigheterna både att inom ramen av nu

Interpellation. (Forts.)

gällande författningar kunna råda bot för här påtalade missförhållanden och att genom författningsändringar skapa ökade möjligheter härför. Det måste dock enligt min mening betraktas som synnerligen angeläget att söka finna någon väg — utom de nu vanligast anlitade: elevs besvärliga och kostsamma förflyttning till annan läroanstalt eller studiernas avbrytande — att rädda unga och känsliga människor från en själslig tortyr, som för dem kan befaras medföra men för hela livet.

Äberopande vad jag sålunda anført tillåter jag mig härmed anhålla om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet rikta följande frågor:

Har herr statsrådet uppmärksammat, att inom vårt undervisningsväsende understundom förekomma allvarliga missförhållanden, som orsakas av mindre lämpliga eller olämpliga lärares verksamhet där?

Kan det från herr statsrådets sida förväntas åtgärder, som syfta till att skapa ökade möjligheter att vinna rättelse i fråga om dessa missförhållanden?

Denna anhållan bordlades.

§ 4.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 13, angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 11.29 em.

In fidem
Gunnar Britth.